

KARL MARX
A POLGÁRHÁBORÚ
FRANCIAORSZÁGBAN

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

MAGYAR HELIKON

A korábbi fordításoknak az eredetivel való újabb egybevetését és javítását, továbbá a jegyzetek és a névmutató összeállítását a Kossuth Könyvkiadóban a Marxizmus-leninizmus Klasszikusainak Szerkesztősege végezte, a műszaki munkát a Magyar Helikon Könyvkiadó Műszaki Osztálya irányította. A kötéstervezés és a tipográfia Lengyel Lajos munkája. Készült a Gyomai Nyomdában, kézi szedéssel, Bodoni betűvel, offset papíron. Megjelent félbőr-kötésben 4700 példányban. Az offset nyomású reprodukciókat a Kossuth Nyomda (Budapest) készítette.

TARTALOM

Bevezetés (Friedrich Engels)	5
A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsá- nak első üzenete a francia—porosz hábo- rúról	19
A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsá- nak második üzenete a francia—porosz háborúról	25
A polgárháború Franciaországban. A Nem- zetközi Munkásszövetség Főtanácsának Üzenete	35
I.	37
II.	47
III.	56
IV.	73
Tudósítások	89
Jegyzetek	91
Névmutató	106
Képmellékletek jegyzéke	115

BEVEZETÉS

A felszólítás, hogy a Nemzetközi Főtanácsnak a „Polgárháború Franciaországban” c. Üzenetét újból kiadjam és bevezetéssel lássam el, váratlanul ért. Ezért itt csak röviden a leglényegesebb pontokat érinthetem.

A fenti hosszabb műhöz előjáróban csatolom a Főtanács két rövidebb Üzenetét a német—francia háborúról. Elsősorban azért, mert a „Polgárháború”-ban utalás történik a másodikra, amely viszont az első nélkül nem érthető teljesen. Azután pedig, mert ez az ugyancsak Marx tollából származó két Üzenet, nem kevésbé mint a „Polgárháború”, kiváló példája a szerző bámulatos, először a „Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikájá”-ban beigazolódott képességének, amellyel nagy történelmi események jellegét, horderejét és szükségszerű következményeit világosan felfogja olyan időpontban, amikor ezek az események még szemünk előtt mennek végbe vagy épphogy lezajlottak. Végül, mert nekünk Németországban még ma is szenvednünk kell az akkori eseményeknek azoktól a következményeitől, amelyeket Marx előre látott.

Vagy nem következett-e be, amit az első Üzenet mond, hogy ha Németország Louis Bonaparte elleni védelmi háborúja a francia nép elleni hódító háborúvá fajul, mind az a szerencsétlenség, amely az úgynevezett felszabadító háborúk után Németországra szakadt, újult hevességgel ismét fel fog éledni? Nem volt-e részünk további húszesztendős Bismarck-uralomban, a demagógok üldözése helyett a kivételes törvényben és a szocialisták elleni hajszában, ugyanazzal a rendőri önkénnyel, szószerint ugyanazzal a hajmeresztő törvénytárgyalással?

És nem igazolódott-e be szószerint az a jövődőlés, hogy Elzász-Lotaringia bekebelezése „Franciaországot Oroszország karjaiba fogja kényszeríteni”, s hogy e bekebelezés után Németország vagy kénytelen lesz nyíltan Oroszország szolgájává lenni, vagy pedig rövid nyugalom után új háborúra készülődni, mégpedig „faji háborúra a szövetkezett szláv és latin fajok ellen”? Vajon a francia tartományok bekebelezése nem kergette-e Franciaországot Oroszország karjaiba? Nem kereste-e Bismarck teljes húsz éven keresztül hasztalanul a cár kegyeit, nem hajhászta-e azokat még alantasabb szolgálatokkal, mint amilyeneket a kis Poroszország, mielőtt „Európa első nagyhatalma” lett volna, a Szent Oroszország lábai elé szokott rakni? És nem függ-e még napról napra fejünk fölött egy háború Damoklész-kardja, melynek első napján valamennyi okiratilag megerősített fejedelmi szövetség szét fog hullani, mint a pelyva, olyan háborúé, melyről semmi nem biztos, csak kimenetelének teljes bizonytalansága, olyan faji háborúé, mely egész Európát kiszolgáltatja tizenöt- vagy húszmillió katona pusztításának, és amely csak azért nem dühöng máris, mert a nagy katonai államok közül még a legerősebb is fél a végeredmény teljes kiszámíthatatlanságától?

Annál inkább kötelességünk, hogy a német munkások számára ismét hozzáférhetővé tegyük az 1870-es nemzetközi munkáspolitikai jövőbelátásának félig elfelejtett fényes bizonyítékait.

Ami erre a két üzenetre vonatkozik, ugyanaz áll a „Polgárháború Franciaországban” című munkára is. Május 28-án szenvedtek vereséget a túlerővel szemben a Kommün utolsó harcosai Belleville lejtőin, és már két nappal később, 30-án, Marx felolvasta a Főtanács előtt azt a munkáját, amelyben a Párizsi Kommün történelmi jelentőségét rövid, erőteljes, de oly éles és mindenekelőtt oly igaz vonásokkal ecseteli, ahogyan azt az egész, ezzel a tárggyal foglalkozó roppant terjedelmű irodalomban soha többé nem érték el.

Hála Franciaország 1789 óta végbement gazdasági és politikai fejlődésének, Párizs ötven éve abban a helyzetben van, hogy egyetlen forradalom sem törhetett ott ki úgy, hogy proletárjelleg

ne öltött volna, olyannyira, hogy a proletariátus, mely a győzelmet vérrel fizette meg, a győzelem után saját követeléseivel állt elő. Ezek a követelések a párizsi munkások mindenkor fejlődési foka szerint többé vagy kevésbé homályosak, sőt zavarosak voltak; de végső soron valamennyi a kapitalisták és a munkások közötti osztályellentét kiküszöbölésére irányult. Hogy ez miképpen történjék, azt persze nem tudták. De maga a követelés, bármilyen határozatlanul volt is megfogalmazva, veszéllyel fenyegette a fennálló társadalmi rendet; a munkások, akik e követelést támasztották, még fegyverben voltak; így tehát az állam kormányrúdjánál álló burzsoák legelső feladatuknak a munkások lefegyverzését tekintették. Ezért van a munkások által kivívott minden forradalom után újabb harc, amely a munkások vereségével végződik.

Ez 1848-ban történt először. A parlamenti ellenzék liberális burzsoái reform-bankettekét tartottak, hogy keresztülvigyék a választási reformot, amelytől pártjuk uralomra jutását remélték. A kormány ellen folytatott harcban mindinkább arra kényszerültek, hogy a néphez forduljanak, és így kénytelenek voltak az elsőbbséget lassanként a burzsoázia és a kispolgárság radikális és köztársaságpárti rétegeinek átengedni. De ezek mögött a forradalmi munkások állottak, akik 1830 óta jóval nagyobb politikai önállóságra tettek szert, mint azt a burzsoák és maguk a republikánusok sejtették. A kormány és az ellenzék közötti válság pillanatában a munkások megkezdték az utcai harcot; Lajos Fülöp eltűnt, vele együtt a választási reform is, helyükbe létrejött a köztársaság, mégpedig olyan köztársaság, melyet maguk a győztes munkások „szociálisnak” neveztek. De hogy ezen a szociális köztársaságon mit kell érteni, azzal senki sem volt tisztában, még maguk a munkások sem. Most azonban voltak fegyvereik, és hatalmat jelentettek az államban. Ezért mihelyt a kormányon levő burzsoá-republikánusok némileg szilárd talajt éreztek a lábuk alatt, a munkások lefegyverzése volt az első céljuk. Ez úgy történt, hogy nyilvánvaló szőszegéssel, kihívó gúnnnyal és azal a kísérlettel, hogy a munkanélkülieket egy távol eső vidékre

száműzzék, belekergették őket az 1848-as júniusi felkelésbe. A kormány gondoskodott nyomasztó túlerőről. Öt napig tartó hő-sies küzdelem után a munkások vereséget szenvedtek. Ezután a győztesek olyan vérfürdőt rendeztek a védtelen foglyok között, amilyenhez hasonlóra nem volt példa ama polgárháborúk napjai óta, melyekkel a római köztársaság hanyatlása megindult. A burzsoázia most mutatta meg először, milyen örületes, kegyetlen bosszúra gerjed, mihelyt a proletariátus külön osztályként, saját érdekeivel és követeléseivel merészel vele szemben fellépni. És 1848 mégis gyerekjáték volt a burzsoázia 1871-es tombolásához képest.

A büntetés nyomban bekövetkezett. A proletariátus még nem tudta Franciaországot kormányozni, a burzsoázia meg már nem tudta. Legalábbis akkor nem, amikor többségében még monarchikus érzületű volt és három dinasztikus meg egy negyedik, republikánus pártra szakadt. Belső civódásaik lehetővé tették a kalandor Louis Bonaparte-nak, hogy valamennyi hatalmi posztot — a hadsereget, a rendőrséget, a közigazgatás gépezetét — birtokába vegye és 1851 december 2-án a burzsoázia utolsó erős várát, a nemzetgyűlést szétrobbantsa. Létrejött a második császárság, megkezdődött Franciaország kizsákmányolása egy politikai és pénzügyi kalandorokból álló banda által, de egyszersmind egy olyan ipari fellendülés is, amilyen Lajos Fülöp szűkkeblű és félélnk rendszerében, a nagypolgárság egy kis részének kizárólagos uralma alatt sohasem volt lehetséges. Louis Bonaparte a kapitalistáktól elvette a politikai hatalmat azzal az ürüggyel, hogy őket, a burzsoákat, megvédi a munkásokkal szemben, a munkásokat viszont velük szemben; cserébe azonban uralma a nyereszkesedésnek és az ipari tevékenységnek, szóval az egész burzsoázia fellendülésének és meggazdagodásának eddig soha nem látott mértékben kedvezett. Igaz, hogy még sokkal nagyobb mértékben elburjánzott a korrupció és a tömeges lopás, amelynek haszonélvezői a császári udvar körül csoportosultak és ebből a meggazdagodásból jókora százalékot húztak.

De a második császárság a francia sovinizmusra apellált, a második császárság az első császárság 1814-ben elvesztett hatá-

rainak, vagy legalábbis az első köztársaság határainak a visszakövetelését jelentette. Francia császárság a régi monarchia határain belül, sőt a még jobban megnyírbált 1815-ös határokon belül, huzamosabb időre lehetetlen volt. Innen származott az időszakos háborúk és határkibővítések szükségessége. De semmilyen határkibővítés nem kápráztatta el annyira a francia soviniszta fantáziáját, mint az, amelyik a Rajna német balpartjára terjedt volna ki. Egy négyzetmérföld a Rajnánál többet ért nekik, mint tíz az Alpokban vagy bárhol másutt. A második császárság létével a Rajna balpartjának visszakövetelése, egyszerre vagy részenként, csak idő kérdése volt. Ez az idő az 1866-os porosz—osztrák háborúval érkezett; Bonaparte számára, mivel Bismarck, valamint a saját túlságosan ravasz, ingadozó politikája a várt „területi kártérítéstől” elütötte, nem maradt más hátra, csak a háború, amely 1870-ben kitört és Sedanba, majd innen Wilhelmshöhebe vetette őt.

Ennek szükségszerű következménye az 1870 szeptember 4-i párizsi forradalom volt. A császárság összeomlott mint egy kártyavár, a köztársaságot ismét kikiáltották. De az ellenség ott állott a kapuk előtt; a császárság seregeinek egyik része Metzben reménytelenül körül volt zárva, másik része fogoly volt Németországban. Ebben a szorult helyzetben Párizs népe megengedte az egykori törvényhozó testület párizsi képviselőinek, hogy magukat a „nemzeti védelem kormányává” nevezzék ki. Annál is inkább beleegyezett ebbe, mivel a védelem céljára most minden fegyverbíró párizsi belépett a nemzetőrségbe és fegyverhez jutott, úgyhogy most a munkások nagy többségben voltak. De csakhamar kiobbant az ellentét a majdnem kizárólag burzsoákból álló kormány és a felfegyverzett proletariátus között. Október 31-én munkászászlóaljak megrohamozták a városházát és a kormány tagjainak egy részét foglyul ejtették; árulás, a kormány nyílt szöszegése és néhány kispolgári zászlóalj közbelépése újra kiszabadította őket, és nehogy az idegen haderő által ostromlott város belsejében polgárháború lángoljon fel, a nép meghagyta az addigi kormányt hivatalában.

Végül 1871 január 28-án a kiéhezett Párizs kapitulált, de a háborúk történetében eddig ismeretlen becsülettel. Az erődítményeket átadták, a körsánc ütegeit leszerelték, a sorkatonaság és a garde mobile fegyvereit beszolgáltatták, a katonák pedig hadifoglyoknak nyilvánították. A nemzetőrség azonban megtartotta fegyvereit és ágyúit, és csupán fegyverszünetet kötött a győzőkkel, akik nem is mertek diadalmenetben bevonulni Párizsba. A városnak csupán egy kicsiny, méghozzá részben nyilvános parkokból álló sarkát merték megszállni, és azt is csak néhány napra! És ez alatt az idő alatt őket magukat, akik Párizst 131 napig tartották körülzárva, körülzárták a felfegyverzett párizsi munkások, gondosan ügyelve arra, hogy egyetlen „porosz” se léphesse át az idegen hódítónak átengedett szöglet szűk határait. Ilyen tiszteletet ébresztett maga iránt a párizsi munkásság abban a seregben, mely előtt a császárság valamennyi csapata letette a fegyvert; és a porosz junkerek, akik azért jöttek ide, hogy bosszút álljanak a forradalom tűzfészékén, kénytelenek voltak hódolattal megállni és tisztelegni éppen e felfegyverzett forradalom előtt!

A háború alatt a párizsi munkásság beérte azzal, hogy a harc erélyes folytatását követelje. De most, amikor Párizs kapitulációja után létrejött a béke, Thiers-nek, a kormány új fejének látnia kellett, hogy a birtokos osztályok — nagybirtokosok és kapitalisták — uralma állandó veszélyben forog mindaddig, amíg a párizsi munkások fegyvert tartanak a kezükben. Thiers első ténykedése tehát az volt, hogy megkísérelje lefegyverzésüket. Március 18-án sorkatonaságot küldött azzal a paranccsal, hogy a nemzetőrség tulajdonát képező, Párizs ostroma alatt készült és közadakozásból kifizetett tüzérségi felszereléseket elrabolják. A kísérlet balul ütött ki; Párizs egy emberként készülődött az ellenállásra, és Párizs és a Versailles-ban székelő francia kormány hadat üzent egymásnak. Március 26-án megválasztották és 28-án kikiáltották a Párizsi Kommünt. A nemzetőrség központi bizottsága, amely eddig a hatalmat gyakorolta, benyújtotta lemondását a Kommünnek, miután előzőleg még elrendelte a botrányos párizsi „erkölcsrendészet” megszüntetését. Március 30-án a Kom-

mün megszüntette a sorozást és az állandó hadsereget, és kimondta, hogy a nemzetőrség, melyhez minden fegyverbíró polgár tartozni köteles, az egyetlen fegyveres erő. Az 1870 októberétől esedékes lakbéreket egészen áprilisig elengedte, a már kifizetett összegeket a jövő házbérbe számítva bele, s megszüntette a városi zálogházban a zálogtárgyak eladását. Ugyanazon a napon megerősítették hivatalukban a Kommünbe bevásárolt külföldieket, mivel „a Kommün zászlaja a világköztársaság zászlaja”. — Április 1-én elhatározták, hogy a Kommün egyetlen alkalmazottjának, tehát még maguknak a tagoknak a fizetése sem haladhatja meg a 6000 frankot (4800 márkát). A következő napon kimondták az egyháznak az államtól való elválasztását és minden vallási célokat szolgáló állami kiutalás törlését, valamint minden egyházi vagyon nemzeti tulajdonba vételét; ennek következtében április 8-án elrendelték minden vallási szimbólum, szentkép, dogma, imádság, egyszóval mindannak kitiltását az iskolákból, „ami az egyéni lelkiismeret körébe tartozik”, és ezt fokozatosan végre is hajtották. — 5-én, válaszul arra, hogy a versailles-i csapatok naponta lőttek agyon fogoly kommünharcosokat, kiadtak egy rendeletet túsok letartóztatására, ezt azonban nem hajtották végre. — 6-án a nemzetőrség 137. zászlóalja előhozta a guillotine-t és a nép hangos üdvözlője közepette nyilvánosan elégette. — 12-én elhatározta a Kommün, hogy — mint a sovinizmusnak és a népek gyűlölködésének jelképét — ledönti a Vendôme téri diadaloszlopot, amelyet az 1809-es háború után Napóleon zsákmányolt ágyúkból öntetett. Ezt a határozatot május 16-án végrehajtották. — Április 16-án a Kommün statisztikai kimutatást készíttetett a gyárosok által leállított gyárról, és tervezetet dolgoztatott ki arra vonatkozóan, hogy e gyárakat az addig ott foglalkoztatott és szövetkezetekbe tömörítendő munkások üzembe helyezték, s hogy egy olyan szervezet létesüljön, mely e szövetkezeteket egy nagy szövetségbe egyesíti. — 20-án beszüntették a pékek éjszakai munkáját, szintúgy a második császárság óta rendőrileg kinevezett egyének — elsőrendű munkásnyúzóok — által monopóliumként űzött munkaközvetítést; ezt a húsz

párizsi kerület előjáróinak hatáskörébe utalták. — Április 30-án parancsot adott a Kommün a zálogházak bezárására, azzal az indokolással, hogy ezek a munkások közvetett kizsákmányolására szolgálnak és ellentétben állanak a munkásoknak munkaeszközeikre és hitelre való jogával. — Május 5-én határozatot hozott a XVI. Lajos kivégzéséért engesztelésül emelt fogadalmi kápolna lebontására.

Így aztán március 18-a óta élesen és tisztán kirajzolódott a párizsi mozgalom osztályjellege, amelyet addig az idegen invázió elleni harc háttérbe szorított. Minthogy a Kommünben csaknem kizárólag munkások vagy a munkások elismert képviselői ültek, határozataik is kimondottan proletárjellegűek voltak. Vagy olyan reformokat hoztak, amelyeket a republikánus burzsoázia csupán gyávaságból mulasztott el, de amelyek a munkásosztály szabad cselekvésének szükséges alapjai voltak, például annak a tételnek az érvényre juttatása, hogy a vallás az *állam szempontjából* tisztára magánügy; vagy pedig olyan határozatokat adtak ki, amelyek közvetlenül a munkásosztály érdekeit szolgálták és részben mélyen a régi társadalmi rend elevenébe vágtak. Mindezek az intézkedések azonban egy ostromlott városban legfeljebb a megvalósítás kezdetéig juthattak el. És május elejétől kezdve a versailles-i kormány egyre növekvő hadereje elleni küzdelem minden erőit igénybe vett.

Április 7-én a versailles-i csapatok elfoglalták Neuillynél, Párizs nyugati frontján a Szajna átkelőhelyét; viszont 11-én a déli fronton egy támadásnál véres vereséget szenvedtek Eudes tábornoktól. Párizst szünet nélkül bombázták, még hozzá ugyanazok az emberek, akik ugyanennek a városnak a poroszok által véghezvitt bombázását szentségtörésnek bélyegezték. Most pedig ugyanezek az emberek könyörögtek a porosz kormánynak, küldje vissza sürgősen a Sedannál és Metznél foglyul ejtett francia katonákat, hogy azok visszafoglalják számukra Párizst. Ezeknek a csapatoknak fokozatos megérkezése május elejétől kezdve határozott túlerőt biztosított a versailles-iaknak. Ez már akkor megmutatkozott, amikor április 23-án Thiers megszakította a fogoly-

cserével kapcsolatos tárgyalásokat, melyekben a Kommün felajánlotta Párizs érsekének és egész sor más, Párizsban túszként fogva tartott papnak a kicserélését az egyetlen Blanqui ellenében, akit kétszer választottak be a Kommünbe, de aki fogoly volt Clairvaux-ban. És még inkább meglátszott ez Thiers megváltozott viselkedésén; ő, aki eddig halogató és kétszínű volt, most hirtelen szemtelen, fenyegetőző és kegyetlen lett. Május 3-án a versailles-iak bevették a déli fronton a Moulin Saquet-i erődítményt, 9-én Issy teljesen rommá lőtt erődjét, és 14-én a vanves-i erődöt. A nyugati fronton lassanként egészen a fősáncig nyomultak előre, elfoglalva a körfalig terjedő falvakat és épületeket; árulás és az ide beosztott nemzetőrség mulasztása folytán 21-én sikerült betörniök a városba. A poroszok, akik az északi és keleti erődöket megszállva tartották, megengedték a versailles-iaknak, hogy előrenyomuljanak a város északi, a fegyverszünet értelmében számukra tilos területén keresztül, és hogy így támadólag lépjenek fel egy hosszú frontszakaszon, melyet a párizsiak a fegyverszünet révén nyilvánvalóan védettnek tartottak és ezért csak gyöngén fedezték. Ennek következtében Párizs nyugati felében, a tulajdonképpeni előkelő városrészben, csak gyöngye volt az ellenállás; hevesebb és szívósabb lett, mennél jobban közeltek a benyomuló csapatok a keleti részhez, a tulajdonképpeni munkásvároshoz. Csak nyolcnapos küzdelem után verték le a Kommün utolsó védőit Belleville és Menilmontant magaslatain; és ekkor hágott tetőpontjára védtelen férfiak, asszonyok és gyermekek legyilkolása, amely már egész héten át egyre fokozódó mértékben dühöngött. A hátultöltő puska már nem gyilkolt elég gyorsan, százával lőtték halomra a legyőzötteket mitrailleuse-ökkel*. „A kommünárok fala” a Père Lachaise temetőben, ahol az utolsó tömeggyilkosságot végrehajtották, ma is áll még, mint némaságában is beszédes bizonyossága annak, milyen őrzöngésre képes az uralkodó osztály, mihelyt a proletariátus a jogaiért síkraszállni merészel. Azután, mivel mindenkit le-

* — kézzel működtetett, többsövű sorozatlövő puskákkal — Szerk.

mészárolni nem lehetett, tömeges letartóztatások következtek és a foglyok sorából önkényesen kiválasztott véréldozatok agyonlövétése; a többieket nagy táborokba hajtották, hogy ottmaradjanak, amíg haditörvényszék elé állítják őket. A porosz csapatok, melyek Párizs északkeleti részét zárták körül, parancsot kaptak, hogy egyetlen menekülőt se engedjenek keresztül; a tisztek mégis gyakran szemet hunytak, amikor a katonák inkább engedelmeskedtek az emberiesség, mint a vezérkar parancsának; különösen a szász hadtest érdemel dicséretet, mert nagyon emberségesen járt el és sok felismerhető kommünharcost átengedett.

*

Ha ma, húsz év távlatából visszatekintünk az 1871-es Párizsi Kommün tevékenységére és történelmi jelentőségére, úgy véljük, hogy a „Polgárháború Franciaországban” c. munkában adott leíráshoz egyet-mást még hozzá kell fűznünk.

A Kommün tagjai két részre oszlottak, egy többségre, a blanquistákra, akik a nemzetőrség központi bizottságában is túlsúlyban voltak, és egy kisebbségre: ez a Nemzetközi Munkásszövetségnek azokból a tagjaiból állott, akik túlnyomóan a proudhoni szocialista iskolához tartoztak. A blanquisták akkoriban zömükben csak forradalmi és proletárösztönből voltak szocialisták; csak kevesen jutottak el magasabb fokú elvi tisztánlátáshoz Vaillant segítségével, aki ismerte a német tudományos szocializmust. Így válik érthetővé, hogy gazdasági tekintetben sok mindent elmulasztottak, amit mai felfogásunk szerint a Kommünnek meg kellett volna tennie. Mindenesetre a legnehezebben érthető az a szent tekintélytisztelet, amellyel a Francia Bank kapui előtt megálltak. Ez súlyos politikai hiba is volt. A bank a Kommün kezében többet ért volna, mint tízezer tús. Emiatt az egész francia burzsoázia nyomást gyakorolt volna a versailles-i kormányra a Kommünnel való béke érdekében. De még csodálatosabb, hogy mégis milyen sok helyes lépést tett a blanquistákból és proudhonistákból összetevődött Kommün. A Kommün gazdasági határozataiért, azok dicséretes és dicstelen oldalaiért elsősorban

természetesen a proudhonisták felelősek, éppúgy, mint ahogyan a politikai cselekedeteiért és mulasztásaiért a blanquisták. És mindkét esetben úgy akarta a történelem iróniája — mint rendszerint, amikor doktrínérek kerülnek kormányra —, hogy mind az egyik, mind a másik fél az ellenkezőjét cselekedte annak, amit iskolájuk doktrínája előírt.

Proudhon, a kisparasztok és kézművesmesterek szocialistája, pozitív gyűlölettel gyűlölte a szövetkezést. Azt mondotta róla, hogy több rosszat rejt magában, mint jót; hogy természettől fogva terméketlen, sőt káros, mert a munkás szabadságát béklyóba veri; hogy merő dogma, improduktív és terhes, ellentétben áll mind a munkás szabadságával, mind a munkamegtakarítással; hogy hátrányai gyorsabban szaporodnak, mint előnyei; hogy hozzá képest a verseny, a munkamegosztás és a magántulajdon — gazdasági erők. Csak a nagyipar és a nagyvállalatok — mint Proudhon mondja — kivételes eseteiben, például a vasútnál, helyénvaló a munkások szövetkezése. (Lásd „Idée générale de la révolution.” 3. tanulmány.)

1871 táján a nagyipar még Párizsban, a finom kézműipar központjában is már annyira nem számított többé kivételes esetnek, hogy a Kommün kiemelkedően legfontosabb határozata elrendelte a nagyipar, sőt a manufaktúra olyan megszervezését, amely nemcsak az egyes gyárakon belüli munkások szövetkezésén nyugodott volna, hanem mindezeket a szövetkezeteket egy nagy szövetséggé is akarta egyesíteni; más szóval olyan megszervezését, amelynek, mint Marx a „Polgárháború”-ban nagyon helyesen mondja, végeredményben a kommunizmushoz, tehát a proudhoni tanítás szöges ellentétéhez kellett vezetnie. És ezért lett a Kommün egyben a szocializmus proudhoni iskolájának a sírja. Ez az iskola ma eltűnt a francia munkásság köreiből; itt most elvitathatatlanul — possibilistáknál nem kevésbé, mint „marxistáknál” — a marxi elmélet uralkodik. Csupán a „radikális” polgárság soraiban akadnak még proudhonisták.

A blanquisták se jártak jobban. Ezek az összeesküvés iskolájában nevelkedtek, az ennek megfelelő kemény fegyelem tartotta

őket össze, s így abból a nézetből indultak ki, hogy egy aránylag kis létszámú, elszánt és jól megszervezett csoport képes egy adott kedvező pillanatban nemcsak magához ragadni az államhatalmat, hanem nagy és kíméletlen energia kifejtésével mindaddig meg is tartani, amíg sikerül a nép tömegeit a forradalomba bevonnia és a kis vezető csoport körül felsorakoztatnia. Ez elsősorban megkövetelte minden hatalom legszigorúbb, diktatórikus központosítását az új, forradalmi kormány kezében. És mit tett a Kommün, amely legnagyobbbrészt éppen ezekből a blanquistákból állott? A vidékhez intézett valamennyi proklamációjában arra szólította fel a franciákat, hogy valamennyi francia Kommün lépjen szabad szövetségre Párizssal, lépjen egy olyan nemzeti szervezetbe, amelyet első ízben teremtene meg valóban maga a nemzet. Éppen az eddigi központosított kormány elnyomó hatalma — hadsereg, politikai rendőrség, bürokrácia —, amelyet Napóleon teremtett meg 1798-ban és amelyet azóta minden új kormány szívesen fogadott eszközként átvett és ellenfeivel szemben kihasznált, éppen ez a hatalom kellett, hogy mindenütt elbukjék, mint ahogyan Párizsban már elbukott.

A Kommünnek már kezdettől be kellett látnia, hogy az uralomra jutott munkásosztály nem igazgathat tovább a régi államgépezettel; hogy ennek a munkásosztálynak, ha nem akarja saját, csak imént meghódított uralmát ismét elveszíteni, egyrészt el kell távolítania minden régi, eddig ellene felhasznált elnyomó gépezetet, másrészt pedig biztosítania kell magát saját képviselőivel és hivatalnokaival szemben, miértis ezeket, kivétel nélkül, bármikor elmozdíthatóknak nyilvánította. Mi volt az eddigi állam jellegzetes tulajdonsága? A társadalom a maga közös érdekeinek intézésére, eredetileg egyszerű munkamegosztás útján, önálló szerveket létesített. De ezek a szervek, élükön az államhatalommal, saját külön érdekeiket szolgálva, idővel a társadalom szolgálából a társadalom uraivá váltak, amint ez például nemcsak az örökletes monarchiában, hanem ugyanígy a demokratikus köztársaságban is látható. Sehol sem alkotják a „politikusok” a nemzetnek jobban elkülönült és nagyobb hatalmú rétegét, mint éppen

Észak-Amerikában. Itt mindkét nagy pártot, melyek felváltva vannak uralmon, szintén olyan emberek irányítják, akik a politikából üzletet csinálnak, akik az Egyesült Államok, valamint annak egyes tagállamai törvényhozó gyűléseinek mandátumaira spekulálnak, vagy akik abból élnek, hogy pártjuk számára agitálnak és annak győzelme után jutalmul állást kapnak. Köztudomású, miként fáradoznak az amerikaiak harminc év óta azon, hogy ezt az elviselhetetlenné vált igát lerázzák, és hogy mint sülyyednek ennek ellenére egyre mélyebben a korrupció mocsarába. Éppen Amerika példáján láthatjuk legjobban, hogyan megy végbe az államhatalomnak ez a függetlenedése a társadalomtól, melynek eredetileg pusztá eszközéül volt szánva. Itt nincsen dinasztia, nincs nemesség, nincs állandó hadsereg — az indiánok szemmel tartására kirendelt néhány katonán kívül —, nincs bürokrácia biztos állással vagy nyugdíjjogosultsággal. És mégis politikai spekulánsokból álló két nagy bandát látunk, akik az államhatalmat felváltva birtokukba veszik és a legkorruptabb eszközökkel a legkorruptabb célokra kizsákmányolják — és a nemzet tehetetlen ezzel a két nagy politikus-kartellel szemben, melyek állítólag az ő szolgálatában állnak, a valóságban azonban uralkodnak rajta és kifosztják.

Ez ellen a minden eddigi államban elkerülhetetlen átváltozás ellen, mely az államot és az állami szerveket a társadalom szolgálóiból a társadalom uraivá tette, a Kommün két csalhatatlan szert alkalmazott. Először is minden közigazgatási, bíraskodási és közoktatási állást az érdekeltek általános szavazati jogán alapuló választás útján töltött be, mégpedig úgy, hogy ugyanezek az érdekeltek választottjukat mindenkor visszahívhatták. Másodszor pedig minden tisztségért, akár magas, akár alacsony, csak olyan bért fizetett, amilyent más munkások kaptak. A legmagasabb fizetés, amelyet egyáltalán adott, 6000 frank volt. Ezzel biztos gátat vetett az álláshajhászásnak és a törtetésnek, a képviselőtestületekbe kiküldöttek kötött mandátuma nélkül is, amit ezenkívül még szintén bevezettek.

Az eddigi államhatalomnak ezt a szétrobbantását és egy új, igazában demokratikus államhatalommal való helyettesítését behatóan ecseteli a „Polgárháború” harmadik része. Szükséges volt azonban néhány pontjára itt még egyszer röviden rátérni, mert éppen Németországban az államba vetett babonás hit a filozófiából átment a burzsoázia köztudatába, sőt sok munkáséba is. A filozófiai elképzelés szerint az állam „az eszme megvalósulása” vagy a filozófiai nyelvre lefordított istenországa a földön, az a szféra, ahol az örök igazság és igazságosság megvalósul vagy meg kell hogy valósuljon. Ennek a következménye azután az államnak és mindannak a babonás tisztelete, ami az állammal összefügg, és ez a babonás tisztelet annál könnyebben létrejön, mert az emberek kora gyermekségüktől megszokták azt a hiedelmet, hogy az egész társadalom közös ügyeit és érdekeit nem is lehet másképpen intézni, mint ahogyan eddig intézték, azaz az állam és annak jól fizetett hatásai révén. És azt hiszik, hogy már valami roppant merész lépést tettek, ha elszakadtak az örökletes monarchiába vetett hittől és a demokratikus köztársaságra esküsznek. Valójában azonban az állam nem egyéb, mint gépezet arra, hogy egyik osztály elnyomja a másikat, mégpedig a demokratikus köztársaságban nem kevésbé, mint a monarchiában; és legjobb esetben egy olyan rossz, melyet az osztályuralomért folyó harcban győztes proletariátus örököl, és amelynek legrosszabb oldalait kénytelen lesz, ugyanúgy, mint a Kommün, tüstént mennél jobban megnyirbálni, amíg egy új, szabad társadalmi állapotok között felnőtt nemzedék képes nem lesz arra, hogy az egész állam-kacatot sutba dobja.

A szociáldemokrata filisztert újabban ismét üdvös rettegés fogja el, ha a szavakat hallja: a proletariátus diktatúrája. Nos hát, uraim, akarjátok-e tudni, milyen is ez a diktatúra? Nézzétek meg a Párizsi Kommünt. Az a proletariátus diktatúrája volt.

London, a Párizsi Kommün huszadik évfordulóján,
1891 március 18-án.

F. Engels

A NEMZETKÖZI MUNKÁSSZÖVETSÉG FŐTANÁCSÁNAK
ELSŐ ÜZENETE
A FRANCIA—POROSZ HÁBORÚRÓL

*A Nemzetközi Munkásszövetség tagjaihoz Európában
és az Egyesült Államokban*

A Nemzetközi Munkásszövetség 1864 novemberi Alapító Üzenetében ezt mondottuk: „Ha a munkásosztály felszabadításához a munkások testvéri egyesülése és együttműködése szükséges, hogyan teljesítheti a munkásosztály e nagy küldetését, amíg egy bűnös célokat szolgáló külpolitika nemzeti előítéleteket játszik ki egymás ellen és rablőháborúkban pazarolja a nép vérért és vagyonát?” És azt a külpolitikát, amelyre az Internacionálé törekszik, így jellemeztük: „Követeli, hogy az erkölcs és az igazság egyszerű törvényei, melyek a magánemberek közötti kapcsolatokat szabályozni hivatottak, a nemzetek egymás közötti érintkezésének is legfelsőbb törvényei legyenek.”

Nem csoda, hogy Louis Bonaparte, aki hatalmát a franciaországi osztályharc kiaknázása révén bitorolta és időnkénti külháborúkkal állandósította, az Internacionálét kezdettől fogva mint veszélyes ellenséget kezelte. A népszavazás előestéjén hajtóvadászatot indított a Nemzetközi Munkásszövetség igazgatóbizottságainak tagjai ellen Párizsban, Lyonban, Rouenban, Marseilleben, Brestben stb., szóval egész Franciaországban, azzal az ürüggyel, hogy az Internacionálé titkos társaság, amely összeesküvést sző az ő meggyilkolására; ezt az ürügyet azonban csakhamar saját bírái teljes képtelenségnek minősítették. Mi volt az Internacionálé francia tagozatainak igazi bűne? Nyilvánosan és nyomatékosan kijelentették a francia nép előtt, hogy aki a népszavazáson részt vesz, megszavazza az önkényuralmat az országon belül és a háborút az országon kívül. És valóban az ő művük volt, hogy valamennyi nagyvárosban, Franciaország valamennyi ipari központjában a munkásosztály egy emberként állt talpra a népszava-

zás elvetésére. Szerencsétlenségre a falusi kerületek vaskos tudatlansága többet nyomott a mérlegen. Az értéktőzsdék, a kormányok, az uralkodó osztályok és a sajtó szerte Európában úgy ünnepelték a népszavazást, mint a francia császár jeles győzelmét a francia munkásosztályon; a valóságban jeladás volt ez, nem egyetlen egyén, hanem egész népek legyilkolására.

Az 1870 júliusi háborús összeesküvés csak javított kiadása az 1851 decemberi *coup d'état-nak**. Első pillantásra olyan képtelennek tetszett a dolog, hogy Franciaország nem akart hinni a háború igazi komolyságában. Inkább hitt annak a képviselőnek, aki a harcias miniszteri beszédekben pusztá tőzsdei manővert látott. Amikor július 15-én végül hivatalosan bejelentették a háborút a törvényhozó testületnek, az egész ellenzék megtagadta az előzetes költségek megszavazását; még Thiers is „förtelmesnek” bélyegezte a háborút; minden független párizsi újság elítélte, és csodálatosképpen a vidéki sajtó majdnem egyhangúlag csatlakozott véleményükhöz.

Időközben az Internacionálé párizsi tagjai ismét munkához láttak. A „Réveil” július 12-i számában közzétették kiáltványukat „valamennyi nemzet munkásaihoz”, amelyből a következő részleteket közöljük:

„A politikai nagyravágás újból fenyegeti a világ békéjét az európai egyensúly és a nemzeti becsület örvén. Francia, német, spanyol munkások! Egyesüljön hangunk a háború elleni tiltakozás egyetlen kiáltásában!... Háború a túlsúly kérdése vagy egy dinasztia miatt nem lehet más a munkások szemében, mint vétkes örültség. Mi, akik békét, munkát és szabadságot akarunk, hangosan tiltakozunk azoknak a harcias felhívásai ellen, akik saját magukat kivonják a veradó alól és az általános szerencsétlenségben csupán új spekulációk forrását látják!... Németországi testvéreink! Egyenletlenségünk csak a despotizmus teljes győzelmét vonná maga után a Rajna mindkét partján... Világ munkásai! Bármilyen legyen is pillanatnyilag egyesült erőfeszítésünk

* -- államesinynek -- Szerk.

eredménye, mi, a Nemzetközi Munkásszövetség tagjai, akik nem ismerünk országhatárokat, elküldjük nektek megbonthatatlan szolidaritásunk zálogául Franciaország munkásainak jókívánságait és üdvözlését.”

Párizsi tagozatunk ezen kiáltványát számos hasonló francia felhívás követte, melyek közül itt csak egyet idézhetünk, a Neuilly-sur-Seine-i nyilatkozatot, mely a „Marseillaise” június 22-i számában jelent meg: „Igazságos-e a háború? Nem! Nemzeti-e a háború? Nem! Csakis dinasztikus. Az emberiség, a demokrácia és Franciaország igazi érdekeinek nevében teljességgel és határozottan csatlakozunk az Internacionálénak a háború elleni tiltakozásához!”

Ezek a tiltakozások a francia munkások igazi érzelmeit fejezték ki, amint ezt egy különös esemény csakhamar be is bizonyította. Amikor a „december tizediki” bandát, melyet eredetileg Louis Bonaparte elnöksége alatt szerveztek meg, zubzonyban, munkásoknak álcázva, rászabadították Párizs utcáira, hogy ott indiántáncot járva háborús lázat mímeljének, akkor a külvárosok valódi munkásai olyan lenyűgöző béketüntetésekkel válaszoltak, hogy Piétri rendőrfőnök tanácsosnak látta hirtelen véget vetni minden további utcai politikának, azzal az ürüggyel, hogy Párizs igazi népe eléggé szabadjára engedte visszafojtott hazafiságát és túláradó háborús lelkesedését.

Bármilyen lesz is Louis Bonaparte Poroszország elleni háborújának a lefolyása, a második császárság lélekharangja már megkondult Párizsban. Úgy fogja végezni, ahogy kezdte: paródiával. De ne felejtsük el, hogy Európa kormányai és uralkodó osztályai tették lehetővé, hogy Louis Bonaparte tizennyolc esztendőn át űzze a *restaurált császárság* kegyetlen tréfáját.

Német részről a háború védelmi háború; de ki juttatta Németországot abba a kényszerhelyzetbe, hogy védekeznie kell? Ki tette lehetővé Louis Bonaparte számára, hogy háborút viseljen ellene? *Poroszország!* Bismarck volt az, aki ugyanazzal a Louis Bonaparte-tal összeesküdött, hogy odahaza letörhessen egy népi ellenzékot, és Németországot a Hohenzollern-dinasztiához csa-

tolhassa. Ha a sadowai csata győzelem helyett vereséggel végződik, francia zászlóaljok Poroszország szövetségeseiként árasztották volna el Németországot. Álmodott-e Poroszország a győzelem után egy pillanatig is arról, hogy szabad Németországot állítson szembe a rabszolgává lett Franciaországgal? Éppen ellenkezőleg. Gondosan őrizte régi rendszerének vele született szépségeit és ráadásul hozzátette a második császárság valamennyi fortélyát, valódi zsarnokságát és látszatdemokráciáját, politikai szemfényvesztéseit és pénzügyi csalásait, magasröptű frázisait és alantas kóklerfogásait. A bonapartista rezsim, amely addig csak a Rajna egyik oldalán virágzott, most a túlsó oldalon megtalálta mását. És ha így álltak a dolgok, mi más következhetett, mint a *háború?*

Ha a német munkásosztály engedi, akkor a mostani háború elveszítheti szigorúan védekező jellegét és a francia nép elleni háborúvá fajulhat, s a győzelem vagy a vereség egyaránt végzetes lesz. Minden szerencsétlenség, amely függetlenségi háborúja után Németországra szakadt, hatványozott hevességgel fog újraéledni.

Az Internacionálé elvei azonban túlságosan el vannak terjedve és túl mélyen gyökereznek a német munkásosztályban, mintsem hogy ilyen szomorú kimeneteltől kelljen tartanunk. A francia munkások szava visszhangra talált Németországban. Egy braunschweigi munkás-tömeggyűlés július 16-án teljes egyetértését fejezte ki a párizsi kiáltvánnyal, még a gondolatát is visszautasította a Franciaországgal szembeni nemzeti ellentétnek, és határozatait ezekkel a szavakkal fejezte be: „Ellenségei vagyunk minden háborúnak, de legfőképp a dinasztikus háborúknak... Mélységes sajnálattal és fájdalommal látjuk, hogy belekényszerítettek bennünket egy védelmi háborúba mint elkerülhetetlen rosszba; de egyidejűleg felhívjuk az egész német munkásosztályt, akadályozza meg ilyen szörnyű társadalmi szerencsétlenség megismétlődését azzal, hogy maguknak a népeknek követeli a hatalmat, hogy háborúról és békéről döntsessenek és így saját sorsuk uraivá lehessenek.”

Chemnitzben 50 000 szász munkást képviselő bizalmiaknak a gyűlése egyhangúlag a következő határozatot hozta: „A német demokrácia és különösen a szociáldemokrata párt munkásai nevében a jelenlegi háborút kizárólag dinasztikusnak nyilvánítjuk... Örömmel szorítjuk meg a francia munkások felénk nyújtott testvérjobbát... Figyelemmel a Nemzetközi Munkásszövetség jelszávára: *Világ proletárjai, egyesüljetek*, sohasem fogjuk elfelejteni, hogy az *egész* világ munkásai a mi *barátaink* és az *egész* világ zsarnokai a mi *ellenségeink*!”

Az Internacionálé berlini tagozata szintén válaszolt a párizsi kiáltványra: „Szívvel-lélekkel csatlakozunk tiltakozásokhoz... Ünnepelesen megígérjük, hogy sem trombitaharsogás, sem ágyúdörgés, sem győzelem, sem vereség nem fog eltéríteni közös munkánktól, a világ dolgozó fiainak egyesítésétől.”

Így legyen!

Ennek az öngyilkos küzdelemnek a háttérében Oroszország sötét alakja ködlik. Rossz előjel, hogy a mostani háborúra éppen akkor adtak jelt, amikor az orosz kormány stratégiai vasútvonalainak építését befejezte és már csapatokat vont össze a Prut irányában. Bármilyen rokonszenvre tarthatnak is joggal igényt a németek egy bonapartista támadással szembeni védelmi háborúban, nyomban elveszítenék, ha engednék, hogy a porosz kormány a kozákok segítségét kérje vagy elfogadja. Emlékezzenek arra, hogy I. Napóleon ellen viselt függetlenségi háborúja után Németország évtizedekig megtörten hevert a cár lábainál.

Az angol munkásosztály mind a francia, mind a német munkásságnak baráti jobbot nyújt. Szilárd meggyőződése, hogy bármiképp végződjék is a küszöbönálló szörnyű háború, a világ munkásosztályainak az összefogása végül mégis ki fogja irtani a háborút. Az a tény, hogy miközben a hivatalos Franciaország és a hivatalos Németország testvérgyilkos küzdelemben rohan, a francia és a német munkások a béke és barátság üzeneteit küldik egymásnak — ez a nagy tény, amelynek nincs párja a múlt történetében, derűsebb jövő elérését sejteti. Azt bizonyítja, hogy ellentétben a régi társadalommal, amelynek velejárója a gazda-

sági nyomor és a politikai téboly — új társadalom születik, melynek nemzetközi elve a *béke*, mert minden nemzetnél egyazon elv lesz uralkodó: a *munka*! Ennek az új társadalomnak az úttörője a Nemzetközi Munkásszövetség.

London, 1870 július 23.

A NEMZETKÖZI MUNKÁSSZÖVETSÉG FŐTANÁCSÁNAK
MÁSODIK ÜZENETE
A FRANCIA—POROSZ HÁBORÚRÓL

*A Nemzetközi Munkásszövetség tagjaihoz Európában
és az Egyesült Államokban*

Július 23-i első kiáltványunkban azt mondtuk: „A második császárság lélekharangja már megkondult Párizsban. Úgy fogja végezni, ahogy kezdte: paródiával. De ne felejtjük el, hogy Európa kormányai és uralkodó osztályai tették lehetővé, hogy Louis Bonaparte tizennyolcesztendőn át űzze a *restaurált* császárság kegyetlen tréfáját.”

Tehát még mielőtt a hadműveletek megkezdődtek volna, úgy tárgyaltuk a bonapartista szappanbuborékot, mint ami már a múlté.

Nem tévedtünk a második császárság életképességét illetően, és abbeli aggodalmunk is beigazolódott, hogy a német háború „elveszítheti szigorúan védekező jellegét és a francia nép elleni háborúvá fajulhat”. A védelmi háború valójában Louis Bonaparte megadásával, a sedani kapitulációval és a köztársaságnak Párizsban történt kikiáltásával véget ért. De már jóval ezen események előtt, már abban a pillanatban, amikor a császári fegyverek teljes rothadtsága nyilvánvaló lett, a porosz katonai kamarilla hódításra határozta el magát. De rút akadály állta útját: *Vilmos királynak a háború kezdetekor kibocsátott saját proklamációi*. Az északnémet Reichstagban elhangzott trónbeszédében ünnepélyesen kijelentette, hogy csak a franciák császára ellen fog háborút viselni és nem a francia nép ellen. Augusztus 11-én kiáltványt intézett a francia nemzethez, melyben ezeket mondotta: „Miután Napóleon császár szárazon és vízen megtámadta a német nemzetet, amely a francia néppel békében óhajtott és óhajt ma is élni, átvettem a német hadsereg fölötti parancsnokságot, hogy Napóleon támadását visszaverjem, és katonai események

kényszerítették Franciaország határainak átlépésére.” Nem érte be azzal a kijelentéssel, hogy csak a *támadás visszaverése céljából* vette át a német hadsereg fölötti főparancsnokságot, hanem a háború védelmi jellegének hangsúlyozására még azt is hozzáfűzte, hogy csak „katonai események kényszerítették” Franciaország határainak átlépésére. Védelmi háború természetesen nem zár ki támadó hadműveleteket, ha azokat katonai események követelik.

Ezek szerint az istenfélő király szigorúan védekező háborúra kötelezte magát Franciaország és a világ színe előtt. Hogyan oldják fel az ünnepélyes fogadalom alól? A színpadi rendezőknek úgy kellett őt beállítaniok, mintha akarata ellenére engedne a német nemzet ellenállást nem tűrő parancsának. Tüstént szájába adták a szót a liberális német középosztálynak, professorainak, tőkéseinek, városatyáinak és tollforgatóinak. Ez a középosztály, mely a polgári szabadságért folytatott küzdelmeiben 1846-tól 1870-ig a határozatlanságnak, tehetetlenségnek és gyávaságnak példátlan színjátékát nyújtotta, természetesen fölöttébb el volt ragadtatva attól, hogy a német hazafiasság üvöltő oroszlánjaként lépjen Európa színpadára. Magára öltötte az állampolgári függetlenség hamis látszatát, hogy úgy tegyen, mintha rákényszerítené a porosz kormányra magának a kormánynak a titkos terveit. Úgy vezekel Louis Bonaparte csalhatatlanságába vetett tartós és szinte vallásos hitéért, hogy hangosan követeli a francia köztársaság feldarabolását. Hallgassuk csak meg egy percre ezeknek a rendíthetetlen hazafiaknak megtévesztő érvelését!

Nem merik azt állítani, hogy Elzász-Lotaringia népe német ölelés után sóvárog; éppen ellenkezőleg. Hogy francia patriotizmusáért megbüntessék, Strashbourg-t, egy várost, amelyben katonai szempontból csak a magában álló citadella fontos, hat napon át indokolatlanul és barbár módon bombázták „német” robbanóbombákkal, felgyújtották, és védtelen lakosságából sokat megöltek! Igaz, volt idő, amikor e tartományoknak a földje a hajdani német birodalomhoz tartozott. Ezért, úgy látszik, a földet és a rajta felnőtt emberi lényeket elévülhetetlen német tulajdonként

el kell kobozni. Ha majd egyszer Európa térképét a régiség-búvárok szellemében fogják átdolgozni, semmi esetre sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a brandenburgi választófejedelem poroszországi birtokai révén a lengyel köztársaság hűbérese volt.

Ám az agyafúrtabb hazafiak Elzászt és Lotaringia németajkú részét francia támadások ellen szolgáló „anyagi biztosítékul” követelik. Minthogy ez a hitvány ürügy sok gyenge elmét megzavart, kénytelenek vagyunk erre bővebben kitérni.

Kétségtelen, hogy Elzász általános alakulata — tekintetbe véve a szemben fekvő Rajna-partot —, egy olyan nagy erődtény jelenléte, mint Strasbourg, mely körülbelül félúton van Basel és Germersheim között, nagyon is kedvez egy Dél-Németország felé irányuló francia betörésnek, míg sajátos nehézségeket állít egy Franciaország felé irányuló dél-németországi betörés elé. Kétségtelen továbbá, hogy Elzász és a németajkú Lotaringia annexiója jóval erősebb határt biztosítana Dél-Németországnak, mert akkor ura lenne a Vogéz-hegylánc gerincének teljes hosszában és az erődtényeknek, melyek annak északi hágóit védik. Ha Metzét szintén csatolnák, Franciaország pillanatnyilag bizonyára meg volna fosztva Németország elleni két fő hadműveleti bázisától, de ez nem gátolná meg abban, hogy újakat ne létesítsen Nancynál vagy Verdunnél. Németországnak birtokában van Koblenz, Mainz, Germersheim, Rastatt és Ulm, csupa Franciaország elleni hadműveleti bázis, amelyeket bőven kihasználhat ebben a háborúban; a jogosságnak milyen látszatával irigyelheti Franciaországtól Strasbourg-t és Metzét, a túlsó parton található egyedüli jelentős két erőddöt? Ezenkívül Strasbourg csak addig veszélyezteti Dél-Németországot, amíg az Észak-Németországtól elválasztott hatalom. 1792-től 1795-ig Dél-Németországot erről az oldalról soha sem érte támadás, mert Poroszország részt vett a francia forradalom elleni háborúban; de mihelyt Poroszország 1795-ben különbékét kötött és a Délt magára hagyta, megkezdődtek Strasbourg bázisáról a Dél-Németország elleni támadások és folytatódtak 1809-ig. Valójában egy *egyesült* Németország Strasbourg-t és minden francia sereget ártalmatlanná tud

tenni Elzászban, ha összes csapatait — mint a jelenlegi háborúban történt — Saarlouis és Landau között összpontosítja, és a Mainz és Metz közötti útszakaszon nyomul előre vagy bocsát-kozik csatába. Amíg a német csapatok zöme ott áll, addig minden Strasbourg-ból Dél-Németország felé nyomuló sereghátbatámadható és összeköttetései veszélyeztetve vannak. A mostani hadjárat éppen azt az egyet igazolta, hogy Franciaország Németország felől könnyen megtámadható.

De őszintén szólva, nem képtelenség és nem anakronizmus-e egyáltalán, ha katonai megfontolásokat teszünk meg a nemzeti határok megállapításának elvévé? Ha ez a szabály érvényesül, akkor Ausztria még mindig igényt tarthatna Velencére és a Mincio-vonalra, Franciaország pedig a Rajna-vonalra, hogy Párizst megvédhesse, amely bizonyára inkább van kitéve támadásoknak északkelet felől, mint Berlin délnyugat felől. Ha a határokat katonai érdekeknek kell megszabniok, se vége se hossza nem lesz a követeléseknek, mert minden katonai vonal szükség-szerűen hiányos, és további kívül fekvő terület csatolásával javítható; és mi több, sohasem határozható meg véglegesen és igazságosan, mert mindig a győztes kényszeríti rá a legyőzöttre, s következésképp már új háborúk csíráját hordja magában.

Ez minden történelem tanulsága. Akár nemzetekről van szó, akár egyénekről. Hogy megfoszthasd ellenfeledet a támadás lehetőségétől, meg kell fosztanod a védekezés eszközeitől. Nem elég torkon ragadni, meg is kell fojtani. Ha valaha hódító „anyagi biztosítékot” vett, hogy egy nemzet erejét megtörje, I. Napóleon igazán ezt tette a tilsíti szerződéssel és azzal, ahogyan azt Poroszországgal és Németország többi részével szemben végrehajtotta. És mégis, néhány évvel később gigantikus ereje korhadt nádszálként tört meg a német nép ellenállásán. Mik azok az „anyagi biztosítékok”, amelyeket Poroszország legmerészebb álmaiban rá tud vagy rá mer kényszeríteni Franciaországra, azokhoz az „anyagi biztosítékokhoz” viszonyítva, amelyeket első Napóleon csikart ki tőle? A végeredmény semmivel sem lesz kevésbé vészterhes. A történelem nem a Franciaországtól elszakított négyzet-

mérföldek száma szerint fog megtorlással élni, hanem annak a bűnnek nagyságához mérten, hogy a tizenkilencedik század második felében újból életre keltették a *hódítópolitikát*!

De a teuton patriotizmus szószólói ezt mondják: Ne tévesszék össze a németeket a franciákkal. *Mi* nem dicsőséget, hanem biztonságot akarunk. A német lényegében békeszerető nép. Józan gyámsága alatt még maga a hódítás is nem egy eljövendő háború okává, hanem az örök béke zálogává válik. Természetesen nem németek törtek be 1792-ben Franciaországba azzal a magasztos céllal, hogy a tizennyolcadik század forradalmát szuronnal leverjék. És nem németek mocskolták be a kezüket Olaszország leigázásával, Magyarország elnyomásával és Lengyelország feldarabolásával. Mostani katonai rendszerük, mely az egész épkez láb férfilakosságot két részre osztja — egy szolgálatban levő állandó hadseregre és egy másik, szabadságon levő állandó hadseregre, mindkettő egyaránt passzív engedelmességre kötelezve az isten kegyelméből való uralkodónak —, egy ilyen katonai rendszer aztán valóban a béke fenntartásának „anyag biztositéka”, és a civilizáció végső célja! Németországban csakúgy, mint mindenütt, a fennálló hatalom talpnyalói hazug öndicséret tömjénfüstjével mérgezik a közvéleményt.

Ezek a német hazafiak méltatlankodnak a francia erődök, Metz és Strasbourg láttán, de nem látnak semmi rosszat a varsói, modlini és ivangorodi moszkovita erődítmények roppant rendszerében. Meresztgetik szemüket a bonapartista betörések borzalmain, de behunyják a cári gyámság gyalázata felett.

Miként 1865-ben Louis Bonaparte és Bismarck, úgy 1870-ben Gorcsakov és Bismarck tettek egymásnak ígéreteket. Miként Louis Bonaparte azzal áltatta magát, hogy az 1866-os háború Ausztria és Poroszország kölcsönös kimerítésével őt fogja Németország legfőbb döntőbírájává tenni, úgy Sándor cár is azzal áltatta magát, hogy az 1870-es háború Németország és Franciaország kölcsönös kimerítésével őt fogja Európa nyugati részének legfőbb döntőbírájává tenni. Miként a második császárság az Északnémet Szövetséget összeegyeztethetetlennek tartotta a maga létével, úgy

az autokrata Oroszország is veszélyeztetve érezheti magát egy porosz vezetés alatt álló német birodalom részéről. Ez a régi politikai rendszer törvénye. Ebben a rendszerben, ami az egyik államnak nyereség, az a másiknak veszteség. A cár hatalmas európai befolyása a Németország fölötti hagyományos fennhatóságában gyökerezik. Olyan pillanatban, amikor magában Oroszországban vulkanikus társadalmi erők legmélyebb alapjaiban készülnek megrendíteni az önkényuralmat, belenyugodhat-e a cár külföldi tekintélyének ilyen csorbításába? A moszkvai újságok máris ugyanazokat a szólamokat ismétlik, amelyeket a bonapartista lapok az 1866-os háború után hangoztattak. Valóban azt hiszik a teuton hazafiaskodók, hogy Németország szabadsága és békéje biztosítva lesz, ha Franciaországot Oroszország karjaiba kényszerítik? Ha a hadiszerencse, a siker mámore és dinasztikus fondorlatok Németországot francia terület elrablására csábítják, akkor csak két út marad nyitva számára. Vagy *nyíltan* az orosz terjeszkedő politika eszközévé kell válnia, bármilyen következményekkel járjon is ez, vagy pedig rövid nyugalom után új „védekező” háborúra lesz kénytelen készülni, nem afféle újsütetű „lokalizált” háborúra, hanem *faji háborúra* a szövetszert szláv és latin fajok ellen.

A német munkásosztály ezt a háborút, melyet megakadályozni nem állt módjában, hathatósan támogatta mint Németország függetlenségéért vívott háborút, mely arra volt hivatva, hogy Franciaországot és Európát felszabadítsa a második császárság mételes lidércétől. A német munkások voltak azok, akik a falusi dolgozókkal együtt a hősi seregek idegeit és izmait szolgáltatták, hátrahagyva éhező családjaikat. Miután megtizedelték őket a külföldi csaták, újra meg fogja tizedelni őket az otthoni nyomor. „Biztosítékokat” követelnek most ők is — biztosítékokat arra, hogy roppant áldozataik nem voltak hiábavalók, hogy kivívták a szabadságot, hogy a császári seregek fölött aratott győzelem nem változik át a német nép vereségévé, mint 1815-ben; és első biztosítékkul követelik a *tisztességes békét Franciaország számára és a francia köztársaság elismerését.*

A német Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottsága szeptember 5-én kiáltványt adott ki, melyben erőlyesen követei ezeket a biztosítékokat. Többek közt hangoztatja: „Tiltakozunk Elzász-Lotaringia bekebelezése ellen. És tudatában vagyunk annak, hogy a német munkásosztály nevében szólunk. Franciaország és Németország közös érdekében, a nyugati civilizáció érdekében a keleti barbarizmussal szemben, a német munkáság nem fogja nyugodtan tűrni Elzász-Lotaringia annexióját... Hűségesen együtthaladunk az egész világ munkásaival a proletariátus nemzetközi ügyéért!”

Sajnos, nem bízhatunk abban, hogy tiltakozásuk közvetlen sikerrel fog járni. Ha a francia munkások békeidőben nem tudták megállásra kényszeríteni a támadót, több kilátásuk van-e akkor a német munkásoknak arra, hogy csatazaj közepette feltartóztassák a győzőt? A német munkások kiáltványa azt követeli, hogy Louis Bonaparte-ot mint közönséges gonosztevőt szolgáltassák ki a francia köztársaságnak. Ezzel szemben kormányzóik mindent elkövetnek azért, hogy visszahelyezzék őt a Tuileriákba mint a legalkalmasabb embert Franciaország tönkretételére. Bármiképp alakuljanak is a dolgok, a történelem meg fogja mutatni, hogy a német munkások nem ugyanabból a puha anyagból vannak gyúrva, mint a német középosztály. Teljesíteni fogják kötelességüket.

Mint ők, mi is üdvözljük a köztársaság kikiáltását Franciaországban, de ugyanakkor aggodalom tölt el bennünket, amely remélhetőleg alaptalannak fog bizonyulni. Ez a köztársaság nem döntötte meg a trónt, csupán üres helyét foglalta el. Nem mint szociális vívmányt, hanem mint a nemzet védelmi rendszabályát kiáltották ki. Olyan ideiglenes kormány kezében van, mely részben közismert orléanistákból, részben pedig burzsoá republikánusokból tevődik össze, és ezek között vannak néhányan, akikre letörölhetetlen bélyeget sütött az 1848 júniusi felkelés. A munkamegosztás a kormány tagjai között nem sok jót ígér. Az orléanisták magukhoz ragadták a döntő pozíciókat — a hadsereget és a rendőrséget, míg az állítólagos republikánusoknak

a fecsegés minisztériumai jutottak. Első cselekedeteik némelyike elég világosan mutatja, hogy a császárságtól nem csak romhalmazt örököltek, hanem a munkásosztálytól való rettegést is. Ha most a köztársaság nevében szertelen frázisok kíséretében lehetlenségeket ígérnek, vajon nem azért teszik-e, hogy egy „lehetséges” kormány utáni vágyakozást készítsenek elő? Vajon a köztársaságot egynéhány burzsoá temetkezési vállalkozója nem arra szánja-e, hogy átmenet és híd legyen egy orléanista restaurációhoz?

Ilyenformán a francia munkásosztály rendkívül súlyos körülmények közé került. A jelenlegi válságban, amikor az ellenség már csaknem Párizs kapuit döngeti, az új kormány megbuktatásának minden kísérlete kétségbeesett örültség volna. A francia munkásoknak teljesíteniök kell honpolgári kötelességüket; de ugyanakkor nem szabad, hogy 1792 nemzeti emlékei úrrá legyenek rajtuk, mint ahogyan a francia parasztokat elámították az első császárság nemzeti emlékei. Nem a múltat kell megismételniök, hanem a jövőt kell felépíteniök. Használják ki nyugodtan és határozottan a köztársaság szabadságának lehetőségeit saját osztályuk megszervezésének elvégzésére. Ez új, herculesi erőt ad majd nekik Franciaország újjáteremtéséhez és közös feladatunkhoz — a munka felszabadításához. Az ő erejüktől és bölcsességüktől függ a köztársaság sorsa.

Az angol munkások máris tettek lépéseket az irányban, hogy egy kívülről jövő egészséges nyomás segítségével legyőzzék kormányuk ellenkezését a francia köztársaság elismerésével szemben. Az angol kormánynak mostani késedelmeskedésével valószínűleg az a szándéka, hogy jóvátegye az 1792-es antijakobinus háborút, valamint korábbi tisztességtelen sietségét, amellyel az államcsínyt szentesítette. Az angol munkások továbbá azt kívánják kormányuktól, hogy hatalmának teljes latbavetésével ellemezze Franciaország feldarabolását, amit az angol sajtó egy része szemérmetlenül követel. Ugyanaz a sajtó ez, amely húsz éven át isteníttette Louis Bonaparte-ot mint Európa gondviselését, és amely a rabszolgatartók lázadását ujjongó lelkesedéssel fogadta. Ma is, mint akkor, a rabszolgatartókért töri magát.

A Nemzetközi Munkásszövetség tagozatai minden országban szólítsák fel a munkáosztályt cselekvésre. Ha a munkások megfelelkeznek kötelességükről, ha tétlenek maradnak, akkor a mostani szörnyű háború csak előfutára lesz még szörnyűbb nemzetközi harcoknak, és minden országban újból le fogják verni a munkásságot a kard, a föld és a tőke urai.

Vive la république!*

London, 1870 szeptember 9.

* Éljen a köztársaság! — Szerk.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

A POLGÁRHÁBORÚ FRANCIAORSZÁGBAN

*A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának
Üzenete*

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

*A szövetség minden tagjához
Európában és az Egyesült Államokban*

I

Amidőn 1870 szeptember 4-én a párizsi munkások kikiáltották a köztársaságot, amelyet szinte abban a pillanatban egész Franciaország, egyetlen ellentmondó hang nélkül, éljenzéssel fogadott, hivatalvadászó ügyvédek, akiknek Thiers volt az államférfia és Trochu a tábornoka, cselszövással birtokba vették az Hôtel de Ville-t*. Akkoriban annyira áthatotta őket az a fanatikus hit, hogy Párizs hivatott Franciaországot minden történelmi válság idején képviselni, hogy bitorlott kormányzói címeik igazolására teljesen elegendőnek tartották felmutatni lejárt párizsi képviselői mandátumukat. A lezajlott háborúról szóló második üzenetünkben, öt nappal ezeknek az embereknek a hatalomra jutása után, megmondtuk róluk, hogy kicsodák. Mégis, a meglepetés izgalmában, amikor a munkásosztály igazi vezérei még Bonaparte börtöneiben ültek és a poroszok már Párizs felé vonultak, Párizs eltúrte hatalomra lépésüket, azzal a határozott feltétellel, hogy ez a hatalom egyes-egyedül a nemzeti védelem célját szolgálja. Párizst azonban nem lehetett megvédeni anélkül, hogy munkásosztályát felfegyverezzék, tényleges haderővé szervezzék, soraikat magában a háborúban képezzék ki. De a felfegyverzett Párizs — a felfegyverzett forradalom. Ha Párizs győz a porosz támadón, a francia munkás győzött volna a francia kapitalistán és állami parazitáin. A nemzeti kötelességnek és az osztályérdeknek ebben az összeütközésében a nemzeti védelem kormánya egy pillanatig sem tétozott — a nemzeti árulás kormányává változott.

* — városházát — Szerk.

A kormány mindenekelőtt vándorútra küldte Thiers-t Európa minden udvarába, hogy kikönyörögje közbelépésüket, felkínálva ezért a köztársaságnak királlyal való felcserélését. Négy hónappal az ostrom kezdete után, amikor elérkezettnek vélték az alkalmas pillanatot, hogy kimondják az első szót a kapitulációról, Trochu — Jules Favre és több más kollégája jelenlétében — a következő szavakkal fordult Párizs egybegyűlt előljáróihoz:

„Az első kérdés, amelyet kollégáim mindjárt szeptember 4-én este feltettek nekem, ez volt: van-e Párizsnak esélye arra, hogy sikerrel állja ki a porosz sereg ostromát? Habozás nélkül nemmel válaszoltam. Több jelenlevő kollégám tanúsíthatja szavaim igazságát és azt, hogy e véleményem mellett kitartottam. Megmondtam nekik ugyanezekkel a szavakkal, hogy a dolgok ilyen állása mellett esztelenség volna Párizs ellenállási kísérlete a porosz sereg ostromával szemben. Kétségtől, tettem hozzá, hősies esztelenség, de semmi több... Az események” (amelyeket ő maga irányított) „nem hazudtolták meg előrelátásomat.” Trochunak ezt a szép kis beszédét később az egyik jelenlevő előljáró, Corbon úr, közzétette.

Ezek szerint tehát már a köztársaság kikiáltásának estéjén Trochu kollégáinak tudomásuk volt arról, hogy Trochu „terve” Párizs kapitulációja. Ha a nemzeti védelem több lett volna Thiers, Favre és társainak személyes uralmára szolgáló pusztá ürügynél, akkor szeptember 4-e felkapaszkodottjai 5-én lemondtak volna, beavatták volna Párizs népét Trochu „tervébe” és felszólították volna, hogy vagy azonnal adja meg magát, vagy pedig vegye sorsát a saját kezébe. Ehelyett azonban ezek a becsstelen csalók úgy határoztak, hogy Párizs hősies esztelenségét az éhínség és a bezúzott fejek kúrájával fogják gyógykezeltetni, s időközben nagyhangú kiáltványokkal tartják bolonddó, azt szónokolva, hogy Trochu, „Párizs kormányzója, sohasem fog kapitulálni!” és Jules Favre, a külügyminiszter, „földünkben egyetlen hüvelyknyit, erődeinkből egyetlen követ sem fog átengedni”. Ugyanez a Jules Favre Gambettához intézett egyik levelében beismeri, hogy ők voltaképpen nem a porosz katonák, hanem

a párizsi munkások ellen „védekeznek”. A bonapartista hóhérok, akikre Trochu nagybölcsen a párizsi hadsereg parancsnokságát bízta, bizalmas levelezésükben az ostrom egész tartama alatt mocskos élceket eregettek a védekezés jól megértett paródiájáról. (Lásd például Alphonse Simon Guiod, a párizsi védelmi hadsereg tüzérségi főparancsnokának, a becsületrend nagykeresztésének Suzanne tüzérségi hadosztály-tábornokhoz írt levelét, amelyet a Kommün a „Journal Officiel”-ben közzétett.) Végre 1871 január 28-án levetették a csalárd álarcot. A nemzeti védelem kormánya Párizs kapitulációjában a legmélyebb önlealacsonyítás valóságos hősiességével mint Franciaországnak Bismarck hadifoglyaiból álló kormánya lépett fel — olyan hitvány szerepben, amelynek elfogadásától még Louis Bonaparte is visszariadt Sedanban. A március 18-i események után, Versailles-ba való eszeveszett menekülésükkor, a kapitulard-ok* Párizs kezében hagyták árulásuk írott bizonyítékait, és hogy ezeket megsemmisítsék, amint a Kommün mondja a vidékhez intézett egyik manifesztumában, „ezek az emberek nem riadnak vissza attól, hogy Párizst vértengerrel elárasztott romhalmazzá zúzzák.”

De az ilyen vég buzgó szorgalmazására a védelmi kormány egynéhány vezető tagjának ezenkívül egészen különös személyi okai is voltak.

Röviddel a fegyverszünet megkötése után Milliére úr, párizsi nemzetgyűlési képviselő, akit most Jules Favre egyenes parancsára agyonlőttek, hiteles törvényszéki iratok egész sorát hozta nyilvánosságra bizonyítékkul, hogy Jules Favre, aki egy Algírban lakó kocsmatöltelék feleségével él vadházasságban, sok éven át elkövetett fölöttébb vakmerő hamisítások halmozása árán, törvénytelen gyermekei nevében, csalárd módon nagy örökségre tett szert és így gazdagodott meg, és hogy a törvényes örökösök által indított perben csak a bonapartista bíróságok részrehajlása folytán menekült meg a leleplezéstől. Mivel e száraz törvényszéki iratoktól megannyi retorikai lóerővel sem lehetett megszabadulni,

* — kapitulálók — Szerk.

Jules Favre, életében először, befogta a száját, csöndben várva a polgárháború kitörését, hogy akkor Párizs népét tomboló dühvel szökött fegyencek bandájának szidalmazza, akik nyíltan felázadnak a család, a vallás, a rend, a magántulajdon ellen. És ugyanez a csaló, alighogy hatalomra jutott, mindjárt szeptember 4-e után, rokonérzésből rászabadította a társadalomra Pic-et és Taillefert, akiket még a császárság alatt is elítéltek hamisítás miatt az „Etendard” című lap botrányos ügyében. E két jómadár egyikét, Taillefert, akinek volt mersze a Kommün alatt Párizsba visszatérni, azonnal újra börtönbe zárták; és ezek után Jules Favre a nemzetgyűlés szószékéről világga kiáltotta, hogy a párizsiak valamennyi bűnözőjüket szabadon bocsátják!

Ernest Picard, a nemzeti védelem kormányának Joe Millere, aki, miután a császárságban hiába törekedett a belügyminiszterségre, a köztársaság belügyminiszterévé nevezte ki önmagát, nem más mint a fivére bizonyos Arthur Picard-nak, akit mint szélhámost kizártak a párizsi tőzsdéről (lásd a rendőrfőnökség 1867 július 13-i jelentését) és saját vallomása alapján elítéltek egy 300 000 frankos lopásért, amelyet mint a *Société Générale* rue Palestro 5. szám alatti fiókindezeteének igazgatója követett el (lásd a rendőrfőnökség 1868 december 11-i jelentését). Ezt az Arthur Picard-t Ernest Picard kinevezte lapjának, az „Electeur Libre”-nek szerkesztőjévé. Míg a közönséges tőzsdéseket e belügyminisztériumi lap hivatalos hazugságai félrevezették, addig Arthur Picard ide-oda futkosott a belügyminisztérium és a börze között, hogy itt a francia hadsereg vereségeit készpénzre váltsa. E derék testvérpár teljes pénzügyi levelezése a Kommün kezébe került.

Jules Ferrynek, aki szeptember 4-e előtt még éhenkórász ügyvéd volt, Párizs polgármesteri székében az ostrom alatt sikerült az éhínségből vagyont összeharácsolnia. Az a nap, melyen számot kellene adnia hivatali visszaéléséről, elítélésének napja lenne.

Ezek az emberek tehát ticket-of-leave-jüket csakis Párizs romjai között találhatták meg: éppen ilyen emberekre volt szüksége Bismarcknak. Egy kis bűvészkedés segítségével Thiers, aki addig

a kormány titkos sugalmazója volt, most a kormány élén jelent meg, a ticket-of-leave-alakok pedig minisztereiként.

Thiers, ez a szörnyszülött törpe, több mint fél évszázadon át bűvkörében tartotta a francia burzsoáziát, mert osztályromlottságának a legtökéletesebb szellemi kifejezője volt. Még mielőtt államférfivá lett, mint történetíró már bebizonyította hazudozó képességeit. Közéleti szereplésének krónikája Franciaország szerencsétlenségeinek évkönyve. 1830 előtt a republikánusok szövetségese volt, Lajos Fülöp alatt miniszteri állásba férkőzik, elárulva pártfogóját, Laffitte-ot. A királynál azzal hízelt be magát, hogy a csőcseléket a papságra uszítja — ekkor fosztották ki a Saint-Germain-l'Auxerrois-templomot és az érseki palotát —, továbbá azzal, hogy Berry hercegnőnél a miniszter-kém és a fogházi bába szerepét tölti be. Az ő műve volt a köztársaság-pártiak lemészárlása a Rue Transnonain-en, és a rákövetkező gyalázatos szeptemberi törvények a sajtó és a gyülekezési jog ellen. Amikor 1840 márciusában mint miniszterelnök újra felbukkant, Párizs megerősítésének tervével bámulatba ejtette Franciaországot. A republikánusoknak, akik ezt a tervet Párizs szabadsága ellen irányuló sötét összeesküvésnek minősítették, a képviselőház szószékéről így válaszolt:

„Hogyan! Azt képzeli, hogy erődítmények valaha is veszélyeztethetnék a szabadságot! Elsősorban bármely lehető kormány megrágalmazása az, ha feltételezik róla, hogy valaha is a főváros bombázásával kísérrelhetné meg fenntartani hatalmát... hiszen ez a kormány százszor lehetetlenebbé válna a győzelem után, mint annak előtte volt.” Valóban, egy kormány se merte volna Párizst az erődítményekről bombázni, csak az a kormány, amely előzőleg kiszolgáltatta ezeket az erődítményeket a poroszoknak.

Amikor Bomba király 1848 januárjában Palermóra támadt, Thiers, aki akkor már rég nem volt miniszter, újra felszólalt a képviselőházban: „Önök tudják, uraim, mi történik Palermóban. Önök mindannyian megborzadnak” (parlamenti értelemben), „amidőn hallják, hogy egy nagy várost negyvennyolc óra hosszat bombáztak. És kicsodák? Idegen ellenség talán, mely hadijogát

gyakorolja? Nem, uraim, hanem saját kormánya. És miért? Mert a szerencsétlen város jogait követelte. Jogainak követeléséért negyvennyolc órán át bombázták... Engedjék meg nekem, hogy Európa közvéleményéhez forduljak. Az emberiségnek teszünk szolgálatot, ha felemelkedünk és Európának talán legnagyobb szónoki emelvényéről hangoztatjuk a felháborodás szavait” (szavakat, valóban) „az ilyen cselekedetek ellen... Amikor Espartero régens, aki országának szolgálatokat tett” (amit Thiers úr sohasem tett), „bombázni akarta Barcelonát, hogy felkelését elfojtsa, a világ minden részéből a felháborodás általános felkiáltása hallatszott.”

Tizennyolc hónappal később, amikor egy francia sereg Rómát bombázta, Thiers egyike volt azoknak, akik ezt a leghevesebben védték. Valóban úgy látszik, Bomba királynak csak az volt a hibája, hogy bombázását negyvennyolc órára korlátozta.

Néhány nappal a februári forradalom előtt Thiers, akit bősztett a hivataltól és a húsosfazéktól való hosszú száműzetés, amire Guizot kárhoztatta, és aki közelgő népfelkelést szimatolt a levegőben, álhősi stílusában, amellyel elnyerte a Mirabeau-mouche* gúnynevet, kijelentette a képviselőházban: „A forradalom pártjához tartozom, nemcsak Franciaországban, hanem Európában is. Kívánom, hogy a forradalom kormánya mérsékelt férfiak kezében maradjon... de ha a kormány forrófejűek kezébe kerülne, még ha radikálisokéba is, akkor sem hagynám cserben ügyemet. Én mindig a forradalom pártján leszek.” Elérkezett a februári forradalom. Ahelyett, hogy a Guizot-kormány helyébe a Thiers-kormányt ültette volna — ahogyan a kis emberke álmodta —, Lajos Fülöpöt a köztársasággal váltotta fel. A nép győzelmének első napján Thiers óvatosan elrejtőzött, megelégedve arról, hogy a munkások megvetése megóvja gyűlöletüktől. Mégis, legendás bátorságával továbbra is került a nyilvánosság színpadát, amíg a júniusi mészárlások a reá szabott ténykedések számára azt meg nem tisztították. Akkor azután irányító feje lett a „Rend-párt-

* — Mirabeau-légy — Szerk.

nak” és parlamentáris köztársaságának, annak a névtelen interregnumnak, melyben az uralkodó osztály összes vetélkedő frakciói összeesküdtek egymással a nép letiprására és összeesküdtek egymás ellen, mindegyik a saját monarchiájának helyreállítására. Akkor is, mint most, Thiers azzal vádolta a republikánusokat, hogy ők a köztársaság megszilárdulásának egyedüli akadályai; akkor is, mint most, úgy szólt a köztársasághoz, mint a hóhér Don Carloshoz: „Megöllek, de saját javadra.” Most is, mint akkor, kénytelen lesz a győzelme utáni napon felkiáltani: „L’Empire est fait” — kész a császárság. A szükséges szabadságjogokról szavaló képmutató beszédei és Louis Bonaparte iránti haragja ellenére, aki őt kijátszotta és a parlamentarizmust sutba dobta — ennek mesterséges légkörén kívül pedig ez az emberke, s ezzel maga is tisztában van, semmivé zsugorodik —, Thiers-nek a keze mégis benne volt a második császárság minden becstelenségében, Rómának francia csapatok általtörtént megszállásától kezdve a Poroszország elleni háborúig, melyre a német egység elleni heves kifakadásaival uszított, nem azért, mert az egységben a porosz zsarnokság takaróját látta, hanem mert az sértené Franciaországnak a német egyenlenségre való hagyományos jogát. Bár törpe karjai szívesen suhogtatták Európa színe előtt I. Napóleon kardját, akinek történelmi cipőtisztítója lett, külpolitikája mindig Franciaország teljes lealázásában érte el tetőpontját, az 1840-es londoni konvenciótól az 1871-es párizsi kapitulációig és a mostani polgárháborúig, melyben Bismarck legfelsőbb engedélyével Párizsra uszította a sedani és metzi hadifoglyokat. Ez az ember, tehetségének hajlékonysága és célkitűzéseinek változtatgatása ellenére is, egész életében a legmegkövesedettebb rutinhoz volt láncolva. Nyilvánvaló, hogy a modern társadalom mélyebb áramlatai örökre rejtve maradtak előtte; de még a felszínén történő legkézzelfoghatóbb változások is visszariasztották ezt az elmét, melynek minden életereje a nyelvébe szorult. Így sohasem fáradt bele abba, hogy szentségtörésnek kiáltson ki minden elkanyarodást az elavult francia védvámrendszertől. Mint Lajos Fülöp minisztere a vasutat vad agyrémnek gúnyolta, s mint ellenzéki, Louis

Bonaparte alatt, megszenstelenítésnek bélyegzett minden kísérletet a rothadt francia hadügy megreformálására. Hosszú politikai pályafutása alatt egyetlen, még a legcsekélyebb olyan rendszabályban sem volt ludas, amelynek valami gyakorlati haszna lett volna. Thiers csak a gazdagság iránti sóvárgásában és azok iránti gyűlöletében volt következetes, akik a gazdagságot létrehozzák. Olyan szegényen került első miniszteri állásába Lajos Fülöp alatt, mint Jób, és milliomosként hagyta azt el. Ugyanezen király alatti utolsó minisztersége (1840 március 1-től) azzal járt, hogy a képviselőházban nyilvánosan sikkasztással vádolták, amire válaszképpen elegendőnek tartotta a könnyeket — oly árucikket, melyet ugyanolyan bőségesen tart raktáron, mint Jules Favre vagy bármely más krokodil. Bordeaux-ban az első lépés, amelyet Franciaországnak az előrelátható pénzügyi összeomlástól való megmentésére tett, az volt, hogy saját magának hárommillió frank évjáradékot biztosított; ez volt első és utolsó szava annak a „takarékos köztársaságnak”, melyet párizsi választóinak 1869-ben kilátásba helyezett. Az 1830-as képviselőházból való egyik volt kollégája, aki maga is tőkés, de mindamellett a Párizsi Kommün hűséges tagja, Beslay úr, nemrégiben falragasz útján ezt üzenté Thiersnek: „A munka tőkés leigázása mindig sarkköve volt az Ön politikájának, és attól a perctől fogva, hogy a munka köztársasága beköltözött az Hôtel de Ville-be, Ön szünet nélkül így kiált Franciaországhoz: »Ezek gonosztevők!«” — Kis állami gazságok mestere, a hamis eskü és árulás művésze, járatos a parlamenti pártharcok minden alantas hadicselében, ravasz fortélyában és galád hit-szegésében; mindig kész forradalmat szítani, ha félreállítják, és a forradalmat vérbe fojtani, mihelyt kormányra jut; eszmék helyett osztályelőítéletekkel van tele, s szív helyett hiúsággal; magánélete éppoly bectelen, mint amilyen gyalázatos a közéleti szereplése — és most, amikor egy francia Sulla szerepét játssza, még most sem mulaszthatja el, hogy tetteinek förtelmességét nagyképűségének nevetséges voltával ne tetézzé.

Párizs kapitulációja, amely nemcsak Párizst, hanem egész Franciaországot is kiszolgáltatta Poroszországnak, lezárta az el-

lenséggel cimboráló árulás hosszantartó cselszövéseit, melyeket a szeptember 4-i bitorlók, mint maga Trochu bevallotta, már aznap megkezdtek. Másfelől elindította a polgárháborút, amelyet most Poroszország támogatásával a köztársaság és Párizs ellen vívtak. Már a kapituláció feltételeiben benne volt a csapda. Abban az időben az országnak több mint egyharmadát az ellenség tartotta kézben, a főváros el volt vágva a vidéktől, az egész közlekedés megbomlott. Ilyen körülmények között nem lehetett Franciaország valódi képviselőtét megválasztani, hacsak nincs bőven idő az előkészületekre. Éppen ezért kötötte ki a kapituláció, hogy nyolc napon belül meg kell választani a nemzetgyűlést, úgyhogy Franciaország egyes részeibe a kitűzött választás híre csak a választást megelőző napon jutott el. A nemzetgyűlést továbbá a kapituláció egyik határozott pontja szerint arra az egyetlen célra kellett megválasztani, hogy a háború és a béke kérdésében döntsön és ha rákerül a sor, megkösse a békeszerződést. A népnek éreznie kellett, hogy a fegyverszüneti feltételek lehetetlenné teszik a háború folytatását, és hogy a Bismarck által rájuk kényszerített béke szentesítésére Franciaország legrosszabb emberei a legalkalmasabbak. De Thiers, aki nem érte be ezekkel az óvintézkedésekkel, még mielőtt a fegyverszünet titka elterjedt volna Párizsban, választóközönségre indult vidéken, hogy ott életre galvanizálja a legitimista pártot, amely most az orléanistákkal együtt a hitelét veszített bonapartisták helyét volt hivatva betölteni. A legitimistáktól nem félt. A modern Franciaország kormányzására alkalmatlanok és így vetélytársnak is hitványak voltak — milyen párt lehetett tehát megfelelőbb eszköz az ellenforradalom kezében, mint az, amelynek tevékenysége, Thiers saját szavai szerint (képviselőház, 1833 január 5), „mindenkor e három segélyforrásra szorítkozott: idegen invázió, polgárháború és anarchia”? A legitimisták valóban hittek rég várt, múltbanézó ezeréves birodalmuk eljövételében. Itt voltak az idegen invázió csizmái, melyek Franciaországot földre tiporták; itt volt a császárság bukása és egy Bonaparte fogsága; és végül itt voltak ők maguk. A történelem kereke szemmel láthatóan visszafelé forgott, hogy megálljon

az 1816-os „Chambre introuvable”-nál. A köztársaság gyűlésein, 1848-tól 1851-ig, képzett és gyakorlott parlamenti vezetők képviselték őket; most a párt közkatonái törtek előre — Franciaország megannyi Pourceaugnacja.

Amint ezt a kurtanemesekből álló gyűlést Bordeaux-ban megnyitották, Thiers megmagyarázta nekik, hogy a béketervezetet azonnal el kell fogadniok, még a parlamenti vita tiszteletadását is mellőzve, lévén ez az egyetlen feltétel, amely mellett Poroszország megengedi nekik, hogy megindítsák a háborút a köztársaság és annak erős vára, Párizs ellen. Az ellenforradalomnak valóban nem volt vesztegetni való ideje. A második császárság több mint kétszeresére növelte az államadósságot, és a nagy városokat súlyos municipális adósságokba sodorta. A háború féltelmetesen növelte a nemzet kötelezettségeit, s könyörtelenül pusztította segélyforrásait. Hogy a romlás teljes legyen, itt állott a porosz Shylock, fél millió francia földön tartózkodó katonájának ellátására szóló utalványával, ötmilliárdos kártérítés fizetésének és a fizetetlen részletek 5 százalékos kamatjának követelésével. Ki fizesse ki a számlát? Csak a köztársaság erőszakos megdöntésével remélhették a gazdagság kisajátítói e gazdagság létrehozóinak vállára rakni annak a háborúnak a költségeit, amelyet ők maguk, a kisajátítók, idéztek elő. Így hát Franciaország mérhetetlen romlása ösztökölte a földbirtok és a tőke e hazafias képviselőit arra, hogy az idegen hódító szemé előtt és az ő pártfogásával tetézzék a külső háborút polgárháborúval — rabszolgatartó-lázadással.

Ennek az összeesküvésnek az útjában egy nagy akadály állott: Párizs. Párizs lefegyverzése volt a siker első feltétele. Thiers tehát felszólította Párizst, hogy tegye le a fegyvert. Ezután felingerelték Párizst a kurtanemes-gyűlés veszett köztársaságellenes tüntetéseivel és magának Thiers-nek a köztársaság jogi helyzetéről tett kétértelmű kijelentéseivel; Párizs lefejezésének és fővárosi rangjától való megfosztásának (décapiter et décapitaliser) fenyegetésével; orléanista követek kinevezésével; a lejárt váltókra és lakbérekre vonatkozó Dufaure-törvényekkel, amelyek Párizs

kereskedelmét és iparát csőddel fenyegették; a minden egyes elképzelhető nyomtatvány minden egyes példányára kirótt Pouyer-Quertier-féle két centime-os illetékkal; a Blanqui és Flourens elleni halálos ítélettel; a köztársasági lapok betiltásával; a nemzetgyűlésnek Versailles-ba való áthelyezésével; a Palikao által kihirdetett és szeptember 4-én megszűnt ostromállapot felújításával; a decembrista Vinoy-nak Párizs kormányzójává, Valentin császári zsandárnak rendőrfőnökké és d'Aurelle de Paladines jezsuita tábornoknak a nemzetőrség főparancsnokává való kinevezésével.

Most pedig egy kérdéssel fordulunk Thiers úrhoz és segédeihez, a nemzeti védelem minisztereihez. Ismeretes, hogy pénzügyminisztere, Pouyer-Quertier úr közvetítésével Thiers szerződést kötött egy kétmilliárdos azonnal fizetendő kölcsönre. Mármost igaz-e vagy sem:

1. hogy ezt az üzletet úgy kötötték meg, hogy több százmilliós jutalékot biztosítottak Thiers, Jules Favre, Ernest Picard, Pouyer-Quertier és Jules Simon magáncéljaira? és

2. hogy a fizetések csak Párizs „pacifikálása” után váltak esedékesekké?

Mindenesetre nagyon sürgős lehetett az ügy, mert Thiers és Jules Favre a bordeaux-i gyűlés többsége nevében pirulás nélkül kérte, hogy porosz csapatok azonnal szállják meg Párizst. Ez azonban nem illett bele Bismarck játéktervébe, amint ezt Németországba való visszatértekor gúnyosan és nyilvánosan közölte az ámuló frankfurti filiszterekkel.

II

A felfegyverzett Párizs volt az egyetlen komoly akadály, mely az ellenforradalmi összeesküvésnek útját állta. Párizst tehát le kellett fegyverezni. Ezen a ponton a bordeaux-i gyűlés maga volt az őszinteség. Ha kurtanemeseinek bombasztikus bömbölése nem is lett volna eléggé hallható, a kétség utolsó szikráját is elolthatta Thiers-nek az a lépése, hogy Párizst kényre-kedvre kiszolgáltatta

Vinoy, a decemberi gyilkos, Valentin, a bonapartista csendőr és d'Aurelle de Paladines, a jezsuita tábornok triumvirátusának. De míg az összeesküvők a lefegyverzés igazi célját sértően fitogtatták, Párizst olyan ürüggyel szólították fel fegyverletételre, amely a legkirívóbb, legarcátlanabb hazugság volt. A párizsi nemzetőrség tüzérségi fegyverzete, mondotta Thiers, az állam tulajdona és az államnak visszaszolgáltatandó. A tényállás a következő: a kapituláció napjától kezdve, amikor Bismarck foglyai aláírták Franciaország kiszolgáltatását, saját maguknak viszont nagyszámú testőrséget kötöttek ki azzal a határozott céllal, hogy Párizst megfélemlítsék, ettől a naptól kezdve Párizs résen állt. A nemzetőrség újjáalakult és legfelsőbb ellenőrzését egy Központi Bizottságra bízta, amelyet néhány régi bonapartista alakulat kivételével az egész testület választott meg. A poroszok párizsi bevonulásának előestéjén a Központi Bizottság intézkedett, hogy a Montmartre-ra, Belleville-be és La Villette-be szállítsák azokat az ágyúkat és mitrailleuse-öket, amelyeket a kapitulálók áruló módon hátrahagytak a poroszok által megszállandó városrészekben és azok környékén. Ezt a fegyverzetet a nemzetőrség — gyűjtés útján befolyt pénzből — szerezte be. A január 28-i kapitulációban ezt hivatalosan elismerték a nemzetőrség magántulajdonának, és ezen a címen mentesült az állam birtokában levő fegyverek sorsától, a hódítónak való beszolgáltatástól. És Thiers anynyira híján volt még a legátlátszóbb ürüggynek is a Párizs elleni háború megkezdésére, hogy kénytelen volt a legkirívóbb hazugsághoz folyamodni: a nemzetőrség ágyúi az állam tulajdona!

Az ágyúk elkobzását nyilvánvalóan csak előjátékkul szánták Párizs és egyben a szeptember 4-i forradalom általános lefegyverzéséhez. De ez a forradalom Franciaország törvényes állapota lett. Művét, a köztársaságot, a győztes a kapituláció szövegében elismerte. A kapituláció után valamennyi idegen hatalom is elismerte; a nemzetgyűlést a köztársaság nevében hívták össze. A szeptember 4-i párizsi munkásforradalom volt a bordeaux-i nemzetgyűlésnek és végrehajtó hatalmának egyetlen jogcíme. Enélkül a nemzetgyűlés kénytelen lett volna azonnal átadni he-

lyét az 1869-ben — francia és nem porosz uralom alatt — általános szavazati jog alapján megválasztott törvényhozó testületnek, melyet a forradalom erőszakosan oszlatott fel. Thiers és ticket-of-leave-emberei kénytelenek lettek volna tárgyalásba bocsátkozni Louis Bonaparte aláírásával ellátott menlevelekért, hogy elkerüljenek egy cayenne-i utazást. A Poroszországgal való béke megkötésére felhatalmazott nemzetgyűlés csak egy mozzanata volt ennek a forradalomnak, melynek igazi megtestesítője még mindig a felfegyverzett Párizs volt; az a Párizs, amely ezt a forradalmat létrehozta, érte öt hónapig tartó ostromot és az éhínség borzalmait vállalta, és amelynek Trochu terve ellenére tovább folytatott ellenállása a vidék szívós védekező harcának alapja lett. És Párizsnak most vagy le kellett tennie a fegyvert a bordeaux-i lázadó rabszolgatartók sértő parancsára és elismernie, hogy szeptember 4-i forradalma nem jelentett egyebet, csak az állambatalom egyszerű átruházását Louis Bonaparte-ról királyi vetélytársaira, — vagy pedig Franciaország önfeláldozó előharcosaként kellett fellépnie. Franciaországot viszont lehetetlen volt a pusztulástól megmenteni és újjáteremteni azoknak a politikai és társadalmi feltételeknek forradalmi megdöntése nélkül, melyek a második császárságot szülték és annak oltalma alatt a teljes rothadásig érlelődtek. Az öthónapos éhezéstől elcsigázott Párizs pillanatig sem habozott. Hősiesen elhatározta, hogy vállalja a francia összeesküvőkkel szemben az ellenállás minden veszélyét, még a saját erődeiről rámeredő porosz ágyúk ellenére is. A Központi Bizottság azonban annyira irtózott a polgárháborútól, melybe Párizst bele akarták hajszozni, hogy a nemzetgyűlés provokációi, a végrehajtó hatalom jogtalan beavatkozásai és a Párizsban és körülötte történő fenyegető csapatösszevonások ellenére kitartott tisztára védekező álláspontja mellett.

Thiers kezdte meg a polgárháborút azzal, hogy Vinoyt egy csapat rendőr és néhány ezred sorkatonaság élén éjjeli rablóhadjáratra küldte ki a Montmartre ellen, hogy ott meglepetésszerűen lecsapjon a nemzetőrség ágyúira. Ismeretes, mint hiúsult meg ez a kísérlet a nemzetőrség ellenállásán és a katonák népbarátságára.

tartásán. D'Aurelle de Paladines már előre kinyomatta győzelmi jelentését, és Thiers plakátokat tartott készenlétben államcsíny-rendszabályainak közhírré tételére. Most ezeket helyettesíteni kellett Thiers felhívásaival, amelyek nagylelkű elhatározását közölték, hogy a nemzetőrségnek meghagyja fegyvereit; nem kétkedik benne, mondotta, hogy e fegyverekkel a nemzetőrség a kormányhoz fog csatlakozni a lázadók ellen. A 300 000 nemzetőr között mindössze 300 akadt, aki eleget tett a kis Thiers felhívásának és csatlakozott hozzá önmaga ellen. A dicsőséges március 18-i munkásforradalom elvitathatatlanul birtokába vette Párizst. Ideiglenes kormánya a Központi Bizottság lett. Európa egy pillanatig kételkedni látszott, vajon a legutóbbi szenzációs hadi és politikai színjátékok valóban megtörténtek-e vagy csak egy régen letűnt múlt álmai.

Március 18-ától a versailles-i csapatok párizsi bevonulásáig a proletárforradalom annyira mentes maradt azoktól az erőszakosságoktól, amelyekben a „felsőbb osztályok” forradalmi és még inkább ellenforradalmi bővelkednek, hogy ellenfelei nem találtak más okot a felháborodásra, csak Lecomte és Clément Thomas tábornokok kivégzését és a Place Vendôme-i összeütközést.

A Montmartre elleni éjjeli támadásban részt vevő bonapartista tisztak egyike, Lecomte tábornok, négyszer adott parancsot a 81. ezrednek, hogy egy fegyvertelen tömegre tüzeljen a Place Pigalle-on, és amikor a katonák ezt megtagadták, dühödten szidalmazta őket. Asszonyok és gyermekek agyonlövése helyett saját emberei őt lőtték agyon. Azok a meggyökeresedett szokások, amelyeket a munkásosztály ellenségei oltottak a katonaságba kiképzése során, természetesen nem tűnnek el abban a pillanatban, amikor ezek a katonák a munkásokhoz átpártolnak. Ugyanezek az emberek végezték ki Clément Thomas-t is.

Clément Thomas „tábornok”, ez az elégedetlen kiszolgált őrmester, Lajos Fülöp uralkodásának utolsó időszakában belépett a „National” című republikánus lap szerkesztőségébe, hogy ennél az igen izgága lapnál a felelős stróman (gérant responsable) és a krakéler párbajozó kettős szerepét töltsse be. A februári forrada-

lom után, amikor a „National” emberei kerültek az élre, ebből a vén őrmesterből generálist faragtak a júniusi mészárlás előestéjén, amelynek, akárcsak Jules Favre, egyik sötét tervezője volt és egyik leggaládabb hóhéra lett. Azután tábornoki rangjával egyetemben hosszú időre eltűnt, hogy 1870 november 1-én ismét felbukkanjon. Az előző napon a védelem kormánya, amelyet az Hôtel de Ville-ben foglyul ejtettek, ünnepélyesen szavát adta Blanquinak, Flourens-nak és a munkásosztály más képviselőinek, hogy bitorolt hatalmát egy szabadon választott párizsi kommun kezébe teszi le. Ahelyett, hogy ígéretüket teljesítették volna, Párizsra szabadították Trochu bretonjait, akik most Bonaparte korzikai embereit helyettesítették. Egyedül Tamisier tábornok nem volt hajlandó nevét ilyen szószegéssel bemocskolni, és lemondott a nemzetőrség főparancsnoki tisztségéről. Helyét Clément Thomas foglalta el, aki így ismét tábornok lett. Főparancsnokságának egész ideje alatt hadakozott, nem a poroszok, hanem a párizsi nemzetőrség ellen. Megakadályozta általános felfegyverzését, a burzsoázászlóaljkat a munkás-zászlóaljak ellen uszította, a Trochu „tervét” ellenző tiszteket eltávolította, s a gyávaság megbélyegző vádjával feloszlatta azokat a proletár-zászlóaljkat, amelyek most hősiességükkel még legkonokabb ellenségeiket is bámulatba ejtették. Clément Thomas valósággal büszke volt arra, hogy júniusi rangjelzését a párizsi munkásosztály személyes ellenségeként nyerte ismét vissza. Még néhány nappal március 18-a előtt bemutatta Le Flô hadügyminiszternek saját külön tervezetét a „párizsi canaille* fine fleur-jének (színe-virágának) kiirtására”. Vinoy veresége után nem tudta megállni, hogy meg ne jelenjék a porondon mint amatőr kém. A Központi Bizottság és a párizsi munkásság éppen annyira volt felelős Clément Thomas és Lecomte agyonlövéséért, mint a walesi hercegnő azoknak a sorsáért, akiket az ő londoni bevonulása alkalmával a tolongásban agyonnyomtak.

* — csöcselék — Szerk.

Fegyvertelen polgárok lemészárlása a Place Vendôme-on — pusztá mese, amelyről Thiers és a kurtanemesek a nemzetgyűlésben állhatatosan hallgattak és amelynek terjesztését kizárólag a lakájszolgálatot teljesítő európai sajtónak tartották fenn. A „Rend emberei”, Párizs reakciósai, reszkettek a 18-i győzelem hírére. Számukra ez a győzelem a végre bekövetkező népi megtorlás előjele volt. Az 1848 júniusától 1871 január 22-ig az ő közreműködésükkel meggyilkolt áldozatok szellemei megjelentek szemük előtt. Rémületük volt egyetlen büntetésük. Még a rendőrök is, akiket le kellett volna fegyverezni és lakat alá tenni, távanyitva találták Párizs kapuit, hogy biztonságban Versailles-ba menekülhessenek. A Rend embereinek nemcsak hogy nem történt bántódásuk, hanem azt is megengedték nekik, hogy gyülekezzenek, és így elfoglalhattak nem egy fontos állást Párizs kellős közepén. A Központi Bizottságnak ezt az elnézését, a felfegyverzett munkásságnak ezt a nagylelkűségét, amely oly különös ellentétben állt a „Rendpárt” szokásaival, ez a párt félremagyarázta és a tudatos gyengeség jelének tartotta. Ebből eredt ostoba tervük, hogy fegyvertelen tüntetés leple alatt újra megkíséreljék azt, amit Vinoynek ágyúival és mitrailleuse-eivel nem sikerült véghezvinnie. Március 22-én a fényűző negyedekből „előkelő urak” hangos menete indult el, soraikban volt minden petit crevé*, élükön a császárság jól ismert alakjai, a Heeckerenek, Coëtlogonok, Henri de Pène-ek stb. Ez a söpredék, békés tüntetés gyáva ürügye alatt, de titokban orgyilkos fegyverekkel felszerelve, hadirendbe sorakozott, lefegyverezte és bántalmazta a nemzetőrség őrzáratait és őrszemeit, amelyekkel menete találkozott, és a Rue de la Paix-ből kitódulva, „Le a Központi Bizottsággal! Le a gyilkosokkal! Éljen a nemzetgyűlés!” kiáltásokkal megpróbált áttörni az ott felállított őrségen, hogy így rajtaütéssel bevegye a nemzetőrségnek a Place Vendôme-on levő főhadiszállását. Revolverlövéseikre válaszul a nemzetőrség sommations-t**

* — piperkőc, gígerli — Szerk.

** — „oszolj” — felhívásokat — Szerk.

intézett hozzájuk (sommation az angol Riot Act francia megfelelője); amikor ez hatástalannak bizonyult, a nemzetőrség tábornoka tüzet vezényelt. Egyetlen sortűz vad menekülésre készítette az ostoba piperkőcöket, akik azt várták, hogy „előkelőségük” pusztá megjelenése úgy fog hatni a párizsi forradalomra, mint Józua trombitái Jerikó falaira. A menekülők két nemzetőrt holtan, kilencet (köztük a Központi Bizottság egyik tagját) súlyos sebesüléssel, dicső cselekedetük egész színterét pedig revolverekkel, törökkel és törös botokkal teleszórva hagyták hátra „békés” tüntetésük „fegyvertelen” jellegének bizonyosságául. Amikor 1849 június 13-án a párizsi nemzetőrség valóban békés tüntetést rendezett tiltakozásul Rómának francia csapatok által történt fondorlatos megtámadása ellen, akkor Changarnier-t, aki abban az időben a „Rendpárt” tábornoka volt, a nemzetgyűlés, és különösen Thiers, a társadalom megmentőjének nevezte, amiért csapatait ezekre a fegyvertelen emberekre minden oldalról rászabadította, hogy lelövöldözzék, lekaszabolják és lovaik patáival letiporják őket. Párizsban akkor kihirdették az ostromállapotot. Dufaure új elnyomó törvényeket erőszakolt ki a nemzetgyűléstől. Újabb letartóztatások, újabb száműzetések, újabb rémuralom következett. De az alsóbb rendek másként cselekszenek. Az 1871-es Központi Bizottság egyszerűen nem vett tudomást a „békés tüntetés” hőseiről; olyannyira, hogy azok már két nappal később *fegyveres* tüntetésre tudtak gyülekezni Saisset admirális parancsnoksága alatt, aminek azután a híres megfutamodás lett a vége, a pánikszerű menekülés Versailles-ba. A Központi Bizottság vonakodott folytatni a Thiers montmartre-i betörési kísérletével elindított polgárháborút, és ezúttal végzetes hibát követett el azzal, hogy nem vonult rögtön az akkor teljesen tehetetlen Versailles ellen, amivel Thiers-nek és kurtanemescinek összeesküvései után végre pontot tehetett volna. Ehelyett újból lehetővé tették a „Rendpárt”-nak, hogy erejét március 26-án, a Kommün megválasztásakor, kipróbálja az urnák előtt. Ezen a napon a Rend emberei a párizsi előljáróságokban a kiengesztelődés nyájas szavait váltották túlságosan nagylelkű legyőzőikkel, szívük

mélyén ünnepélyes fogadalmat mormolva, hogy kellő időben majd véres bosszút állnak.

És most nézzük az érem másik oldalát. Thiers április elején megkezdte második hadjáratát Párizs ellen. A párizsi foglyok Versailles-ba hurcolt első csoportjával szörnyen kegyetlenül bántak, mialatt Ernest Picard, zsebre tett kézzel lézengve körülöttük, gúnyolta őket, és mialatt Madame Thiers és Madame Favre udvarhölgyeik társaságában erkélyükről tapsolták meg a versailles-i csőcselék gyalázatosságait. A fogoly sorkatonákat hidegvérrel legyilkolták; bátor barátunkat, Duval generálist, a vasöntőt, tárgyalás nélkül agyonlőtték. Gallifet — kitarthatja feleségének, aki meg a második császárság orgiáin gyakorolt szemérmetlen magamutogatásáról volt hírhedt — azzal kérkedett egy kiáltványában, hogy az ő parancsára gyilkolták meg a lovas vádászai által meglepett és lefegyverzett néhány nemzetőrt, kapitányukkal és hadnagyukkal egyetemben. Vinoyt, a szökevényt, Thiers a becsületrend nagykeresztjével tüntette ki azért a napi-parancsáért, mely szerint a kommünárok soraiban elfogott minden sorkatonát agyon kell lőni. Desmarêt csendőrt azért tüntették ki, mert álnokul és mészáros módjára feldarabolta a nemeslelkű és lovagias Flourens-t, aki 1870 október 31-én a védelmi kormány tagjainak az életét mentette meg. Meggyilkolásának „lelkészítő részleteit” Thiers a nemzetgyűlés előtt diadalmasan kiteregette. Egy parlamenti Hüvelyk Matyi felfuvalkodottságával, akinek szabad volt Tamerlan szerepét játszani, ökicsinysége megtagadta az ellene lázadóktól a civilizált hadviselés minden jogát, még a kötözőhelyek semlegességi jogát is. Nincs irtóztatóbb ennél a majomnál, aki egy ideig szabadon kitombolhatja tigris-ösztöneit, amint már Voltaire előre megérezte. (Lásd a 89. oldalon közölt tudósítást.)

A Kommün április 7-i rendelete után, mely megtorló intézkedéseket szabott meg és kötelességének jelentette ki, hogy „Párizst a versailles-i banditák kannibáli cselekedeteivel szemben megvédje ésszemetszemért, fogat fogért követeljen”, Thiers nem szüntette be a foglyokkal való kegyetlenkedéseket, sőt, tetejébe még

sértegette is őket jelentéseiben, mondván: „Sohasem esett még becsületes emberek borús pillantása ilyen lealjasodott demokráciának ilyen lealjasodott alakjaira” — olyan becsületes emberek pillantása, amilyen Thiers maga és ticket-of-leave-miniszterei. Mindamellett egy időre beszüntették a foglyok agyonlövését. De alig jöttek rá Thiers és decembrista tábornokai arra, hogy a Kommun megtorlási rendelete üres fenyegetés csupán, hogy még a nemzetőri áruhában Párizsban elfogott csendőr-kémeiknek, hogy még a gyújtóbombákkal felszerelt rendőröknek sem történt bántódásuk — a foglyok tömeges agyonlövétése újra megkezdődött és megszakítás nélkül tartott végig. Azokat a házakat, ahová nemzetőrök menekültek, a csendőrök bekerítették, petróleummal leöntötték (ami ebben a háborúban itt fordult elő első ízben), és felgyújtották; a megszenesedett holttesteket később a sajtó Les Ternes-ben levő ambulanciája hozatta ki. Négy nemzetőrt, akik április 25-én Belle Epine-nél egy csapat lovas vadásznak megadták magukat, később a kapitány, Gallifet-nek egy dicső embere, sorra agyonlőtt. Négy áldozatának egyike, Scheffer, akit holtnak véltek és otthagytak, kúszva visszaért a párizsi előőrshöz és hivatalos vallomást tett erről az esetről a Kommun egy bizottsága előtt. Amikor Tolain e bizottság jelentése tárgyában meginterpellálta a hadügyminisztert, a kurtanemesek lehurrogták és megtiltották Le Flônak, hogy válaszoljon. Sértés volna „dicsőséges” hadseregükre, ha tetteiről szó esne. Az a nyegle hang, amellyel Thiers jelentései a Moulin Saquet-nál álmukban meglepett nemzetőrök lemeszárlásáról és a clamart-i tömeges agyonlövésekről beszámolnak, még a túlérzékenynek egyáltalán nem mondható londoni „Times” idegeit is sértette. De ma nevetséges volna a pusztán bevezető atrocitásokat felsorolni, melyeket Párizs bombázói, a rabszolgatartó-lázadást szítók az idegen hódító védelme alatt elkövettek. Mind e borzalmak közepette Thiers, megfélemlézve arról, hogy a Parlamentben a törpe vállaira nehezedő szörnyű felelősség miatt siránkozott, azzal kérkedik jelentéseiben, hogy „l’Assemblée siège paisiblement” (a nemzetgyűlés békésen ülészik), és állandó lakomáival, egy-

szer decembrista tábornokok, másszor német hercegek társágában, bizonyítja, hogy emésztését mi sem zavarja, még Lecomte és Clément Thomas szelleme sem.

III

1871 március 18-a hajnalán erre a dörgő kiáltásra ébredt Párizs: „Vive la Commune!”* Mi a Kommün, ez a szfinx, amely annyira háborgatja a burzsoá elmét?

„Párizs proletárjai” — mondotta a Központi Bizottság a március 18-i kiáltványában — „az uralkodó osztályok kudarcai és árulásai közepette megértették, hogy ütött az óra, amikor meg kell menteniök a helyzetet azáltal, hogy a közügyek intézését saját kezükbe veszik... Megértették, hogy legfőbb kötelességük és feltétlen joguk, hogy a kormányhatalom megragadásával önmagukat tegyék saját sorsuk uraivá.” De a munkásosztály nem veheti egyszerűen birtokába a kész államgépezetet, hogy azt saját céljaira működésbe hozza.

A központosított államhatalom — mindenütt jelenlevő szerveivel: az állandó hadsereggel, a rendőrséggel, a bürokráciával, a papsággal és a bírói karral, e szervekkel, amelyeket a munka rendszeres és hierarchikus megosztásának terve szerint építettek ki — az abszolút monarchia idejéből származik, amikor is a kialakuló polgári társadalomnak a feudalizmus elleni harcaiban hatalmas fegyverül szolgált. Fejlődésében mégis gátolta mindenféle középkori kacat, földesúri és nemesi előjogok, helyi kiváltságok, városi és céhmonopóliumok és tartományi alkotmányok. A tizennyolcadik század francia forradalmának óriási söprűje elsöpörte az elmúlt időknek mindezeket a maradványait, és így egyúttal megtisztította a társadalmi talajt az utolsó akadályoktól is, melyek útjában állottak az első császárság alatt létrejött modern államépület felépítményének — maga az első császárság a régi félfedudá-

* — Éljen a Kommün! — Szerk.

lis Európának a modern Franciaország ellen folytatott koalíciós háborúiból sarjadt ki. Az ezután következő rezsimek alatt a kormány parlamenti ellenőrzés alá került — vagyis a birtokos osztályok közvetlen ellenőrzése alá —, s így nemcsak a tömérdek államadósság és a nyomasztó adók melegágya lett; hivatalainak, busás jövedelmeinek és protekciórendszerének ellenállhatatlan csáberejénél fogva nemcsak olyan konc lett, amin az uralkodó osztályok egymással versengő frakciói és kalandorai marakodhattak, hanem a társadalom gazdasági változásaival egyidejűleg politikai jellege is megváltozott. Abban a mértékben, ahogyan a modern ipar haladása fejlesztette, bővítette, mélyítette az osztályellentétet a tőke és a munka között, az államhatalom mindinkább a munka fölötti nemzeti tőkehatalomnak, egy társadalmi elnyomás céljára szervezett közhatalomnak, az osztály-zsarnokság gépezetének a jellegét öltötte magára. Minden forradalom után, amely az osztályhare haladó fázisát jelzi, egyre élesebben domborodik ki az államhatalom merőben elnyomó jellege. Az 1830-as forradalom következtében a kormányzás a földbirtokosokról a kapitalistákra, és ezzel a munkások távolabbi ellenfeleiről a közvetlenebbekre szállt át. A burzsoá-republikánusok az államhatalmat, amelyet a februári forradalom nevében magukhoz ragadtak, a júniusi méészárlásokra használták fel; így akarták meggyőzni a munkáosztályt arról, hogy a „szociális” köztársaság az ő szociális alárendeltségüket biztosító köztársaságot jelenti, a burzsoák és földbirtokosok királpárti tömegeit pedig arról, hogy egész nyugodtan rábízhatják a kormányzás gondjait és javadalmait a burzsoá-„republikánusokra”. Júniusi egyetlen hőstettük után azonban a burzsoá-republikánusoknak nem maradt más hátra, mint a „Rendpárt” első sorából az utolsóba visszalépni. A „Rendpárt” a birtokos osztály egymással versengő frakcióinak és klikkjeinek koalíciója, amely a termelő osztályokkal szembeni, most már nyíltan hirdetett ellentétük alapján jött létre. Részvénytársasági kormányzásuknak megfelelő államforma a *parlamenti köztársaság* volt, Louis Bonaparte-tal az elnöki székhben. A lep-

lezetlen osztályterrornak és a „vile multitude”^{*} szándékos megsértésének a rezsimje volt ez. Ha, mint Thiers mondotta, a parlamenti köztársaság volt az az államforma, amely „a legkevésbé osztotta meg őket (az uralkodó osztály különböző frakcióit)”, viszont szakadékot támasztott ezen osztály és az ő vékony rétegén kívül álló egész társadalom között. A korlátok, melyekkel a korábbi rezsimek alatt az uralkodó osztály belső megosztása még sakkban tartotta az államhatalmat, ennek az osztálynak az egyesülése következtében ledőltek; és a proletariátus fenyegető felemelkedése láttán az egyesült birtokos osztály most kíméletlenül és hivalkodóan használta fel ezt az államhatalmat mint a tőke nemzeti fegyverét a munka ellen. De a termelő tömegek elleni szakadatlan kereszteshadjárata nemcsak arra kényszerítette, hogy a végrehajtó hatalmat egyre növekvő elnyomó hatalommal ruházza fel, hanem arra is, hogy saját parlamentáris erődjét, a nemzetgyűlést, sorra megfossza a végrehajtó hatalom elleni minden védekező eszközétől. A végrehajtó hatalom, Louis Bonaparte személyében, az egyesült birtokos osztályt kiebrudalta. A „Rendpárt” köztársaságának természetes sarja a második császárság volt.

A császárság, melynek születési bizonyítványa a coup d'état, szentesítése az általános szavazati jog, és jogara a kard volt, azt állította magáról, hogy a parasztságra támaszkodik, a termelők ama nagy tömegére, mely nincs közvetlenül belesodródva a tőke és a munka harcába. Azt állította, hogy megmenti a munkásosztályt, amennyiben megtöri a parlamentarizmust és vele együtt a kormánynak a birtokos osztályok iránti leplezetlen alázatát. Azt állította, hogy megmenti a birtokos osztályokat, amennyiben fenntartja a munkásosztály fölötti gazdasági felsőbbbségüket; és végül azt állította, hogy egyesíti valamennyi osztályt, amennyiben feléleszti valamennyiük számára a nemzeti dicsőség délibábját. Valójában ez volt az egyetlen lehetséges kormányzási forma abban az időben, amikor a burzsoázia már elvesztette, a mun-

^{*} — hitvány tömeg — Szerk.

kásosztály pedig még nem szerezte meg a nemzet igazgatásának képességét. Az egész világ a társadalom megmentőjeként üdvözölte a császárságot. Uralma alatt a burzsoá társadalom, politikai gondjaitól megszabadulva, olyan fejlődést ért el, amilyenről maga sem álmodott. Ipara és kereskedelme óriási méreteket öltött; a pénzügyi szélhámosság kozmopolita orgiákat ült; a tömegek nyomora élesen elütött a pazar, tobzódó, aljas fényűzés szemérmetlen fitogtatásától. Az államhatalom, látszólag magasan a társadalom felett lebegve, egyszersmind maga volt e társadalom legbotrányosabb botránya és minden romlottságának valódi melegágya. Saját rothadtságát és az általa megmentett társadalom rothadtságát Poroszország szuronyai tárták fel, Poroszország pedig maga is égett a vágytól, hogy e rezsim súlypontját Párizsból Berlinbe helyezze át. A császári uralom a legbecstelenebb és egyben végső formája annak az államhatalomnak, amelyet a kialakuló polgári társadalom kezdett kiépíteni a feudalizmus alóli saját felszabadításának eszközeként és amelyet a teljesen kialakult burzsoá társadalom végül a munka tőke általi elnyomásának eszközévé változtatott át.

A császárságnak egyenes ellentéte volt a Kommün. A „szociális köztársaság” jelszava, mellyel a párizsi proletariátus a februári forradalmat bevezette, csak határozatlan vágyakozást fejezett ki egy olyan köztársaság után, amely nemcsak az osztályuralom monarchikus formáját, hanem magát az osztályuralmat is kiküszöbölné. A Kommün ennek a köztársaságnak a határozott formája.

Párizs, a régi kormányhatalom központi székhelye, egyben a francia munkásosztály társadalmi erődje, fegyvert fogott Thiers és a kurtanemesek ama kísérlete ellen, hogy helyreállítsák és állandósítsák azt a régi kormányhatalmat, amely a császárságtól maradt rájuk. Párizs csak azért tudott ellenállást kifejteni, mert az ostrom következtében megszabadult a hadseregtől, melynek helyére egy zömében munkásokból álló nemzetőrséget állított. Ezt a tényt most maradandó intézménnyé kellett tenni. A Kommün első rendelete tehát az állandó hadseregnek a megszüntetése és a felfegyverzett néppel való helyettesítése volt.

A Kommün általános választójog alapján Párizs különböző kerületeiben megválasztott, felelős és bármikor elmozdítható városi tanácsnokokból alakult. Többségük természetszerűleg munkásokból vagy a munkásosztály elismert képviselőiből állott. A Kommünnek nem parlamentáris, hanem dolgozó testületnek kellett lennie, amely végrehajtó és egyszersmind törvényhozó hatalom is. A rendőrséget, mely eddig a központi kormány eszköze volt, azonnal megfosztották minden politikai jellegétől, és a Kommün felelős és bármikor elmozdítható szervévé változtatták. Ugyanígy a közigazgatás valamennyi többi ágának hivatalnokait is. A Kommün tagjaitól kezdve lefelé, mindenkinek *munkás-munkabérért* kellett ellátnia a közszolgálatot. A magas állami méltóságok szerzett jogai és reprezentációs költségei eltűntek magukkal a magas méltóságokkal együtt. A köztisztviségeket nem kezelhették többé magántulajdonukként a központi kormányzat hábjai. Nemcsak a városi közigazgatás, hanem az egész, eddig az állam által gyakorolt kezdeményezés is a Kommün kezébe került.

Mihelyt az állandó hadsereget és a rendőrséget, a régi kormányzat fizikai erejének alkotóelemeit eltávolította, a Kommün azonnal hozzálátott, hogy az elnyomás szellemi erejét, a „papi hatalmat” megtörje; kimondotta minden egyház feloszlását és — amennyiben birtokos testület volt — vagyonának elkobzását. A papokat visszaküldték a magánélet csöndjébe, hogy ott elődeiknek, az apostoloknak példáját követve, a hívők alamizsnáiból éljenek. Az összes tanintézeteket ingyenesen megnyitották a nép előtt, és ugyanakkor megtisztították az egyház és az állam minden beavatkozásától. Ezzel nemcsak az iskolai képzés vált hozzáférhetővé mindenki számára, de maga a tudomány is megszabadult azoktól a béklyóktól, melyeket az osztályelölítet és a kormányhatalom rakott rá.

A bírósági tisztviselőket megfosztották látszatfüggetlenségüktől, hiszen ez csupán arra volt jó, hogy palástolja szolgálai engedelmességüket, mellyel minden egymást követő kormánynak sorjában letették, majd megszegték a hűségesküt. Mint

a többi közalkalmazott, az igazságügyi tisztviselők és a bírák is választottak, felelősek és elmozdíthatók lettek.

A Párizsi Kommün természetesen példaképül kellett hogy szolgáljon Franciaország valamennyi nagy ipari központjának. Mihelyt Párizsban és a másodrendű központokban a kommunális rezsimet kiépítették, a régi központosított kormány helyébe vidéken is a termelők önkormányzatának kellett volna lépnie. A nemzeti szervezetre vonatkozó rövid vázlatban, amelynek kidolgozására a Kommünnek már nem volt ideje, világosan az áll, hogy még a legkisebb falucskának is a Kommün legyen a politikai formája, és hogy az állandó hadsereget vidéken népi milíciával helyettesítsék, melynek szolgálati idejét rendkívül rövidre kell megszabni. Egy-egy kerület falusi kommünjei közös ügyeiket a kerület székhelyén ülésező küldöttgyűlés útján intézzék, ezek a kerületi gyűlések viszont küldjenek képviselőket Párizsba, a Nemzeti Delegációba; minden delegátus legyen bármikor elmozdítható, és a választóitól kapott mandát impératif (határozott utasítás) által kötve. Azt a kevés, de fontos funkciót, ami még egy központi kormány számára fennmaradna, a Kommün nem akarta megszüntetni, amint szándékosan hamisan állították róla, hanem kommunális, tehát szigorúan felelős hivatalnokokra akarta bízni. A nemzet egységét nem megtörni akarta, hanem ellenkezőleg, a kommunális alkotmány révén megszervezni, és valóssággá változtatni annak az államhatalomnak a lerombolása révén, amely azt állította magáról, hogy megtestesítője a nemzet — magától a nemzettől független és afölött álló — egységének, holott a nemzetnek élősdi kinövése volt csupán. Míg a régi kormányhatalom pusztán elnyomásra szolgáló szerveit le kellett metszeni, amely jogos funkcióit, kiragadva egy olyan hatalom kezéből, addig a társadalom fölött felsőbbrendűséget bitorolt, vissza kellett adni a társadalom felelős megbízottainak. Az általános választójognak, amely eddig három- vagy hatévenként arról döntött, hogy az uralkodó osztály melyik tagja képviselje a parlamentben a népet — annak érdekei ellen, most magát a kommünökbe szervezett népet kellett szolgálnia, éppúgy, ahogyan az egyéni

választójog minden más munkáltatónak arra szolgál, hogy vállalkozásához a munkásokat és a felügyelőket kiválassza. És tudvalevő, hogy mind a társaságok, mind az egyének tényleges üzleti ügyekben rendszerint tudják, hogyan állítsák a megfelelő embert a megfelelő helyre, és ha történetesen tévednek, hogyan tegyék tüstént jóvá. Másrészt viszont semmi sem állhatott távolabb a Kommün szellemétől, mint az, hogy az általános választójog helyébe hierarchikus investitúrát* léptessen.

Merőben új történelmi alkotásoknak általában az a sorsuk, hogy a társadalmi élet olyan régebbi, sőt kihalt formái megismétlődésének nézik őket, amelyekhez valamelyest hasonlítanak. Így ezt az új Kommünt, amely a modern államhatalmat megtöri, ama középkori kommunák hasonmásának nézték, melyek ezt az államhatalmat megelőzték, majd alapjává váltak. — A kommunális alkotmányt arra irányuló kísérletnek nézték, hogy — mint Montesquieu és a girondisták álmodták — kis államok szövetségévé bomlassza fel a nagy nemzeteknek azt az egységét, amely, ha eredetileg politikai erőszakkal jött is létre, napjainkban a társadalmi termelés hatalmas tényezőjévé vált. — A Kommünnek az államhatalommal szembeni ellentétét a túlzott központosítás ellen folyó régi harc egy szélsőséges formájának nézték. Sajátos történelmi körülmények meggátolhatták a burzsoá kormányformának azt a klasszikus fejlődését, amely Franciaországban végbe ment, és lehetővé tehették, hogy, mint Angliában, a nagy központi állami szervek a városokban korrupt egyházközségi tanácsokkal, kufárkodó tanácsnokokkal és dühöngő szegényügyi előadókkal, a megyékben pedig valósággal örökletes békebírói tisztségekkel egészüljenek ki. A kommunális alkotmány visszaadta volna a társadalmi közösségnek mindazt az erőt, amelyet eddig a rajta élőködő és szabad mozgását béklyózó állam felemésztett. Ez az egyetlen aktus, elegendő lett volna arra, hogy Franciaország újjászületését elindítsa. — A francia vidéki városok középosztálya a Kommünben kísérletet látott annak az uralomnak a visszaál-

* — kinevezési rendszert — Szerk.

lítására, amelyet ő Lajos Fülöp idejében a falu fölött gyakorolt, s amelyet Louis Napoléon idejében a falunak a városok fölötti állítólagos uralma kiszorított. Ámde a kommunális alkotmány valójában a falusi termelőket a kerületi székhelyek szellemi vezetése alá utalta, s ott a munkások személyében biztosította számukra érdekeik természetes képviselőit. — A Kommün pusztá léte természetszerűleg magával hozta a helyi önkormányzatot, de többé nem ellensúlyozásképpen az immár fölöslegessé tett államhatalommal szemben. Csak egy Bismarcknak juthatott eszébe, aki, mikor „vér és vas”-cselszövényei nem veszik éppen igénybe, szívesen folytatja régi, szellemi fajsúlyához annyira illő mesteriségét, amelyet a „Kladderadatsch” (a berlini „Punch”) munkatársaként gyakorolt, — csak egy ilyen elme foghatta rá a Párizsi Kommünre, hogy az 1791-es régi francia városi szervezet karikatúrájára, a porosz városi alkotmányra vágyakozik, amely a városi közigazgatást a porosz állam rendőri gépezetének pusztán alárendelt kerekévé fokozza le. — A Kommün valóra váltotta a burzsoá forradalmak jelszavát — az olcsó kormányzatot — azáltal, hogy kiküszöbölte a két legnagyobb kiadási forrást, az állandó hadsereget és az állami hivatalnoksereget. Pusztá léte feltételezte a monarchia nem-létét, a monarchia pedig, legalábbis Európában, az osztályuralom szokásos ballasztja és nélkülözhetetlen palástja. A Kommün valóban demokratikus intézmények bázisát szolgáltatta a köztársaságnak. De sem az olcsó kormányzat, sem az „igazi köztársaság” nem volt végcélja: csupán kísérő jelenségei voltak.

A sokféle értelmezés, melyet a Kommünnek adtak, és a sokféle érdek, mely a maga javát látta benne, mutatja, hogy minden ízében rugalmas politikai forma volt, ellentétben valamennyi előbbi, határozottan elnyomó kormányformával. Igazi titka a következő: lényegében a munkáosztály kormánya volt, annak a harcnak a terméke, amelyet a termelő osztály a kisajátító osztály ellen vívott, az a végre felfedezett politikai forma, amelyben a munka gazdasági felszabadítása lehetővé vált.

Ez utóbbi feltétel nélkül a kommunális alkotmány lehetetlenség és ámitás lett volna. A termelők politikai uralma nem állhat fenn társadalmi rabságuk állandósulása mellett. A Kommün tehát emelőként kellett hogy szolgáljon azoknak a gazdasági alapoknak a megdöntésére, melyeken az osztályok és ennél fogva az osztályuralom léte nyugszik. Amint a munka felszabadul, minden ember munkás lesz és a termelőmunka nem lesz többé osztályajáság.

Különös tény: bár a munkások felszabadításáról az utolsó hatvan esztendőben sokat és nagyhangúan beszéltek és rengeteget írtak össze, alighogy a munkások valahol elszántan saját kezükbe veszik ezt az ügyet, a mai társadalomban, amelynek két pólusa a tőke és a bérabszolgaság (a földbirtokos ma már csak csendestársa a tőkésnek), máris előlépnek e társadalom szószólói apologetikus frázisaikkal, mintha a kapitalista társadalom még szűzi ártatlanságának legtisztább állapotában élne, amikor ellentétei még nincsenek kifejlődve, amikor ámitásai még nem lepleződtek le, amikor prostituált valósága még nem tárult fel. A Kommün, így kiáltanak fel, el akarja törölni a tulajdont, minden civilizáció alapját! Igenis, uraim, a Kommün el akarja törölni az osztálytulajdont, mely a sokak munkáját kevesek gazdagságává változtatja. Célja a kisajátítók kisajátítása volt. Az egyéni tulajdont valósággá akarta tenni azáltal, hogy a termelőeszközöket, a földet és a tőkét, amelyek most főképpen a munka leigázásának és kizsákmányolásának eszközei, a szabad és társult munka pusztá eszközeivé változtatja. De hiszen ez kommunizmus, a „lehetetlen” kommunizmus! Nos, az uralkodó osztályoknak azok a tagjai, akik elég értelmesek ahhoz, hogy a mostani rendszer fennmaradásának lehetetlenségét belássák, és ilyenek sokan vannak, hivatlanul és teli szájjal apostolkodtak a szövetkezeti termelés mellett. Ha azonban a szövetkezeti termelés nem akar pusztá ámitás és csapda lenni, ha célja az, hogy kiszorítsa a kapitalista rendszert, hogy az egyesült szövetkezeti társaságok közös terv szerint szabályozzák a nemzeti termelést, saját ellenőrzésük alá vegyék és így véget vessenek az állandó anarchiának és a peri-

odikus megrázkódtatásoknak, amelyek a kapitalista termelés végszetszerű velejárói — mi egyéb volna ez, uraim, mint kommunizmus, a „lehetséges” kommunizmus?

A munkásosztály nem várt csodákat a Kommüntől. Nincsenek kész utópiai, amelyeket néphatározattal váltana valóra. Tudja, hogy amíg kivívhatja saját felszabadulását és ezzel együtt azt a magasabb formát, amely felé a jelenlegi társadalom a maga gazdasági hatóerői révén feltartóztathatatlanul tör, hosszú küzdelmeken, történelmi folyamatok egész sorozatán kell átmennie, amelyek mind a körülményeket, mind az embereket meg fogják változtatni. Nem eszményeket kell megvalósítania, csak ki kell szabadítani az új társadalomnak a régi, összeomló burzsoá társadalom méhében már megfogamzott elemeit. Történelmi küldetésének teljes tudatában és azzal a hősi elhatározással, hogy ennek eleget is tesz, a munkásosztály csak mosolyoghat a toll és a tinta felbérelt urainak otromba szitkozódásain, valamint jóindulatú burzsoá-doktrínérek oktató pártfogásán, akik tudatlanságra valló közhelyeiket és szektárius rögeszméiket a tudományos csatlhatatlanság orákulumaként nyilatkoztatják ki.

Amikor a Párizsi Kommün a forradalom vezetését saját kezébe vette; amikor egyszerű munkások „természetes fölötteseik” kormányzási kiváltságait először merészelték megtámadni, és munkájukat példátlanul nehéz körülmények közepette szerényen, lelkiismeretesen és eredményesen végezték — az érte kapott bérek közül pedig a legmagasabb alig volt egyötöde annak a minimumnak, amit egy nagytekintélyű tudós szerint egy londoni iskolaszék titkára keres —, akkor a régi világ dührohamot kapott, hogy vörös lobogó, a munka köztársaságának jelképe leng az Hôtel de Ville fölött.

És mégis, ez volt az első forradalom, amelyben a munkásosztályt nyíltan az egyetlen, társadalmi kezdeményezésre képes osztálynak ismerték el, még a párizsi középosztály nagy tömegei is — kiskereskedők, kisiparosok, kereskedők —, csupán a nagytőkéseket kivéve. A Kommün megmentette őket azáltal, hogy a középosztályon belüli viták mindig visszatérő okát, az adós és a

hitelező viszonyát bölcsen rendezte. A középosztály ugyanezen rétegét, miután segédkezett 1848 júniusában a munkásfelkelés leverésében, az alkotmányozó nemzetgyűlés nyomban és minden teketória nélkül feláldozta hitelezőinek. De nem ez volt az egyetlen indíték, amiért a középosztály most a munkássághoz csatlakozott. Érezte, hogy nincs más választása, mint a Kommün vagy a császárság, bármilyen néven jelenjék is meg ez utóbbi újra. A császárság ezt a középosztályt a közvagyon elherdálásával, az általa istápoltt nagyarányú pénzügyi csalásokkal, a tőke mesterségesen siettetett centralizálásának támogatásával és a középosztály egyes rétegeinek ezzel járó kisajátításával gazdaságilag tönkretette. Politikai téren, erkölcsileg megbotránkoztatta tivornyaival, megsértette voltairianizmusát azzal, hogy gyermekeinek nevelését a frèeres Ignorantins kezére adta, felháborította francia nemzeti érzelmét, amikor hanyatt-homlok bele sodorta olyan háborúba, amely az általa véghezvitt pusztításért csak egy kárpótlást nyújtott: a császárság eltűnését. Valóban, az előkelő bonapartista és kapitalista bohème Párizsból való kivonulása után előlépett a középosztály igazi „Rendpárt”-ja az „Union Républicaine” alakjában, a Kommün zászlaja alá állt és védelmezte azt Thiers tudatos ferdítéseivel szemben. Hogy a középosztály e nagy tömegének a hálája kiállja-e a mostani nehézhöz próbát, azt a jövő fogja megmutatni.

A Kommünnek teljesen igaza volt, amikor így szólt a paraszt-sághoz: „A mi győzelmünk a ti egyedüli reményetek!” A Versailles-ban kiagyalt és a dicső európai bérenc-sajtó által visszhangoztatott valamennyi hazugság közül a leghajmeresztőbb az volt, hogy a kurtanemesek a francia parasztságot képviselik. Képzelnék csak el a francia paraszt szeretetét azok iránt, akiknek 1815 után egy milliárd kártérítést kellett fizetnie! A francia paraszt szemében a nagybirtokos pusztta létezése merénylet 1789-es vívmányai ellen. A burzsoázia 1848-ban a paraszti parcellát minden frank után 45 centime-os többletadóval terhelte meg: de akkor ezt a forradalom nevében tette; most pedig polgárháborút szított a forradalom ellen, hogy a poroszoknak fizetendő ötmilliárd

frank hadisarc fő terhét a paraszt vállára hárítsa. Ezzel szemben a Kommün mindjárt egyik legelső kiáltványában kimondotta, hogy a háború igazi tettesei tartoznak annak költségeit is viselni. A Kommün megszabadította volna a parasztot a véradótól, olcsó kormányzatot adott volna neki, felcserélve jelenlegi vérszopóit, a jegyzőt, az ügyvédet, a végrehajtót és a többi bírósági vámpírt maga választotta és neki felelős, fizetett kommunális tisztviselőkkel. Megszabadította volna a mezőőt, a csendőt és a prefektus zsarnokságától; a papi butítás helyébe a tanító felvilágosító munkáját állította volna. És a francia paraszt mindenekelőtt jó számoló. Fölöttébb ésszerűnek találta volna, hogy a pap fizetését többé ne az adószedő hajtsa be, hanem az csak az egyházközség hívói vallásos ösztönének önkéntes megnyilvánulásától függjön. Ezek voltak azok a közvetlen nagy kedvezmények, melyeket a Kommün uralma — és csakis ez az uralom — a francia parasztságnak kilátásba helyezett. Egészen fölösleges tehát itt hosszadalmasabban kitérni azokra a bonyolultabb, de létfontosságú problémákra, amelyeket csakis a Kommün volt képes és egyben kénytelen is a paraszt javára megoldani, — mint a parcellájára lidércnyomásként nehezedő jelzálogadósság, a naponta növekvő prolétariat foncier (falusi proletariátus), és a földjének kisajátítása, mely a modern mezőgazdaság fejlődése és a kapitalista földművelés versenye folytán mind gyorsabb ütemben következett be.

A francia paraszt választotta Louis Bonaparte-ot a köztársaság elnökévé, de a „Rendpárt” teremtetten meg a császárságot. Hogy a francia parasztnak valójában mire van szüksége, azt 1849-ben és 1850-ben kezdte megmutatni azzal, hogy saját előljáróját állította szembe a kormány prefektusával, tanítóját a kormány papjával és önmagát a kormány csendőrével. Mindazok a törvények, amelyeket a „Rendpárt” 1850 januárjában és februárjában hozott, a parasztság ellen irányuló nyílt elnyomó rendszabályok voltak. A paraszt bonapartista volt, mert az ő szemében a nagy forradalom, minden ránézve előnyös intézkedésével, Napóleonban öltött testet. Ez az illúzió, amely a második császárság alatt

csakhamar szétfoszlott (és amely természeténél fogva ellenszenves volt a kurtanemeseknek), a múltnak ez az előítélete, hogyan is maradhatott volna fenn a Kommünnek a parasztság eleven érdekeihez és sürgető szükségleteihez szóló szavával szemben?

A kurtanemesek tudták — és valójában ettől féltek legjobban —, hogy a kommunális Párizs és a vidék közötti háromhónapos szabad érintkezés általános parasztlázadást idézne elő, s innen eredt az a buzgalmuk, hogy Párizst rendőrblokáddal vegyék körül a marhavész terjedésének meggátolására.

Így tehát a Kommün a francia társadalom valamennyi egészséges elemének igazi képviselője, s ennél fogva az igazán nemzeti kormány volt; egyszersmind pedig mint munkáskormány, mint a munka felszabadításának bátor előharcosa — nyomatékosan nemzetközi volt. A porosz hadsereg szeme láttára, mely két francia tartományt Németországhoz csatolt, a Kommün az egész világ munkásságát Franciaországhoz csatolta.

A második császárság a kozmopolita szédelgés örömnépe volt, hívására az egész világ szélhámosai összesereglettek, hogy orgiáin és a francia nép kifosztásában részt vegyenek. Thiers jobbkeze még most is Ganesco, a havasalföldi csavargó, és balkeze Markovszkij, az orosz kém. A Kommün minden idegennek megadta a lehetőséget arra a tisztességre, hogy meghaljon egy halhatatlan ügyért. A burzsoázia abban az időközben, mely az árulása révén elvesztett külháborútól az idegen hódítóval szőtt összeesküvése révén kirobbantott polgárháborúig eltelt, talált időt arra, hogy hazafiasságát a Franciaországban tartózkodó németek elleni rendőrhajszák szervezésével fitogtassa. A Kommün egy német munkást tett meg munkaügyi miniszterévé. Thiers, a burzsoázia és a második császárság folyvást félrevezették Lengyelországot hangos rokonszenvennyilvánításaikkal, míg a valóságban elárulták Oroszországnak, elvégezve részére a piszkos munkát. A Kommün azzal tisztelte meg Lengyelország hős fiait, hogy Párizs védőinek élére állította őket. És hogy fennenne jelezze az új történelmi korszakot, melynek tudatos elindítója volt, egyfelől a győzelmes poroszok, másfelől a bonapartista tábornokok

vezette bonapartista hadsereg szeme láttára ledöntötte a háborús dicsőség hatalmas jelképét, a Vendôme-oszlopot.

A Kommün nagy szociális rendszabálya saját tevékeny léte volt. Sajátlagos rendszabályai csak az irányát jelezhették a nép általi kormányzatának. Ilyen rendszabály volt a péklegények éjszakai munkájának eltörlése, vagy annak a munkáltatói gyakorlatnak büntetés terhe melletti betiltása, hogy különféle címeken kirótt pénzbüntetésekkel lenyomják a munkabért — oly eljárás ez, amelynél a munkaadó törvényhozó, bíró és végrehajtó egy személyben, s ráadásul még a pénzt is zsebre vágja. Ilyenfajta rendszabály volt az, amely munkásszövetkezeteknek adott át, kártérítés fenntartása mellett, minden bezárt műhelyt és gyárat, akár kereket oldott az illető tőkés, akár jobbnak látta a munkát leállítani.

A Kommünnek belátásról és mérsékletéről tanúskodó pénzügyi rendszabályai csak olyan jellegűek lehettek, amelyek egy ostromlott város helyzetével összeegyeztethetők voltak. Tekintve, hogy a nagy pénzügyi társaságok és építkezési vállalkozók Haussmann pártfogásával Párizs városának kárára nagyszabású lopásokat követtek el, a Kommün összehasonlíthatatlanul több joggal kobozhatta volna el tulajdonukat, mint Louis Bonaparte az Orléans-családét. A Hohenzollernek és az angol oligarchák, akik birtokaik jó részét rablott egyházi javakból szedték össze, persze nagyon is felháborodtak a Kommün ellen, amelynek az egyházi javak államosítása mindössze 8000 frankot jövedelmezett.

Miközben a versailles-i kormány, mihelyt némiképp bátorságra és erőre kapott, a legerőszakosabb eszközöket alkalmazta a Kommünnel szemben; miközben egész Franciaországban elnyomta a szólásszabadságot, sőt, a nagy városok küldötteinek a gyűléseit is betiltotta; miközben Versailles-t és Franciaország többi részét sokkal szörnyűbb kémkedésnek vetette alá, mint a második császárság; miközben csendőrinkvizitoraival minden Párizsban nyomtatott újságot elégettetett és minden Párizsból és Párizsba küldött levelet átvizsgáltatott; miközben a nemzetgyűlésben a Párizsért szót emelő legféltékenyebb kísérleteket is úgy

lehurrogták, hogy arra még az 1816-os „Chambre introuvable”-ban sem volt példa; miközben Versailles vérszomjas háborút viselt Párizson kívül, belül pedig korrupcióra és összeesküvésre tett kísérletet — nem árulta volna-e el a Kommün szégyenteljesen a maga misszióját, ha, mint a legnyugalmasabb békeidőben, a liberalizmus minden illendőségi és megjelenési formáját betartja? Ha a Kommün kormánya Thiers úréval rokon lett volna, éppoly kevésbé adódott volna alkalom „Rendpárti” újságoknak a betiltására Párizsban, mint Kommün-párti lapok betiltására Versailles-ban.

Valóban bosszanthatta a kurtanemeseket, hogy amikor ők a Franciaország megmentéséhez vezető egyetlen útnak az egyházhoz való visszatérést hirdették, ugyanakkor a hitetlen Kommün kiásta a Picpus-zárda és a Saint-Laurent-templom különös titkait. Thiers valóságos kigúnyolása volt, hogy míg ő nagykeresztet hullatott a bonapartista tábornokokra elismerésül mesteri csatavesztéseikért, kapitulációk aláírásáért és wilhelmshöhe-i cigarettasodrásért, addig a Kommün a maga tábornokait elmozdította és letartóztatta, mihelyt azok kötelességeik elhanyagolásának gyanújába keveredtek. Az a tény, hogy a Kommün egyik tagját, aki álnéven furakodott be és aki régebben egyszerű csőd miatt Lyonban hatnapi börtönbüntetést szenvedett el, kizárták és letartóztatták, nem volt-e szándékos és arcpirító sértés az okirat-hamisító Jules Favre-ral szemben, aki akkor még mindig Franciaország külügyminisztere volt, aki még mindig árusította Franciaországot Bismarcknak és még mindig parancsokat osztogatott a párját ritkító belga kormánynak? De a Kommün valóban nem tartott igényt csalhatatlanságra, minden régivágású kormánynak erre a változatlan sajátságára. Minden beszédét és tettét nyilvánosságra hozta, a közönséget minden fogyatékkosságába beavatta.

Minden forradalomban, annak igazi képviselői mellett, előtérbe tolakodnak egészen másfajta emberek is; egyesek átélte előző forradalmak vakbuzgó hívei, s bár a jelenlegi mozgalmat nem látják át, közismert becsületességükkel és bátorságukkal, vagy pusztán hagyomány következtében, befolyást gyakorolnak

a népre; mások csupán okvetetlenkedők, akik azáltal, hogy évről évre ugyanazokat a sablonos szónoklatokat hajtogatták a mindenkori kormány ellen, most hétpróbás forradalmárok hírébe kerültek. Március 18-a után is felbukkantak ilyen emberek, sőt, egyes esetekben sikerült kimagasló szerephez is jutniok. Amennyire hatalmukban állott, akadályozták a munkásosztály igazi tevékenységét, éppúgy, ahogyan az efféle emberek minden előbbi forradalom teljes kifejlődését is akadályozták. Elkerülhetetlen rosszat jelentenek: idővel lerázzák őket; csakhogy a Kommünnek erre már nem volt ideje.

Valóban csodálatos volt az a változás, amely a Kommün jóvoltából Párizsban végbement! Nyoma sem maradt a második császárság parázna Párizsának! Párizs nem volt többé angol földbirtokosok, ír absenteek, amerikai ex-rabszolgatartók és felkapaszkodottak, orosz ex-jobbágytulajdonosok és havasalföldi bojárok találkozóhelye. Nem voltak többé hullák a Morgue-ban*, sem éjjeli betörések, és úgyszólván lopások sem; 1848 februárja óta Párizs utcái először voltak biztonságosak, méghozzá bármiféle rendőrség nélkül. „Mit sem hallunk már” — mondotta a Kommün egyik tagja — „gyilkosságról, rablásról vagy egyesek elleni tettelegességről; valóban úgy látszik, mintha a rendőrség magával hurcolta volna valamennyi konzervatív barátját Versailles-ba.” A kokottok nyomon követték pártfogóikat, a család, a vallás és mindenekelőtt a tulajdon megszökött bajnokait. Helyettük újra Párizs igazi asszonyai jelentek meg a színen — hősiesek, nemeslelkűek és önfeláldozók, akárcsak a klasszikus ókor asszonyai. A dolgozó, gondolkodó, harcoló, vérző Párizs — egy új társadalom érlelése közben szinte megfeledkezve a kapui előtt álló kannibálokról — történelmi kezdeményezésének lelkesültségében sugárzott!

És e párizsi új világgal szemben nézzük csak a régi világot Versailles-ban — minden kimúlt rezsim hullarablóinak ezt a gyülekezetét, legitimistákat és orléanistákat, akik sóváran lesik,

* — a tetemnézőben — Szerk.

hogy a nemzet teteméből lakmározhassanak —, uszályában özönvívelőtti republikánusokkal, akik a nemzetgyűlésben való jelenlétükkel szentesítik a rabszolgatartó-lázadást, akik parlamenti köztársaságuk fennmaradását az élén álló szenilis sarlatán hiúságától várták, és 1789-et karikírozták azzal, hogy kísérteties gyűléseiket a Jeu de Paume-ban tartották. Itt volt ez a nemzetgyűlés, képviselője mindannak, ami immár halott volt Franciaországban és ami csak tudta magát látszatéletre feltámasztani Louis Bonaparte tábornokainak a kardjával. Párizs csupa igazság, Versailles csupa hazugság, és ez a hazugság Thiers szájából hangzik.

Thiers azt mondja Seine-et-Oise megye előljárói küldöttségének: „Bízhatnak a szavamban, amelyet *soha* meg nem szegtem!” Magának a nemzetgyűlésnek azt mondja, hogy „ez a legszabadabban választott és legliberálisabb nemzetgyűlés, mely Franciaországban valaha is létezett”, szedett-vedett katonaságának pedig, hogy „az egész világ csodálja és Franciaországnak soha remekebb hadserege nem volt”; a vidéknek azt mondja, hogy Párizs bombázása mese: „Ha egy-két ágyúlövés el is dördült, akkor sem a versailles-i hadsereg tüzelt, hanem néhány felkelő, akik el akarják hitetni, hogy harcolnak, holott még az orrukát sem merik kidugni.” Azután meg azt mondja a vidéknek, hogy „a versailles-i tüzéség nem bombázza Párizst, csupán ágyúzza”. Párizs érsekének azt mondja, hogy a versailles-i csapatoknak tulajdonított kivégzések és megtorlások (!) merő koholmány. Párizsnak azt mondja, egyetlen vágya, „hogy megszabadítsa a szörnyű zsarnokoktól, akik elnyomják”, s hogy a Kommün Párizsa valójában „csak egy maroknyi bűnöző”.

Thiers úr Párizsa nem a „vile multitude” valódi Párizsa volt, hanem egy kísérteties Párizs, a franc-fileur-ök Párizsa, a boulevard-okon lebzselő férfiak és nők Párizsa — a gazdag, a kapitalista, az aranyozott, a henyélő Párizs, amely most lakájaival, szélhámosaival, irodalmi bohémjeivel és kokottjaival együtt elárasztotta Versailles-t, Saint-Denis-t, Rueilt és Saint-Germaint; amelynek a polgárháború csupán kellemes szórakozást jelentett, amely a

harcot távcsövön keresztül figyelte, az ágyúlövéseket számolta és megesküdött saját maga, valamint szajhái becsületére, hogy ez a színjáték összehasonlíthatatlanul jobban van megrendezve, mint a Porte-Saint-Martin-színház előadásai. Akik elestek, tényleg meghaltak; a sebesültek jajkiáltása valóságos jajkiáltás volt; és emellett milyen ízig-vérig történelmi is volt az egész!

Ez Thiers úr Párizsa, mint ahogy a koblenzi emigráció de Calonne úr Franciaországa volt.

IV

A rabszolgatartók összeesküvésének első kísérlete, mely arra irányult, hogy Párizst porosz megszállás útján verjék le, Bismarck elutasítása folytán meghiúsult. A március 18-i második kísérlet a hadsereg vereségével és a kormánynak Versailles-ba menekülésével végződött, ahová az egész közigazgatás kénytelen volt a kormányt követni. Ekkor Thiers a Párizssal folytatott színleges béketárgyalásokkal időt nyert, hogy háborút készítsen elő Párizs ellen. De honnan szerezzen hadsereget? A sorkatonaság ezredeinek maradványai szám szerint csekélyek voltak és megbízhatatlanok. A vidékhez intézett sürgető felhívása, hogy nemzetőrségükkel és önkénteseikkel Versailles segítségére siessenek, nyílt visszautasításra talált. Csak Bretagne küldött egy maroknyi chouant*, akik fehér zászló alatt harcoltak, mellükön Jézus szíve fehér vászonból, ajkukon „Vive le Roi!” (Éljen a király!) kiáltással. Thiers tehát kénytelen volt a legnagyobb sietségben valami tarkabarka bandát összetoborozni, matrózokat, tengerész katonákat, pápai zuávokat, Valentin csendőreit, valamint Piétri rendőreit és besúgóit. Ez a sereg azonban nevetségesen erőtlen lett volna az adagokban érkező császári hadifoglyok nélkül, akiket Bismarck éppen akkora számban engedett szabadon, amekora elegendő volt ahhoz, hogy a polgárháborút folyamatban, a

* — királpárti felkelőt — Szerk.

versailles-i kormányt pedig Poroszországgal szemben szolgálai függőségben tartsa. A hadsereget a versailles-i rendőrségnek az egész háború folyamán szemmel kellett tartania, a csendőröknek pedig magukkal kellett ragadniuk oly módon, hogy a legveszélyesebb állásokban ők helyezkedtek el. Az erődöket, melyek elestek, nem bevették, hanem megvették. A kommünárok hősiessége meggyőzte Thiers-t arról, hogy Párizs ellenállását saját stratégiai lángelméjével és a rendelkezésére álló szuronyokkal nem törheti meg.

Időközben a vidékkel való kapcsolatai egyre kedvezőtlenebbé váltak. Egyetlen helyeslő üzenet sem érkezett be, hogy Thiers-t és kurtanemeseit megörvendeztesse. Éppen ellenkezőleg. Minden oldalról küldöttségek és üzenetek követelték, a legkevésbé sem tiszteletteljes hangon, a kibékülést Párizssal — a köztársaság félreérthetetlen elismerése, a Kommün-adta szabadságok megerősítése és a lejárt mandátumú nemzetgyűlés felosztatása alapján. Olyan tömegesen özönlöttek ezek a felhívások, hogy Dufaure, Thiers igazságügyminisztere, április 23-i körlevelében utasította az államügyészeket, hogy a „kibékülés követelését” büntettnek minősítsék. Tekintettel azonban hadjáratának reménytelen kilátására, Thiers elhatározta, hogy taktikát változtat, s április 30-ára az egész ország területén községi választásokat rendelt el, az új községi törvény alapján, melyet ő maga diktált a nemzetgyűlésnek. Hol prefektusainak cselszövéseivel, hol rendőri megfélemlítésekkel, bizton remélte, hogy a vidék döntése végre meg fogja adni a nemzetgyűlésnek azt az erkölcsi hatalmat, amelynek sohasem volt birtokában, és azt a fizikai erőt, amelyre Párizs legyőzéséhez szüksége volt.

Thiers-nek kezdettől fogva gondja volt rá, hogy Párizs elleni rablóhadjáratát, melyet saját jelentéseiben dicsőített, és minisztereinek kísérleteit, hogy egész Franciaországban újabb rémuralmat teremtsenek, egy kis békülési komédiával egészítse ki, amelynek egyszerre több célt kellett szolgálnia. Félre kellett vezetnie a vidéket, magához vonzania Párizs középosztálybeli elemeit és elsősorban a nemzetgyűlés állítólagos republikánusainak alkalmat nyújtani arra, hogy Párizssal szembeni árulásukat Thiers iránti

bizalmuk mögé rejtsek. Március 21-én, amikor még nem volt hadserege, így nyilatkozott a nemzetgyűlés előtt: „Bármilyen történék is, én nem küldök sereget Párizs ellen.” Március 27-én ismét szólásra emelkedett: „mint befejezett tény állt előttem a köztársaság, és eltökélt szándékom azt fenntartani.” A valóságban a forradalmat Lyonban és Marseille-ben a köztársaság nevében verte le, míg kurtanemeseinek ordítása Versailles-ban a köztársaság szó pusztára említését is elfojtotta. E hőstett után a „befejezett tény” feltételes ténnyé fokozta le. Az Orléans-hercegek, akiket óvatosan eltanácsolt Bordeaux-ból, most nyílt törvényszegéssel szabadon folytatták ármánykodásaikat Dreux-ben. Az engedmények, amelyekre Thiers a párizsi és vidéki küldöttekkel folytatott vég nélküli tárgyalásain reményt nyújtott — bár hangban és színben, az időponttól és a körülményektől függően állandóan változtak —, valójában mindig csak odáig jutottak el, hogy bosszúja előreláthatólag „arra a maroknyi gonosztevőre” fog korlátozódni, „akik részt vettek Lecomte és Clément Thomas meggyilkolásában”, természetesen azzal a feltétellel, hogy Párizs és Franciaország fenntartás nélkül elismeri magában Thiers úrban a lehetséges legjobb köztársaságot, amint ő 1830-ban Lajos Fülöppel tette. És gondja volt rá, hogy még ezeket az engedményeket is kétségbe tegye nemcsak azokkal a hivatalos kommentárokkal, melyeket miniszterei a nemzetgyűlésben hozzájuk fűztek, hanem volt egy Dufaure-ja is a cselekvés számára. Dufaure, ez a vén orléanista ügyvéd, mindenkor az ostromállapot legfőbb bírója volt, akárcsak most, 1871-ben, Thiers alatt, ugyanúgy már 1839-ben Lajos Fülöp uralma és 1849-ben Louis Bonaparte elnöksége idején. Amikor nem volt miniszter, vagyont szerzett a párizsi kapitalisták ügyvédjeként, és politikai tőkét azoknak a törvényeknek a vádlójaként, melyeknek ő maga volt az értelmi szerzője. Most nemcsak egész sor elnyomó törvényt hajszolt keresztül a nemzetgyűlésben, hogy segítségükkel Párizs eleste után a köztársasági szabadságok utolsó maradványait is kiirtsák Franciaországban, hanem, előre sejtetve Párizs sorsát, a haditörvény-székeknek szerinte túl hosszadalmas eljárását is megrövidítette,

s újsütetű, drákói deportációs törvényt vezetett be. Az 1848-as forradalom politikai bűnösök halálbüntetését eltörölte és deportálással helyettesítette. Louis Bonaparte nem merte a guillotine uralmát visszaállítani, legalábbis elméletben nem. A kurtanemesi gyűlés, nem lévén még elég merész ahhoz, hogy a párizsiakat akárcsak burkoltan is gyilkosoknak, nem pedig lázadóknak minősítse, kénytelen volt ezért Párizs ellen tervezett bosszúját Dufauré új deportációs törvényére korlátozni. Mind e körülmények között maga Thiers nem játszhatta volna ilyen hosszú ideig békülési komédiáját, ha az nem idézte volna elő — és ő éppen ezt akarta — a kurtanemesek dühkitöréseit, akiknek kérdőző agya nem fogta fel sem a komédiát, sem színlelésének, köntörfalazásának és időhúzásának szükségességét.

Tekintettel a küszöbönálló április 30-i községi választásokra, Thiers 27-én nagy békülési jelenetet rendezett. Szentimentális szóáradat közepette így kiáltott a nemzetgyűlés szószékéről: „A köztársaság ellen egyetlen összeesküvés létezik, a párizsi, amely arra kényszerít bennünket, hogy francia vért ontsunk. Újra és újra ismétlem: hulljanak ki az istentelen fegyverek azoknak a kezéből, akik a fegyvereket tartják, és a megtorlást tüstént beszüntetjük olyan békekötéssel, amely csak a bűnösök kis számát zárja ki.” A kurtanemesek heves közbeszólásaira így válaszolt: „Kérve kérem önöket, uraim, mondják meg, nincs-e igazam? Talán valóban sajnálják, hogy megmondtam az igazat, azt, hogy a bűnösök száma csak maroknyi? Nem szerencse-e minden szerencsétlenségünk közepette, hogy azok, akik képesek voltak Clément Thomas és Lecomte tábornok vérére ontani, csak ritka kivételek?”

Thiers azonban Franciaországban süket fülekre talált beszédeivel, amelyekről pedig azt képzelte, hogy parlamenti szírének éneke. A 700 000 községi tanácsos közül, akiket a még Franciaország birtokában maradt 35 000 községben választottak, az egyesült legitimisták, orléanisták és bonapartisták még 8000-et sem tudtak győzelemre juttatni. Az ezután következő pótválasztások még ellenségesebben sülték el. Így a nemzetgyűlés, ahelyett, hogy megkapta volna a vidéktől az annyira szükséges fizikai erőt,

még az erkölcsi erőre való utolsó igényét is elvesztette, azt, hogy az ország általános választásának kifejezője. És hogy a kudarc teljes legyen, Franciaország valamennyi városának újonnan választott községtanácsai nyíltan azzal fenyegették a versailles-i bitorló nemzetgyűlést, hogy ellengyűlést hívnak össze Bordeaux-ban.

Ekkor végre elérkezett Bismarck számára a döntő cselekvés régvárt pillanata. Parancsoló hangon felszólította Thiers-t, hogy küldjön meghatalmazottakat Frankfurtba a békekötés végleges rendezése céljából. Ura iránti alázatos engedelmességgel Thiers mindjárt elküldte hűséges Jules Favre-ját, Pouyer-Quertier kíséretében. Pouyer-Quertier, „kiváló” roueni pamutgyáros, a második császárságnak lángoló, sőt szolgalelkű híve, aki a császárságon soha semmi kivetnivalót nem talált, kivéve az Angliával kötött kereskedelmi egyezményt, amely az ő üzleti érdekeinek ártott. Alighogy Bordeaux-ban Thiers pénzügyminisztere lett, máris nekitámadt ennek az „istentelen” egyezménynek, célozgatott közeli felbontására, sőt pimaszul megkísérelte, bár hiába (mivel Bismarck nélkül csinálta a számadást), a régi védvámok azonnali bevezetését Elzász ellen, ahol ezeknek, mint mondotta, semmilyen érvényes nemzetközi szerződés nem állja útját. Ez az ember, aki az ellenforradalmat eszköznek tekintette arra, hogy Rouenban a munkabéreket lenyomja, és a francia tartományok feladását eszköznek arra, hogy áruinak az árát Franciaországban felhajtsa, — nem ő volt-e az a *valaki*, akit a sors arra rendelt, hogy Thiers segítőtársául szemelje ki Jules Favre utolsó, egész életművét megkoronázó árulásában?

Amikor a meghatalmazottaknak ez a két díszpéldánya Frankfurtba érkezett, a zsarnokoskodó Bismarck menten azzal a parancssal förmedt rájuk, hogy válasszanak: vagy a császárság helyreállítása, vagy békefeltételeim feltétlen elfogadása! E feltételek szerint a hadisarc fizetési határidőit megrövidítik, s a párizsi erődöket porosz csapatok továbbra is megszállás alatt tartják mindaddig, míg Bismarck a franciaországi állapotokat nem érzi kielégítőknak; így tehát Poroszországot a francia belpolitika legfőbb döntőbírájának ismerték el! Ezzel szemben hajlandónak mutat-

kozott arra, hogy Párizs kiirtására szabadon bocsássa a fogoly bonapartista sereget, és hogy Vilmos császár csapatainak közvetlen segítségét is biztosítsa számukra. Bizonyságot tett jóindulatáról azzal, hogy a hadisarc első részletének kifizetését Párizs „pacifikálásától” tette függővé. Ezt a csalétket Thiers és megbízottai természetesen mohón bekapták. Május 10-én írták alá a békeszerződést, s a versailles-i nemzetgyűléssel már 18-án jóváhagyatták.

A békekötéstől a bonapartista foglyok megérkezéséig terjedő időszakban Thiers annál is inkább kénytelen volt folytatni békülési komédiáját, mivel republikánus bábjainak égető szükségük volt ürügyre, hogy a párizsi vérfürdő előkészületei fölött szemet hunyhassanak. Még május 8-án is így válaszolt egy középosztálybeli békéltető küldöttségnek: „Mihelyt a lázadók elhatározzák magukat a kapitulációra, Párizs kapui egy álló hétig mindenki számára tárva-nyitva lesznek, kivéve Clément Thomas és Lecomte tábornokok gyilkosait.”

Néhány nappal később, amikor emiatt az ígérete miatt a kurtanemesek hevesen kérdőre vonták, minden felvilágosítást megtagadott, de azért jelentőségteljesen hozzátette: „Meg kell mondanom, vannak önök között türelmetlenek, akik túlzottansietnek. Vagy nyolc napig még várniok kell; ha ez a nyolc nap letelik, már nem lesz semmilyen veszély, és a feladat meg fog felelni bátorságuknak és képességeiknek.” Mihelyt MacMahon ígéretet tudott tenni arra, hogy hamarosan bevonulhat Párizsba, Thiers kijelentette a nemzetgyűlésben, hogy „*törvénnel* a kezében fog Párizsba bevonulni és teljes bűnhődést követelni a nyomorultaktól, akik katonák életét áldozták fel és nyilvános emlékműveket romboltak le”. Amikor közeledett a döntő pillanat, így szólt a nemzetgyűléshez: „könyörtelen leszek!”; Párizshoz, hogy kimondatott rá az ítélet; és bonapartista banditáihoz, hogy állami engedélyük van kedvük szerint kitölteni bosszújukat Párizson. Végül, amikor az árulás május 21-én megnyitotta Párizs kapuit Douay tábornok előtt, Thiers 22-én leleplezte kurtanemesei előtt békülési komédiájának „célját”, melyet ők oly makacsul vonakodtak megérteni.

„Néhány nappal ezelőtt azt mondtam önöknek, hogy közeledünk *célunkhoz*, ma pedig azért vagyok itt, hogy megmondjam önöknek: a *célt* elértük. A rend, az igazság és a civilizáció végre győzelmet aratott!”

Így is volt. A burzsoá rend civilizációja és igazsága baljós fényében mutatkozik meg, valahányszor e rend rabszolgái és robotosai uraik ellen fellázadnak. Akkor aztán ez a civilizáció és ez az igazság leplezetlen vadság és törvénytelen bosszú képében jelentkezik. Ezt a tényt a kisajátítók és a termelők közötti osztályharcban minden új válság egyre kirívóbban hozza felszínre. Még a burzsoák 1848 júniusában elkövetett kegyetlenségei is eltörpülnek 1871 kimondhatatlan gyalázatossága mellett. Az az önfeláldozó hősiesség, amellyel Párizs népe — férfiak, nők és gyermekek — a versailles-iak bevonulása után nyolc napon keresztül folytatta a harcot, ugyanúgy visszatükrözi ügye nagyságát, ahogyan a szoldateszka pokoli tettei visszatükrözik annak a civilizációnak a vele született szellemét, melynek ők felbérelt megtorló bajnokai. Valóban dicső civilizáció, amelynek legnagyobb problémája, hogyan szabaduljon meg azoknak a hulláitól, akiket a harc befejezte után gyilkolt halomra.

Ahhoz, hogy Thiers és vérebei viselkedéséhez hasonlót találjunk, vissza kell nyúlnunk Sulla és a két római triumvirátus idejére. Ugyanaz a hidegvérű tömegmészárlás; ugyanaz a korra és nemre való tekintet nélküli öldöklés; ugyanaz a fogolykínzó módszer; ugyanaz a kiközösítés, de most egy egész osztályé; ugyanaz a vad hajsza a bujkáló vezetők után, nehogy egy is elmeneküljön; ugyanaz a feljelentgetés politikai és személyes ellenségek ellen; ugyanaz a közömbösség olyan emberek legyilkolása iránt, akiknek a harchoz semmi közük sem volt. Az egyetlen különbség, hogy a rómaiaknak még nem volt mitrailleuse-ük a kiközösítettek tömeges elintézéséhez és hogy nem volt „a törvény a kezükben”, sem a „civilizáció” jelszava az ajkukon.

És e borzalmak után nézzétek meg ennek a burzsoá-civilizációnak a másik, még förtelmesebb oldalát saját sajtójának leírásában!

Egy londoni tory újság párizsi tudósítója írja: „Míg távolból még egy-egy lövés hallatszik és a Père Lachaise sírkövei között nyomorult sebesültek haldokolnak elhagyottan, míg 6000 rémült felkelő kétségbeesett halálküzdelmében bolyong a katakombák útvesztőiben, és az utcákon szerencsétleneket hajszolnak, hogy mitrailleuse-zel halomra lőjék őket, — felháborító látni az iszákosokkal, biliárd- és dominójátékosokkal zsúfolt kávéházakat; látni a női feslettség körsétáját a boulevard-okon és hallani a dőzsölés zaját, amely az előkelő éttermek különszobáiból kiszűrődve zavarja az éjszaka csendjét.” Edouard Hervé úr a „Journal de Paris” című versailles-ista lapban, melyet a Kommün betiltott, így ír: „Az a mód, ahogyan Párizs lakossága”(!) „tegnap elégedettségét nyilvánította, valóban a léhánál is léhább, s attól tartunk, hogy ez idővel még rosszabb lesz. Párizs most ünneplő külsőt öltött, ami sajnálatosan nem helyénvaló; és ha csak nem akarjuk, hogy a Parisiens de la décadence* elnevezéssel illessenek, az ilyesminek véget kell vetnünk.” Azután Tacitusból idéz: „Mégis e szörnyű harc másnapján, sőt még mielőtt teljesen befejeződött volna, a lealjasodott és romlott Róma újra fetrengegni kezdett a kék fertőjében, amely testét tönkretette és lelkét bemocskolta — alibi proelia et vulnera, alibi balnea popinaeque (emitt viadalok és sebek, amott fürdők és kocsmák).” Hervé úr azonban elfelejti közölni, hogy az a „párizsi lakosság”, amelyről beszél, csupán Thiers úr Párizsának lakossága — a franc-fileur-ök, akik csapatostul térnek vissza Versailles-ból, Saint-Denis-ből, Rueilből és Saint-Germainból. Ez a Párizs a „hanyatlás” Párizsa.

Ez a munka leigázására alapozott gyalázatos civilizáció egy új és jobb társadalom önfeláldozó előharcosai fölött aratott minden véres diadalában túlharsogja áldozatainak jajkiáltását a rágalom uszító lármájával, melyet a világ minden részén fülsiketítő visszhang kísér. A Kommün derűs munkás-Párizsa a „Rend”

* — dekadens (hanyatló) párizsiak — Szerk.

vérebeinek keze között hirtelen démonok birodalmává változik át. És mit bizonyít e szörnyű változás a világ burzsoá elméinek? Csak azt, hogy a Kommün összeesküvést szőtt a civilizáció ellen! Párizs népe lelkesen áldozza életét a Kommünért; több a halottja, mint amennyit a történelem bármely csatája ismert. Mit bizonyít ez? Csak azt, hogy a Kommün nem a nép saját kormánya volt, hanem egy maroknyi gonosztevő jogtalan uralkodása! Párizs asszonyai örömmel áldozzák fel életüket a barikádokon és a vesztőhelyen. Mit bizonyít ez? Csak azt, hogy a Kommün démonja megérákká és hekátékká változtatta őket! A Kommün két hónapig tartó osztatlan uralma alatt tanúsított mérsékletéhez csak védekezésének hősiessége fogható. Mit bizonyít ez? Csak azt, hogy ördögi ösztöneinek vérszomját a Kommün hónapokon át gondosan elrejtette a mérséklet és az emberiesség álarca mögé, hogy haláltusájának órájában szabadjára eressze!

A munkások Párizsa hősie önfeláldozásának tüzeiben épületeket és emlékműveket is magával rántott a lángokba. Ha a proletariátus eleven testét leigázói darabokra szaggatják, akkor ne számítsanak arra, hogy diadalmasan térhetnek vissza lakhelyük sértetlen falai közé. A versailles-i kormány ezt kiáltozza: „Gyűjtogatás!”, és ezt a jelszót összes ágenseinek fülébe súgja, még az istenhátamögötti falvakban is, hogy hivatásos gyűjtogatás vádjával mindenütt hajszoják ellenségeit. Az egész világ burzsoáziája nyugalommal nézi a csata után folyó tömegmészárlást, de borzadállyal látja a téglák és kövek megszenteltségtelenítését!

Ha kormányok hadiflottájuknak engedélyt adnak arra, hogy „öljön, égessen és romboljon”, az engedély gyűjtogatásra szól-e? Amikor a brit csapatok könnyelműen felgyújtották a washingtoni kapitóliumot és a kínai császár nyári palotáját, ez gyűjtogatás volt-e? Amikor a poroszok nem hadi okokból, hanem pusztán sötét bosszúból petróleummal égettek fel városokat, például Châteaudunt és számtalan falut, ez gyűjtogatás volt-e? Amikor Thiers hat hétig bombázta Párizst azon a címen, hogy csak olyan házakat akar felgyújtani, amelyekben emberek vannak, ez gyűjtogatás volt-e? — Háborúban a tűz éppoly jogos, mint bármely más

fegyver. Az ellenség birtokában levő épületeket azért bombázzák, hogy felgyújtsák. Ha védők kénytelenek kivonulni, maguk gyújtják fel, nehogy a támadók oda befészkelhessék magukat. A világ bármelyik reguláris hadseregének harcvonalában fekvő épületek elkerülhetetlen sorsa volt mindig, hogy a lángok martalékvá legyenek. De a leigázottaknak leigázóik elleni háborújában, a történelem egyetlen jogos háborújában, ez a világért sem érvényes! A Kommün a tüzet szigorúan védekező eszköznek használta. Azért alkalmazta, hogy elzárja a versailles-i csapatok előtt azokat a hosszú, egyenes sugárutakat, amelyeket Haussmann készakarva tett szabaddá az ágyútűz számára; azért alkalmazta, hogy visszavonulását fedezze, ugyanúgy, ahogyan a versailles-iak előrenyomulásuknál gránátokat használtak, amelyek legalább annyi épületet pusztítottak el, mint a Kommün tüze. Még ma sincs tisztázva, mely épületeket gyújtották fel a védők és melyeket a támadók. És a védők csak akkor folyamodtak tűzhöz, amikor a versailles-i csapatok már megkezdték a foglyok halomra gyilkolását. Ezenkívül a Kommün már jóval előbb nyilvánosan bejelentette, hogy legvégső esetben Párizs romjai alá fog temetkezni, s Párizsból egy második Moszkvát csinál, amit a védelmi kormány — persze csak árulásának leplezésére — szintén megígért. Erre a célra szerezte be Trochu a petróleumot. A Kommün tisztában volt azzal, hogy ellenfelei egyáltalán nem törődnek Párizs népének életével, de nagyon is törődnek saját párizsi házaikkal. Thiers viszont kijelentette, hogy könyörtelen bosszút fog állni. Mihelyt hadserege készen állt az egyik oldalon, és a másikon a poroszok elzárták az utat, kihirdette: „Könyörtelen leszek! A megtorlás teljes lesz, az igazságszolgáltatás szigorú!” Ha a párizsi munkások cselekedete vandalizmus volt, akkor ez a kétségbeesett védekezés vandalizmusa volt, nem pedig a diadal vandalizmusa, mint az, amelyet a keresztények követek el a pogány ókor valóban felbecsülhetetlen műremekei ellen; és még ezt a vandalizmust is igazolja a történetíró, mint elkerülhetetlen és viszonylag jelentéktelen kísérő jelenségét annak a titáni küzdelemnek, mely egy új, felemelkedő és egy régi, lehanyatló

társadalom között dúl. És még kevésbé volt ez olyan vandalizmus, mint Haussmanné, aki lerombolta a történelmi Párizst azért, hogy helyet csináljon a látványosságok Párizsának.

De a Kommün hatvannégy túszt kivégeztetett, élükön Párizs érsekével! A burzsoázia és hadserege 1848 júniusában újra bevezetett egy olyan szokást, mely régen eltűnt a hadviselésből: védtelen foglyok agyonlövését. Ezt az embertelen szokást azóta többé-kevésbé gyakorolták minden népfelkelés elnyomói Európában és Indiában, így bizonyítva, hogy az valóban „a civilizáció haladásához” tartozik! Másrészt meg a poroszok azt a gyakorlatot újították fel Franciaországban, hogy túszoikat vettek, ártatlan embereket, akik életükkel feleltek mások cselekedeteiért. Amikor Thiers, amint láttuk, a harc kezdetétől hatályba léptette a kommünár foglyok agyonlövésének emberséges gyakorlatát, a foglyok életének védelmére a Kommün kénytelen volt a túsztétel porosz gyakorlatához folyamodni. A túszoik életét újra meg újra eljászották a versailles-iak azzal, hogy továbbra is agyonlőtték foglyokat. Hogyan lehetett volna továbbra is kímélni életüket ama vérfürdő után, amellyel MacMahon pretoriánusai párizsi bevonulásukat ünnepelték? A burzsoá kormányok irgalmatlan kegyetlensége elé állított utolsó fék, túszoik szedése is merő látszattá vált volna? Darboy érsek igazi gyilkosa Thiers. A Kommün ismételten felajánlotta az érseket, sok más pappal együtt, cserébe az egyetlen Blanquiért, akit Thiers akkor fogva tartott. Thiers ezt konokul megtagadta. Tudta, hogy Blanquiban egy koponyát adna a Kommünnek, míg az érsek az ő céljait legjobban mint hulla szolgálná. Thiers ebben Cavaignacot utánozta. A szörnyűködés micsoda kiáltásait hallatták 1848 júniusában Cavaignac és az ő Rend-emberei, amikor a felkelőket Affre érsek gyilkosainak bélyegezték! Holott nagyon is jól tudták, hogy az érseket a Rend katonái lőtték agyon. Jacquemet érseki helynök, aki jelen volt a tett elkövetésénél, közvetlenül utána benyújtotta nekik erre vonatkozó tanúvallomását.

Ez az egész rágalomkórus, amelyet a „Rendpárt” véres tivornyáin soha el nem mulasztott áldozatai ellen megszólaltatni, csak

azt bizonyítja, hogy a mai burzsoá az egykori hűbérúr törvényes utódának tekinti magát; az is saját kezében minden fegyvert jogosnak tartott a plebejus ellen, míg a plebejus kezében bármilyen fegyver már magában véve büntettnek számított.

Az uralkodó osztály összeesküvése, mely az idegen hódító védnöksége alatt viselt polgárháborúval akarta a forradalmat letörni — ez az összeesküvés, melyet nyomon követtünk szeptember 4-től kezdve egészen MacMahon pretoriánusainak a Saint-Cloud-i kapun történt bevonulásáig —, a párizsi vérfürdőben érte el tetőpontját. Bismarck kárörömmel legelteti szemét Párizs romjain, s talán első felvonását látja bennük a nagy városok általános elpusztításának, amelyért már akkor imádkozott, amikor még egyszerű kurtanemes volt az 1849-es porosz Chambre introuvable-ban. Kárörömmel legelteti szemét a párizsi proletariátus halottain. Az ő szemében ez nemcsak a forradalom megsemmisítése, hanem Franciaországé is, amelyet most valóban sikerült lefejezni, méghozzá magának a francia kormánynak a kezével. A sikeres államférfiak jellemző felületességével e rettentő történelmi eseménynek csak a felszínét látja. Mikor rendezett a történelem olyan színjátékot, amelyben a győztes azzal tetőzi diadalát, hogy a legyőzött kormánynak nemcsak csendőrévé, hanem felbérelt orgyilkosává is válik? Poroszország és a Párizsi Kommün között nem volt háború. Ellenkezőleg, a Kommün elfogadta az előzetes békefeltételeket, s Poroszország kimondotta a maga semlegességét. Poroszország tehát nem volt hadviselő fél. Orgyilkosként viselkedett, gyáva orgyilkosként, mert semmilyen veszélynek nem tette ki magát; bérelt orgyilkosként, mert 500 milliónyi vérdíjának kifizetését már eleve Párizs elestére kötötte ki. Így tűnt elő végre annak a háborúnak igazi jellege, melyet a gondviselés rendelt el, hogy az istentelen és ledér Franciaországot a jámbor és erkölcsös Németország útján megfenyítse! És a nemzetközi jognak — még a régi világ jogászainak értelmezésében véve is — ez a példátlan megszegése nem arra indította Európa „civilizált” kormányait, hogy a hitszegő Poroszországot, a pétervári kabinet pusztá eszközét kiközösítsék a nemzetek közül, ha-

nem csupán arra, hogy mérlegeljék, vajon azt a kevés áldozatot, aki a Párizst övező kettős kordonból kimenekül, ne szolgáltatásák-e ki a versailles-i hóhérnak!

Az a tény, hogy az újabb kor legrettebb háborúja után a győztes és a legyőzött hadsereg szövetkezik a proletariátus közös lemészárlására — ez a példátlan esemény nem a feltörő új társadalom végleges elnyomását jelzi, mint Bismarck gondolja, hanem a burzsoá társadalom teljes bomlására mutat. A legnagyobb hősi erőfeszítés, amelyre a régi társadalom még képes, a nemzeti háború; és ez most merő kormányzati szemfényvesztésnek bizonyult, amelynek célja az osztályharc elodázása, és amelyet azonnal sutba dobnak, mielőtt ez az osztályharc polgárháborúban tör ki. Az osztályuralom nem tudja többé nemzeti egyenruhával álcazni magát; a nemzeti kormányok *egyek* a proletariátussal szemben!

1871 pünkösd vasárnapja után nem lehetséges többé béke, sem fegyverszünet Franciaország munkásai és munkájuk termékének kisajátítói között. Zsoldos katonaság vaskeze egy ideig közös elnyomásban tarthatja mindkét osztályt. De a harcnak újra meg újra ki kell törnie mind nagyobb méretekben, s nem lehet kétséges, ki lesz végül is a győztes — a kisszámú kisajátító, vagy a hatalmas dolgozó többség. És a francia munkáosztály csupán előőrse az egész modern proletariátusnak.

Miközben az európai kormányok így Párizssal szemben tanúságot tesznek az osztályuralom nemzetközi jellegéről, ugyanakkor ócsárolják, mindeme szerencsétlenség fő forrásának kiáltják ki a Nemzetközi Munkásszövetséget — a munka nemzetközi el-
lenszervezetét a tőke kozmopolita összeesküvésével szemben. Thiers azzal vádolta, hogy a munka felszabadításának örve alatt annak despotája. Picard megparancsolta, hogy az Internacionálé francia tagjai szakítsanak meg minden összeköttetést a külföldi tagokkal; Jaubert gróf, Thiers múmiává aszott 1835-ös bűntársa kijelenti, hogy minden civilizált kormány fontos feladata a Szövetség kiírtása. A kurtanemesek üvöltöznek ellene, s az egész európai sajtó csatlakozik a kórushoz. Egy tiszteletreméltó francia

író, aki a Szövetségünkől teljesen távol áll, a következőképpen nyilatkozik: — „A nemzetőrség Központi Bizottságának tagjai, valamint a Kommün tagjainak nagy része a Nemzetközi Munkásszövetség legtevékenyebb, legértelmesebb és legenergikusabb koponyái... olyan emberek, akik ízig-vérig becsületesek, őszinték, értelmesek, odaadók, tiszták és fanatikusak a szónak jó értelmében.” A rendőrszellemű burzsoá elme a Nemzetközi Munkásszövetséget természetesen valami titkos összeesküvésnek képzei el, melynek központi testülete időről időre robbantásokat rendel el a különböző országokban. Valójában Szövetségünk nem más, mint a civilizált világ különböző országainak leghaladóbb munkásait összefűző nemzetközi kötelék. Bárhol, bármilyen formában és bármilyen körülmények között bármilyen fokot ér is el az osztályharc, csak természetes, hogy Szövetségünk tagjai állnak az előtérben. A talaj, amelyből kihajt, maga a modern társadalom. Megannyi vérontással sem tiporható el. Hogy eltiporják, a kormányoknak el kellene tiporniok a tőke munka fölötti önkényuralmát — saját élősdí létük feltételét.

A munkások Párizsát, Kommünjével együtt, egy új társadalom dicsőséges előfutárjaként ünnepelni fogják örökké. Mártírjait a munkásosztály nagy szívébe zárta. Hóhérajait a történelem már odakötözte ahhoz az örök pellengérhez, amelyről papjaik minden imája sem oldhatja le őket.

A FŐTANÁCS

M. J. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, Caihill, William Hales, Kolb, Fred. Lessner, B. Lucraft, George Milner, Thomas Mottershead, Charles Murray, George Odger, Pfänder, Rühl, Sadler, Cowell Stepney, William Townshend.

LEVELEZŐ TITKÁROK

Eugène Dupont, Franciaország részéről. — Karl Marx, Németország és Hollandia részéről. — Fred. Engels, Belgium és Spa-

nyolország részéről. — Hermann Jung, Svájc részéről. — Zévy Maurice, Magyarország részéről. — P. Giovacchini, Olaszország részéről. — Anton Zabicki, Lengyelország részéről. — James Cohen, Dánia részéről. — J. G. Eccarius, az Egyesült Államok részéről.

Hermann Jung, elnök. George Harris, pénzügyi titk.. John Weston, pénztáros. John Hales, főtitkár.

Központi Iroda — 256, High Holborn, London, W. C.,
1871 május 30.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

TUDÓSÍTÁSOK

„A foglyokból álló menetoszlop megállt a Avenue Uhrichon, és négyes vagy ötös rendbe sorakozott fel a gyalogjárón, arccal a kocsit felé. Marquis de Gallifet tábornok és vezérkara leszállt a lóról és a sor baloldalától kiindulva szemlét tartott. Lassan sétálva és a sorokat végigmérve a tábornok itt-ott megállt, egyeseket vállon érintett vagy előre intett a hátsó sorokból. Az így kiválasztottakat többnyire minden további szó nélkül az út közepére állították, ahol ily módon csakhamar kis külön csapat alakult... Nyilvánvaló volt, hogy bőven adódott alkalom tévedésre. Egy lovas tiszt felhívta Gallifet tábornok figyelmét egy férfira és egy nőre valamilyen vétség miatt. A nő kirohant a sorból, térdre vetette magát, és karját kinyújtva heves szavakkal bizonygatta ártatlanságát. A tábornok egy darabig várt, majd a lehető legszenvtelenebb arccal, merev tartással így szólt: »Asszonyom, Párizs valamennyi színházát végiglátogattam, nem éri meg a fáradságot, hogy komédiázzon« (*»ce n'est pas la peine de jouer la comédie«*)... Nem volt jó ezen a napon, ha valaki észrevehetően magasabb, piszkosabb, tisztább, öregebb vagy csúnyább volt szomszédainál. Különösen az egyiknél tűnt fel nekem, hogy a földi nyomorúságtól való gyors megváltását valószínűleg betörött orrának köszönheti... Miután több mint százat válogattak így össze, egy kivégző osztagot rendeltek ki, s a menetoszlop folytatta útját, hátrahagyva emezeket. Néhány perccel később hátunk mögött tüzelés kezdődött, és több mint negyedóraig tartott. E sommásan elítélt szerencsétleneket végezték ki.” — A „Daily News” párizsi tudósítójának június 8-i közlése. — Ez a Gallifet, „kitartottja feleségének, aki meg a második császárság orgiáin gyakorolt szemér-

metlen magamutogatásáról volt hirhedt”, a háború alatt a francia „Pistol zászlós” néven volt közismert.

„A »Temps«, ez a körültekintő és egyáltalán nem szenzációhajászó lap, borzalmas történetet mond el olyan emberekről, akiket nem lőttek agyon egészen, és eltemettek még mielőtt az élet elszállt belőlük. A Saint-Jacques-la-Bouchière tér környékén sokat temettek; néhányat nagyon is felületesen hantoltak el. Napközben az utcák forgatagának zaja miatt nem lehetett észrevenni semmit; de az éjszaka csendjében a környék házainak lakóit távoli nyögések ébresztették fel, s reggelre egy ökölbe szorult kezet láttak kinyúlni a földből. Ezekután exhumálásokat rendeltek el... Semmi kétségem sincs afelől, hogy sok sebesültet élve temettek el. Egy esetet magam is tanúsíthatok. Amikor múlt hó 24-én Brunelt, szerelmesével együtt, a Place Vendôme egyik házának udvarában agyonlőtték, otthagyták őket 27-e délutánjáig. Amikor a holttesteket el akarták szállítani, a nőt még életben találták és kórházba vitték. Jóllehet négy golyó találta, most túl van a veszélyen.” — Az „Evening Standard” párizsi tudósítójának jelentése június 8-án.

JEGYZETEK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

5. old. címhez.

Engels bevezetése — első ízben a „Neue Zeit” (Új Idő) IX. évfolyamának 2. kötetében jelent meg.

5. old. 2. sorhoz.

Nemzetközi Főtanács — a Nemzetközi Munkásszövetség (I. Internacionálé) legfelsőbb szerve, amelyben Marx és Engels vezető szerepet töltött be. Az I. Internacionálé 1864-ben alakult meg Londonban, és 1872-ig állt fenn. Ez volt a munkásosztály első nemzetközi forradalmi tömegszervezete; felölelte Nyugat-Európa valamennyi országát és az Egyesült Államokat. Különböző szocialista, kommunista és anarchista csoportok és pártok tömörültek benne. Francia szekciója nagymértékben a proudhonisták befolyása alatt állt.

5. old. 7. sorhoz.

Német—francia háború — 1870 július 19-én tört ki Franciaország és Poroszország között. Szeptember 2-án a 100 000 főnyi francia hadsereg Sedannál teljesen felőrlődött és a császárral együtt fogságba esett. III. Napóleon császárt a hesseni választófejedelem wilhelmshöhei kastélyába internálták.

5. old. 12. sorhoz.

Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája — Marx műve III. Napóleon 1851 december 2-i államcsínyéről. Brumaire tizennyolcadika (1799 november 9-e) — I. Napóleon államcsínyének napja.

5. old. 23. sorhoz.

Felszabadító (függetlenségi) háborúk — az I. Napóleon elleni 1813—1815. évi háborúk, melyeket Németország Oroszországgal szövetségbe vívott. A Napóleon fölött aratott győzelem után Németországban visszaállították a régi rendet; az ország feudális széttagoltsága továbbra is fennmaradt. A nemzetközi politikában pedig létrejött az ún. „Szent Szövetség”, amelyben Oroszország, „Európa zsandárja” vezető szerephez jutott.

5. old. 26. sorhoz.

Kivételes törvény — a német birodalmi gyűlés által 1878-ban elfogadott ún. „szocialista törvény”, amely a szociáldemokrata pártot illegalitásba kényszerítette. A törvényt 1890-ben helyezték hatályon kívül.

7. old. 16. sorhoz.

Reform-bankettek — a francia polgári ellenzék által 1847—1848-ban rendezett nagyszabású ünnepélyes lakomák, több ezer résztvevővel. A korlátozott gyűlékezési és szólásszabadság miatt ezeken az összejöveteleken adtak hangot — pohárköszöntők formájában — az ellenzéki kritikának.

8. old. 14. sorhoz.

Három dinasztikus párt — a *legitimisták*: a „legitim” (törvényes) Bourbon-dinasztia hívei; az *orléanisták*, akik a francia trónt az Orléans-dinasztiának követték; a *bonapartisták*, Louis Bonaparte, a későbbi III. Napóleon császár hívei.

8. old. 19. sorhoz.

Második császárság — Louis Bonaparte (III. Napóleon) császárrá koronázásától, 1852-től 1870-ig (első császárság — I. Napóleon uralma 1804-től 1814-ig).

9. old. 1. sorhoz.

Első köztársaság — a nagy francia forradalom idején (1792—1804) fennállott köztársaság, megkülönböztetésül a másodiktól, amely Lajos Fülöp bukásától (1848 február) III. Napóleon trónraléptéig (1852 december 2) tartott, valamint a harmadiktól, amely III. Napóleon fogságba esése és lemondása után 1870 szeptemberében jött létre.

9. old. 13. sorhoz.

„Területi kártérítés” — Bismarck az Ausztria elleni háború megindítása előtt III. Napóleonnak Franciaország semlegességéért jutalmul területi kárpótlást ígért, de amikor a háború Poroszország győzelmével véget ért, ezt az ígéretet nem teljesítette.

9. old. 19. sorhoz.

...az ellenség ott állott a kapuk előtt... — 1870 szeptember 17-én a porosz csapatok felvonultak Párizs alá és megkezdték a város ostromát, amely 1871 január 28-ig, Párizs kapitulációjáig tartott.

10. old. 4. sorhoz.

Garde mobile — egyes franciaországi fegyveres alakulatok elnevezése. Itt az 1868—1871. években fennállott mobilgárdáról van szó, amelybe a tényleges

vagy katonai állományba nem tartozó, de fegyveres szolgálatra alkalmas 20—24 éves férfiak tartoztak, akiknek feladata háborúban a háterszág védelme volt.

11. old. 24. sorhoz.

Vendôme téri diadaloszlop — ledöntését Gustave Courbet (1819—1877), nagy francia festő, a Kommün tagja hajtotta végre, akit a Kommün leverése után bebörtönöztek és köteleztek az oszlop helyreállítási költségeinek viselésére.

13. old. 29. sorhoz.

„A kommunárok fala” („mur des fédérés”) — szószerint „a szövetségesek fala”; a kommün-harcosok demokratikus szervezetéről, a „Nemzetőrség köztársasági szövetségé”-ről kapta nevét. A Père Lachaise temetőnek (vö. 80. old. 2. sorhoz adott jegyzettel) ezt a falrészét később domborműszerű emlékművé alakították.

15. old. 17. sorhoz.

Idée générale de la révolution au XIX. siècle. Choix d'études sur la pratique révolutionnaire et industrielle (A forradalom alapeszméje a XIX. században. Válogatott tanulmányok a forradalmi és ipari gyakorlatról). 1851.

15. old. 31. sorhoz.

Posszibilisták — kispolgári irányzat a francia munkásmozgalomban a XIX. század nyolcvanas éveiben. Felfogását, amely szerint választások útján el lehet jutni a szocializmushoz, egyik vezetője, Paul Brousse mint „a lehetőségek politikáját” („la politique des possibilités”) jellemezte. Ezért nevezte Jules Guesde az irányzat híveit gúnyosan „posszibilistáknak”.

18. old. 28. sorhoz.

...*szociáldemokrata filiszter*... — ehelyett az 1891-es kiadásban, majd az 1932-ig megjelent valamennyi utánnyomásban „a német filiszter” kifejezés szerepelt. Engels kéziratát a Németországi Szociáldemokrata Párt vezetősége változtatta meg. Richard Fischernek, a szociáldemokrata pártvezetőség egyik tagjának 1891 március 17-én Engelshez intézett leveléből látható, hogy a szóban forgó helyen a „szociáldemokrata” szó szerepelt.

19. old. 20. sorhoz.

A népszavazás... — III. Napóleon 1870 májusában általános népszavazást rendelt el, hivatalosan azért, hogy megtudja, mi a nemzet tömegeinek álláspontja a császársággal kapcsolatban. A kérdéseket úgy fogalmazták meg, hogy a III. Napóleon politikája elleni szavazat egyben minden demokratikus reform elítélését is magában foglalja. Az I. Internacionálé franciaországi csoportjai leplezték ezt a demagóg fogást, és tagjaiknak azt az utasítást adták, hogy ne vegyenek részt a népszavazásban.

20. old. 19. sorhoz.

„*Le Réveil du Peuple*” (A Nép Ébredése) — baloldali neojakobinus lap, alapította Charles Delescluze. Megjelent Párizsban, 1868-tól 1871 januárjában törént betiltásáig, majd a Kommün idején, 1871 április—májusban.

21. old. 7. sorhoz.

„*La Marseillaise*” — baloldali republikánus lap, megjelent Párizsban, Henri Rochefort szerkesztésében, 1869 decembertől 1870 július 25-ig.

21. old. 15. sorhoz.

„*December tizediki*” banda („December 10-i Társaság”) — a burzsoázia lezülött, kalandor elemeiből és lumpenproletárokból létrehozott szervezet, melynek segítségével Louis Bonaparte 1851-ben államcsínyét végrehajtotta. Elnevezése abból ered, hogy Louis Bonaparte-ot 1848-ban ezen a napon választották meg francia köztársasági elnöknek.

22. old. 1. sorhoz.

Sadowai (königgrätzi) csata — a porosz—osztrák háború döntő ütközete (1866 július 3), amely porosz győzelemmel végződött.

25. old. 19. sorhoz.

Sedani kapituláció — vö. az 5. old. 7. sorhoz adott jegyzettel.

28. old. 27. sorhoz.

Tilsiti szerződés — 1807-ben kötötte Franciaország és Oroszország, miután I. Napóleon csapatai legyőzték Poroszországot. Poroszország a szerződés értelmében területének majdnem a felét elveszítette.

31. old. 30. sorhoz.

Orléanisták — vö. a 8. old. 14. sorhoz adott jegyzettel.

32. old. 23. sorhoz.

Az angol munkások máris tettek lépéseket... — Marx arra a nagy gyűléskampanyra céloz, amelyet ő és az Internacionálé Főtanácsa kezdeményezett Angliában a francia köztársaság elismerése érdekében.

32. old. 34. sorhoz.

... *a rabszolgotartók lázadását* ... — a későbbi kiadásokban „az amerikai rabszolgotartók lázadása” szerepel. — Az amerikai polgárháború (1861—1865) idején az angol burzsoázia a rabszolgotartó déli államokkal rokonszenvezett.

39. old. 8. sorhoz.

„*Journal Officiel de la République Française*” (A Francia Köztársaság Hivatalos Lapja) — napilap, a Párizsi Kommün hivatalos közlönye, megjelent 1871 március 20-tól május 23-ig, Lebeau, Longuet, végül Vésinier szerkesztésében.

40. old. 8. sorhoz.

„*L'Etendard*” (A Zászló) — Párizsban 1867-ben alapított bonapartista lap.

40. old. 13. sorhoz.

Joe Miller — a német kiadásban helyette *Karl Vogt*, a francia kiadásban pedig *Falstaff* szerepel. (Joe Miller — híres angol színész; Karl Vogt — német polgári demokrata, III. Napóleon fizetett ügynöke; Falstaff — nagyotmondó, szél-toló alak Shakespeare színműveiben.)

40. old. 22. sorhoz.

„*L'Electeur Libre*” (A Szabad Választó) — 1867-ben létesült konzervatív republikánus napilap, amely a Kommün alatt megszűnt.

40. old. 33. sorhoz.

Ticket-of-leave — Angliában közönséges bűnözőknek, ha büntetésük nagyobbik felét letöltötték, gyakran szabadságlevelet adnak, amellyel ellátva elengedik és rendőri felügyelet alá helyezik őket. Az ilyen igazolványt nevezik *ticket-of-leave*-nek, tulajdonosait pedig *ticket-of-leave-embereknek*. (Engels jegyzete az 1871-es német kiadáshoz.)

41. old. 12. sorhoz.

... ekkor fosztották ki a *Saint-Germain-l'Auxerrois-templomot*... — 1831 február 14—15-én történtek ezek a túlkapások, amelyeket a legitimista párt provokációi robbantottak ki; e párt egyik irányítója a párizsi érsek volt.

41. old. 14. sorhoz.

... fogházi bába... — Berry hercegnő egy eltitkolt, rangon aluli házasságából származó gyermekét a fogházban szülte meg.

41. old. 15. sorhoz.

... a köztársaságpártiak lemeszárlása a *Rue Transnonain-en*... — az 1834 április 13-án Párizsban kitört felkelés vérbefojtásakor egy megtorló osztag betört a Rue Transnonain 12. sz. házba, ahol fegyvertelen lakókat, köztük öreget, nőket és kisgyermekeket halomra gyilkolt.

41. old. 16. sorhoz.

Szeptemberi törvények — a Lajos Fülöp ellen 1835 július 28-án elkövetett me-

rényletre hivatkozva a francia kormány 1835 szeptemberében törvényeket bocsátott ki, amelyek korlátozták az esküdtbíróságok tevékenységét és szigorú rendszabályokat vezettek be a sajtó ellen (az időszakai sajtótermékek óvadékának felemelése, börtön és magas pénzbüntetések a tulajdon és a fennálló államrend ellen irányuló közlemények szerzőire).

41. old. 30. sorhoz.

Bomba király — II. Ferdinánd szicíliai király gúnyneve.

42. old. 9. sorhoz.

Barcelonai felkelés — az 1842 novemberi felkelésről van szó.

42. old. 12. sorhoz.

...egy francia sereg Rómát bombázta... — 1849 áprilisában a francia kormány az alkotmány megsértésével csapatokat küldött Rómába az olasz forradalom eltiprására. A francia katonák tüzérség harcbevételével ostromolták a várost, amelyet 1849 július 3-án elfoglaltak.

42. old. 16. sorhoz.

Februári forradalom — az 1848 február 23—24-én lejártszódott polgári demokratikus forradalom, amely megdöntötte Lajos Fülöp királyságát.

42. old. 32. sorhoz.

Júniusi mézszárlások — a párizsi proletariátus 1848 júniusi felkelésének leverése.

42. old. 33. sorhoz.

„Rendpárt” — a francia nagyburzsoázia és nagybirtokosok politikai csoportosulása, amely az 1848 februári forradalom után a munkások ellen létesült. Kezdetben a burzsoá-republikánusokat is magában foglalta, ezek azonban Louis Bonaparte elnökké választása (1848 december 10) után kiváltak a pártból. Hosszú ideig az orléanisták és a legitimisták koalíciója. 1871-ben a Kommünnel szembenálló valamennyi csoportot összefogta.

43. old. 8. sorhoz.

...Don Carloshoz... — Az idézetet vö. Abbé de Saint-Réal: „Don Carlos, Nouvelle historique” (Történelmi regény) c. művével. Lásd „Oeuvres Choiesies” (Válogatott művei). I. köt. London 1873. 109. old.

43. old. 22. sorhoz.

...Napoleon... történelmi cipőtisztítója lett... — vö. pl. Thiers „Histoire du Consulat et de l'Empire” (A konzulátus és a császárság története) c. művével, Párizs 1845—1862.

43. old. 24. sorhoz.

1840-es londoni konvenció — az európai nagyhatalmak 1840 július 15-én és 1841 július 15-én kötött szerződései, amelyek Franciaországnak Egyiptomban és Törökországban élvezett különleges jogait megszüntették.

44. old. 13. sorhoz.

...*Bordeaux-ban*... — a francia nemzetgyűlés 1871 február 13-án nyílt meg Bordeaux-ban. A képviselők többsége (750 közül 450) monarchista volt, s a föld-birtokosok, valamint a városok és falvak reakciós rétegeit képviselte. Ezért a kurtanemesek (*ruraux*) gyűlésének nevezik.

46. old. 1. sorhoz.

„*Chambre introuvable*” („megtalálhatatlan kamara”) — az 1815 október 7-től 1816 szeptember 5-ig üléselő ultraroyalista képviselőház, mely szolgalelkűen szentesítette a legreakciósabb rendszabályokat. — A gúnyos „megtalálhatatlan” jelző XVIII. Lajostól származik, s arra utal, hogy 1815-ben Napóleon leverése után a képviselőket csak nagy ügyel-bajjal lehetett egybehívni, annyira félték Napóleon újabb visszatérésétől.

46. old. 4. sorhoz.

Pourceaugnac — Molière „Monsieur de Pourceaugnac” c. vígjátékának főszereplője, a vidékről Párizsba látogató korlátolt kurtanemes típusa.

46. old. 16. sorhoz.

Shylock — Shakespeare „The Merchant of Venice” (A velencei kalmár) c. színművének uzsorás alakja.

49. old. 6. sorhoz.

Cayenne — a dél-amerikai Francia-Guayana székhelye, fegyencek száműzetési helye.

50. old. 33. sorhoz.

„*Le National*” (Nemzeti Újság) — Thiers által 1838-ban megindított napilap, 1848-ban a burzsoá-republikánusok szócsové.

50. old. 34. sorhoz.

Gérant responsable (felelős kiadó) — a német kiadás még hozzáfűzi: „aki az esetleges börtönbüntetést magára vállalta” (ti. a sajtóperekben).

51. old. 6. sorhoz.

Az előző napon... — 1870 október 31-én a nemzetőrség elfoglalta a párizsi városházát (*Hôtel de Ville*) és kísérletet tett a kormány megdöntésére.

52. old. 7. sorhoz.

1871 január 22 — ezen a napon a nemzetőrség ismét megkísérelte a kormány eltávolítását. A kormány ura maradt a helyzetnek; a kísérlet elnyomása közben harminc személyt öltek és sebesítettek meg.

53. old. 1. sorhoz.

Riot Act — az 1715-ben hozott csoportosulás-elleni törvény, mely szerint a törvény nevében háromszor kell a tömeget szétesztésre felszólítani.

57. old. 1. sorhoz.

Koalíciós háborúk — Anglia, Oroszország, Poroszország, Ausztria, Spanyolország háborúi a forradalmi Franciaország (az 1789-es nagy francia forradalom idején) és később I. Napóleon ellen.

57. old. 13. sorhoz.

... a munka fölötti nemzeti tökehatalomnak, egy társadalmi elnyomás céljára szervezett közhatalomnak... — az 1891-es német kiadásban ehelyett „... a munkásosztály elnyomására szolgáló közhatalomnak...” szerepel.

61. old. 33. sorhoz.

Az 1891-es német kiadásban „... melyik tagja képviselje a parlamentben a népet — annak érdekei ellen” helyett „... melyik tagja képviselje és nyomja el (ver- und zertreten) a parlamentben” áll.

62. old. 16. sorhoz.

Girondisták — az 1789-es francia forradalom idején az ipari és kereskedelmi burzsoázia megalkuvásra és kiegyezésre hajló pártja (nevük onnan ered, hogy hangadó képviselők Gironde megye küldöttei voltak).

63. old. 12. sorhoz.

„*Kladderadatsch*” — 1848-ban Berlinben megindított német humoros folyóirat, kezdetben radikális irányzatú, később Bismarck konzervatív politikájának követője.

„*Punch*” — 1841 óta Londonban megjelenő satirikus hetilap.

65. old. 26. sorhoz.

... nagytekintélyű tudós... — az 1891-es német kiadás meg is nevezi „(Huxley professzor)”. Thomas Henry Huxley (1825—1895) londoni egyetemi tanár, kiváló biológus, Darwin híve.

65. old. 35. sorhoz.

...az adós és hitelező viszonyát bölcsen rendezte — a Kommün április 18-i határozata háromévi haladékokat rendelt el az adósságok megfizetésére.

66. old. 14. sorhoz.

Frères Ignorantins (irgalmas barátok) — eredetileg egy szerzetesrend elnevezése, amelyet gúnyosan alkalmaztak valamennyi tanító szerzetesrendre; ui. a hasonló hangzású francia „ignorant” szó jelentése: tudatlan. Marx itt arra céloz, hogy a Louis Bonaparte elnöksége idején, 1850 március 15-én hozott oktatási törvény a közoktatást, amely az 1789-es francia forradalom ideje óta világi jellegű volt, úgyszólván teljesen egyházi kézbe adta.

66. old. 18. sorhoz.

Bohème (bohémvilág) — kétes elemekből álló, léha cigányéletű népség. Vö. még Marx „Louis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája” c. művével. Kossuth Könyvkiadó — Magyar Helikon, 1960. 57. old.

66. old. 20. sorhoz.

„*Union Républicaine*” („Köztársasági Szövetség”) — kispolgári pártcsoporthozulás a Párizsi Kommün idején.

66. old. 30. sorhoz.

...egy milliárd kártérítést... — a restauráció idején (1815—1830) a Bourbonok kártalanították a nemesi nagybirtokosokat a forradalom alatt (1789—1792) elszenvedett veszteségeikért; az 1825-ben hozott törvény erre a célra egy milliárdot szavazott meg.

68. old. 14. sorhoz.

...két francia tartományt... — Elzászt és Lotaringiát.

68. old. 28. sorhoz.

...egy német munkást... — itt Frankel Leóról van szó, aki német anyanyelvű volt. A Párizsi Kommün választási bizottsága 1871 március 31-én úgy döntött, hogy külföldiek is tagjai lehetnek a Kommünnek; ez adott lehetőséget Frankel megválasztására.

68. old. 32. sorhoz.

Lengyelország hős fiai — Jaroslaw Dabrowski és Walery Wróblewski.

69. old. 18. sorhoz.

Hausmann — Hausmann báró volt a második császárság idején Szajna megye, azaz Párizs városának prefektusa. A város átépítésére irányuló számos munká-

latot vezetett azzal a céllal, hogy megkönnyítse a munkásfelkelők elleni harcot.
(*A Lenin által szerkesztett orosz kiadás jegyzete.*)

70. old. 14. sorhoz.

A Picpus-zárda és a Saint-Laurent-templom különös titkai — a Saint-Laurent templom sírboltjaiban női holttestek maradványait találták. Az áldozatokat szerzetesek megbecstelenítették és élve eltemették. A Picpus-zárdában fogva tartottak nőket elmebetegség ürügyén. Vö. a „Mot d'ordre” (Jelszó) c. republikánus párizsi napilap 1871 május 5-i és 6-i számával.

70. old. 17. sorhoz.

Wilhelmshöhe-i cigarettasodrásért — vö. az 5. old. 7. sorhoz adott jegyzettel. — III. Napóleonnal együtt magasrangú tiszteket is internáltak Wilhelmshöhebe.

71. old. 14. sorhoz.

Absentee (távlevő) — olyan nagybirtokosokat neveztek így, akik sohasem mutatkoztak birtokukon és jövedelmüket külföldön herdálták el.

72. old. 6. sorhoz.

Jeu de Paume (labdajáték céljára épült terem, ahol nagyobb ünnepségeket is tartottak; itt a versailles-i labdateremről van szó, ahol 1789 június 26-án a 3. rend képviselői megesküdtek, hogy addig nem hagyják el az épületet, amíg az ország nem kap alkotmányt) — az 1891-es német kiadásban itt még ez áll: „(labda-báz, ahol az 1789-es nemzetgyűlés híres határozatait hozta)”.

72. old. 30. sorhoz.

Franc-fileur-ök — gazdag ifjak, front-lógósok a hátsószágban. A „franc-fileur” szójáték a „franc-tireur”-re (szabadharcos, partizán).

73. old. 7. sorhoz.

Koblenz — németországi város, az 1789-es francia forradalom idején az ellenforradalmi emigráció központja.

75. old. 6. sorhoz.

... *Lyonban és Marseille-ben* ... — a Párizsi Kommün kikiáltását követő napokban Lyonban, Marseille-ben, Narbonne-ban, Toulouse-ban, Saint-Etienne-ben és Creusot-ban is Kommün jött létre; ezeket azonban Thiers kormánya néhány nap alatt leverte.

77. old. 12. sorhoz.

... az *Angliával kötött kereskedelmi egyezményt* ... — 1861-ben Anglia és Franciaország megkötötték a szabadkereskedelmi alapokon nyugvó első európai ke-

reszkedelmi szerződést; ez a francia pamutiparra az angol verseny folytán hátrányos volt.

80. old. 2. sorhoz.

Père Lachaise — Párizs temetője. Nevét François de Lachaise (1624—1709) jezsuita atyáról, XIV. Lajos gyóntatójáról kapta, akinek kertjei helyén létesítettek a temetőt.

80. old. 11. sorhoz.

„*Journal de Paris*” (Párizsi Újság) — 1867-ben alapított orléanista napilap. A Kommün 1871 május 15-én betiltotta.

80. old. 24. sorhoz.

Franc-fileur-ök — vö. a 72. old. 30. sorhoz adott jegyzettel.

81. old. 10. sorhoz.

Megéra — az egyik fúria (a fúriák — Erinuszök — a bosszú istennői a görög mitológiában); *Hekaté* — a gonosz szellemek alvilági istennője.

81. old. 28. sorhoz.

...felgyújtották a washingtoni kapitóliumot és a kínai császár nyári palotáját... — a második angol—amerikai háborúban, 1814 augusztus 24-én az angolok elfoglalták az amerikai fővárost, ahol számos épületet felgyújtottak; ezek között volt a kapitólium (Capitol) is. — 1854-ben az angolok Kína ellen háborút viseltek és elfoglalták Pekinget. Október 10-én (állítólag parlamentereik fogságba vetésének megtorlásául) elpusztították a császár nyári palotáját.

82. old. 20. sorhoz.

...második Moszkvát... — a moszkvai tűzvész (1812 szeptember 15—18) megfosztotta I. Napóleont a remélt téli szállástól és visszavonulásra kényszerítette.

84. old. 8. sorhoz.

Pretoriánusok — az ókori Rómában a hadvezérek és császárok saját költségen fenntartott testőrsége, amely különböző előjogokat élvezett. Itt a kifejezés a ver-sailles-i hadseregre értendő.

84. old. 13. sorhoz.

Porosz Chambre introuvable — vö. a 46. old. 1. sorhoz adott jegyzettel. Az 1848-as forradalom utáni porosz Landtag sok tekintetben hasonló volt az 1815-ös francia kamarához.

86. old. 26. sorhoz.

B. Lucraft — a Kommün bukását követő rágalomhadjárat hatására B. Lucraft és George Odger visszavonta aláírását, helyettük a Főtanács más tagjai vállalták az Üzenet aláírását. Ezért az 1891-es német kiadásban e két aláírás helyett *John Roach* és *Alf. Taylor* neve szerepel.

89. old. 26. sorhoz.

„*Daily News*” (Napi Hírek) — 1846-ban Londonban alapított liberális napilap.

90. old. 2. sorhoz.

Pistol zászlós — Shakespeare több színművében („IV. Henrik”, „V. Henrik”, „Windsori víg nők”) szereplő személy; a kérkedő, hetvenkedő, zuhlott katona típusa; Falstaffnak, a híres shakespeare-i figurának kísérője.

90. old. 3. sorhoz.

„*Le Temps*” (Az Idő) — befolyásos, liberális francia napilap, később a nagyburzsoázia szócsöve, megjelent Párizsban 1861—1943.

90. old. 14. sorhoz.

... *Brunelt* ... — a tudósító tévedése; nem őt lőtték agyon, hanem egy ismeretlent, aki Brunelhez, a Kommün tábornokához való hasonlatossága miatt esett áldozatul a versailles-iak bosszújának. Brunel a harcokban súlyosan megsebesült, de a Kommün leverése után sikerült Angliába menekülnie.

90. old. 18. sorhoz.

„*The Evening Standard*” (Esti Lobogó) — Londoni konzervatív napilap.

90. oldalhoz.

Az 1891-es német kiadáshoz Engels csatolta a következő levelet a londoni „*Times*” 1871 június 13-i számából:

„A »*Times*« szerkesztőjéhez. — Uram! — 1871 június 6-án Jules Favre úr körlevelet intézett valamennyi európai hatalomhoz, amelyben felhívja őket, üldözzék halálra a Nemzetközi Munkásszövetséget. Ennek az iratnak jellemzésére elegendő lesz néhány megjegyzés.

Már alapszabályaink bevezetőjében közöltük, hogy az Internacionálé »1864 szeptember 28-án nyilvános gyűlésen alakult meg a St. Martin's Hallban. (Long Acre, London)«. Olyan okokból, amelyeket ő ismer legjobban, Jules Favre az Internacionálé keletkezésének időpontját 1862 előttre helyezi át.

Azt állítja, hogy — alapelveink tisztázása végett — idézi az Internacionálé »1869 március 25-i nyomtatványát«. És mit idéz? Egy szervezet nyomtatványát, amely *nem* azonos az Internacionáléval. Efféle fogáshoz már folyamodott, amikor, még eléggé fiatal ügyvédként, a »*National*« című párizsi lapot védte, amelyet Cabet rágalmazás miatt perelt. Akkor azt állította, hogy Cabet röpirataiból olvas fel részeket, holott olyan közbeiktatott mondatokat olvasott fel, amelyeket ő maga csempészett a szövegbe. Ezt a bűvészfogását azonban a törvénszék nyilvánossága előtt leleplezték, és ha Cabet nem olyan kiméletes, büntetésből ki-

zárták volna a párizsi ügyvédi karból. Az okmányok közül, amelyekre mint az Internacionálé okmányaira hivatkozott, *egyetlenegy* sem származik az Internacionálétól. Ezt állítja: »Az Alliance ateistának vallja magát, mondja a Londonban 1869 júliusában megalakult Főtanács.« A Főtanács soha nem adott ki ilyen okmányt. Ellenkezőleg, kiadott egy okmányt, amely az »Alliance« — a genfi »L'Alliance de la Démocratie Socialiste« [„A Szocialista Demokrácia Szövetsége” — anarchista szervezet, élén Bakunyinnal. — Szerk.] — eredeti alapszabályait, amelyeket Jules Favre idéz, érvényteleníti.

Egész körlevelében, amely állítása szerint részben a császárság ellen is irányul, Jules Favre csupán a császárság államügyeinek azon rendőri rémmeséit ismételgeti az Internacionálé ellen, amelyek még ugyanezen császárság törvényszékei előtt is nyomorúságos semmivé szeltek.

Ismeretes, hogy az Internacionálé Főtanácsa az akkori háborúval foglalkozó mindkét tüzenetben (1870 júliusában és szeptemberében) felemelte szavát a Franciaország ellen irányuló porosz hódító tervekkel szemben. Később Reitlinger úr, Jules Favre magántitkára, a Főtanács néhány tagjához fordult, természetesen eredménytelenül, hogy a Főtanács rendezzen egy Bismarck-ellenes tömegtüntetést a nemzeti védelem kormánya érdekében; külön kérte, hogy a tüntetésen egy szóval se említsék a köztársaságot. Egy tömegtüntetés előkészületeit Jules Favre-nak Londonba várt érkezése alkalmából — bizonyára a legjobb szándékkal — megkezdtek, de a Főtanács akarata ellenére, amely szeptember 9-i üzenetében határozottan és már előre óvta a párizsi munkásokat Jules Favre-től és társaitól.

Mit szólna Jules Favre, ha az Internacionálé Főtanácsa a maga részéről körlevelet bocsátana ki Jules Favre-ről valamennyi európai kormányhoz, hogy különös figyelmüket azokra az okmányokra irányítsa, amelyeket az elhunyt Milliére úr hozott nyilvánosságra Párizsban?

Maradok, Uram, az Ön alázatos szolgálója

John Hales

A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának titkára
256, High Holborn, W. C., London, 1871 június 12.”

A londoni „Spectator” egy cikkben, amely „a Nemzetközi Szövetséggel és céljaival” foglalkozik, jámbor denunciánsként, más hasonló hüvészfogások között és még részletesebben, mint Jules Favre, idézi az „Alliance” fent említett okmányát, mint az Internacionálé művét — s mindezt 11 nappal azután, hogy a „Times”-ben megjelent a fenti cáfolat. Ezen nem is csodálkozhatunk. Már Nagy Frigyes sokszor mondta, hogy valamennyi jezsuita közül a protestáns jezsuiták a legrosszabbak.

NÉVMUTATÓ

Affre, Denis Auguste (1793—1848) — párizsi érsek, a júniusi harcok idején megkísérelte, hogy a katonákat és a harikádharcosokat kibékítse egymással; a katonák golyói ölték meg egy barikádon. — 83

Aurelle de Paladines, Louis-Jean-Baptiste d' (1804—1877) — francia tábornok, monarchista; 1871 március 3-tól Szajna megye nemzetőrségének parancsnoka. — 47—48 50

Berry, Marie-Caroline-Louise de Bourbon, hercegnő (1798—1870) — X. Károly francia király második fiának özvegye, a trónkövetelő Chambord gróf anyja; fia trónra jutásáért szőtt összeesküvésért 1832-ben letartóztatták. — 41 97

Beslay, Charles (1795—1878) — francia mérnök, jobboldali proudhonista; tagja az Internacionálé francia szekciójának és a Kommünnek. — 44

Bismarck, Otto, Fürst von (1815—1898) — porosz politikus, 1861-től miniszterelnök, 1871—1890-ben birodalmi kancellár; reakciós úton egyesítette Németországot; a szocialistaellenes kivételes törvény megalkotója. — 5—6 9 21 29 39—40 43 45 47—48 63 70 73 77 84 94 100 105

Blanqui, Louis-Auguste (1805—1881) forradalmár, utópista-kommunista; az 1848-as forradalom idején a demokrata és a munkásmozgalom szélső balszárnyán állt. Életéből mintegy 30 évet töltött börtönben. Irányzata — a blanquizmus — a hatalom erőszakos átvételének módját egy szervezett kisebbség összeesküvésében látta. — 13 47 51 83

Bonaparte, Louis lásd Napóleon, III.

Boon, Martin James — angol munkás, vezető chartista, 1864-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Bradnick, F. — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Brunel, Antoine (1830—1871) — lovastiszt, blanquista, tagja a nemzetőrség Központi Bizottságának és a Párizsi Kommünnek. — 90 104

Buttery, G. H. — az I. Internacionálé londoni szekciójának és 1871-től a Főtanácsnak tagja. — 86

Cabet, Etienne (1788—1856) — francia utópista-kommunista. — 104

Caihill — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Calonne, Charles-Alexandre de (1734—1802) — XVI. Lajos pénzügyminisztere; a nagy francia forradalom idején a koblenzi ellenforradalmi emigráció feje. — 73

Cavaignac, Louis-Eugène (1802—1857) — tábornok, burzsoá-republikánus; részt vett Algéria meghódításában, az 1848-as februári forradalom után Algéria kormányzója, 1848 májusától hadügyminiszter, a párizsi júniusi felkelés leverője, 1848 júniustól decemberig a végrehajtó hatalom feje. — 83

Changarnier, Nicolas-Aure-Théodule (1793—1877) — tábornok, az alkotmányozó és a törvényhozó nemzetgyűlés képviselője; 1848 júniusa után a párizsi nemzetőrség és a párizsi helyőrség parancsnoka; orléanista, Louis Bonaparte riválisa. Az államcsíny után száműzték. — 53

Carlos, Don (1545—1568) — spanyol trónörökös, II. Fülöp király fia. — 43 98

Coëtlogon, Louis-Charles (1814—1886) — rendőrprefektus; a második császárság idején pénzügyi szédelgésért elítélték. — 52

Cohen, James — dán munkás; 1867-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 87

Corbon, Claude-Anthime (1808—1891) — francia betűszedő, majd lapszerkesztő; 1870 szeptember 4-e után Párizs egyik kerületének polgármestere; 1871-ben nemzetgyűlési képviselő; a Kommün idején a versailles-iakkal való megegyezés híve. — 38

Darboy, Georges (1813—1871) — párizsi érsek, a kommünárok túszként agyonlőtték. — 83

Desmarêt — francia csendőrtiszt. — 54

Dabrowski, Jaroslaw (1836—1871) — orosz tiszt, lengyel forradalmár; az 1863-as lengyel felkelés katonai szervezője; a Párizsi Kommün hadseregének főparancsnoka; 1871 május 23-án a barikádon esett el. — 68 101

Don Carlos lásd Carlos, Don

Douay, Félix-Charles (1816—1879) -- francia tábornok, a versailles-iak egyik vezére. — 78

Dufaure, Jules-Armand-Stanislas (1798—1881) — francia ügyvéd és politikus, orléanista; 1848—1849-ben belügyminiszter, az alkotmányozó és törvényhozó nemzetgyűlés küldötte; 1871-ben igazságügyminiszter. — 46 53 74—76

Dupont, Eugène (1830—1902) — francia munkás, kommunista; 1864-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Duval, Emile-Victor (1841—1871) — francia munkás, blanquista; az I. Internacionálé tagja, a nemzetőrség központi bizottságának tagja, a Kommün tábornoka; a versailles-iak elfogták és 1871 április 4-én agyonlőtték. — 54

Eccarius, Johann Georg (1818—1889) — német munkás, a Kommunisták Szövetségének tagja, 1867—1871-ben az I. Internacionálé Főtanácsának titkára. — 87

Engels, F. (1820—1895) — 18 86 93 95

Espartero, Baldoméro (1793—1879) — spanyol tábornok, a liberális párt vezére, 1841—1843-ban régens, 1854—1856-ban miniszterelnök. — 42

Eudes, Emile-François-Désirée (1844—1888) — francia újságíró, blanquista, a Kommün egyik tábornoka. — 12

Favre, Jules (1809—1880) — francia ügyvéd és politikus, burzsoá republikánus, 1870-ben a nemzeti védelem kormányának tagja; részt vett a Párizsi Kommün véres elnyomásában. — 38—40 44 47 51 70 77 104 105

Ferdinánd, II. (Bourbon Károly) (1810—1859) — Szicília és Nápoly királya (1830—1859); Messina 1849 szeptemberi ágyúzásáért a Bomba király nevet kapta. — 41—42 98

Ferry, Jules (1832—1893) — francia ügyvéd és politikus, a nemzeti védelem kormányának titkára, a Kommün egyik hóhéra, (1880—1881-ben és 1883—1885-ben) miniszterelnök, számos gyarmati katonai expedíció szervezője. — 40

Flourens, Gustave (1838—1871) — francia forradalmár, blanquista, a Párizsi Kommün tábornoka; 1871 április 3-án a versailles-iak elfogták és megölték. — 47 51 54

- Frankel* Leó (1844—1896) — magyar ötvösműves, a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, az I. Internacionálé egyik vezetője, a Kommün munkaügyi minisztere, majd az I. Internacionálé Főtanácsának levelező titkára. 1876-tól 1883-ig a magyar munkásmozgalom vezetője, a Magyarországi Általános Munkáspárt megteremtője. Magyarországról való távozása után Engels oldalán részt vett a II. Internacionálé megszervezésében. — 68 101
- Frigyes, II.* (Nagy) (1712—1786) — porosz király (1740—1786). — 105
- Gallifet*, Gaston-Alexandre-Auguste, marquis de (1830—1909) — francia tábornok, a versailles-i hadsereg vezére, a Kommün hóhéra. — 54—55 89
- Gambetta*, Léon (1838—1882) — francia politikus, mérsékelt republikánus; a nemzeti védelem kormányában belügyminiszter. — 38
- GanESCO*, Gregory (1830—1877) — román származású francia publicista, III. Napóleon ügynöke. — 68
- Giovacchini*, P. — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 87
- Gorcsakov*, Alekszandr Mihajlovics, herceg (1798—1883) — orosz diplomata és államférfi; 1856—1882-ben külügyminiszter. — 29
- Guiod*, Alphonse-Simon — francia tábornok. — 39
- Guizot*, François-Pierre-Guillaume (1787—1874) — történész és politikus; 1840-től az 1848-as februári forradalomig Franciaország kül- és belpolitikájának irányítója; orléanista, a fináncburzsoázia érdekeinek képviselője. — 42
- Hales*, John (szül. kb. 1830) — angol munkás, a Trade-Union londoni tanácsának tagja, az I. Internacionálé Főtanácsának tagja, 1871—1872-ben titkára. — 87 105
- Hales*, William — 1869-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86
- Harris*, George — angol munkás, vezető owenista és chartista, 1869-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja, 1870-től pénzügyi titkára. — 87
- Hausmann*, Eugène-George (1809—1891) — Szajna megye prefektusa a második császárság alatt; Párizs átépítésének vezetője. — 69 82—83 101
- Heeckeren*, Georges Charles d'Anthès, baron de (1812—1895) — francia földbirtokos, az 1830-as júliusi forradalom után Oroszországba menekül, ott gárdatiszt 1837-ig,

amikor párbajban megöli Puskit, s emiatt el kell hagynia Oroszországot. Bonapartista, az 1851-es államsíny részvevője. — 52

Hervé, Edouard (1835—1899) — francia újságíró, orléanista. — 80

Jacquemet — 1848-ban Affre párizsi érsek fővikáriusa. — 83

Jaubert, Hippolyte-François, comte (1798—1874) — francia tudós, filológus, orléanista; 1840-ben Thiers kormányában közmunkaügyi miniszter; 1871-ben a nemzetgyűlés tagja. — 85

Jung, Hermann (1830—1901) — svájci munkás, Londonba emigrált; 1864-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 87

Kolb, G. Fr. — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Laffitte, Jacques (1767—1844) — francia bankár és politikus, a fináncburzsoázia képviselője. — 41

Lajos, XVI (1754—1793) — francia király (1774—1792). — 12

Lajos Fülöp (1773—1850) — francia király (1830—1848). — 7—8 41—44 50 63 75 94 97—98

Lecomte, Claude-Martin (1817—1871) — francia tábornok; 1871 március 18-án, amikor le akarta fegyverezni a nemzetőrséget, saját katonái lőtték agyon. — 50—51 56 75—76 78

Le Flô, Adolphe-Emmanuel-Charles (1804—1887) — francia tábornok, monarchista; 1848—1851-ben az alkotmányozó és a törvényhozó nemzetgyűlés tagja; 1870—1871-ben hadügyminiszter. — 51 55

Lessner, Friedrich (1825—1910) — német munkás, tagja a Kommunisták Szövetségének és az I. Internacionálé Főtanácsának. — 86

Lucraft, B. — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

MacMahon, Marie-Edmé-Patrice-Maurice, duc de (1808—1893) — francia tábornagy, 1871-ben a versailles-i csapatok parancsnoka; 1873—1879-ben köztársasági elnök. — 78 83—84

Markovszkij — cári rendőrkm a franciaországi lengyel emigrációnál. — 68

Marx, K. (1818—1883) — 5 6 15 86 93

Miller, Joe (1684—1738) — híres angol színész a XVIII. században. — 40 97

Millière, Jean-Baptiste (1817—1871) — francia munkás, majd ügyvéd és újságíró, baloldali proudhonista; 1870-ben a nemzetőrség főnöke; 1871-ben a Kommün küldötte a nemzetgyűlésben; 1871 május 26-án a versailles-iak agyonlőtték. — 39

Milner, George — ír munkás, vezető chartista, az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Mirabeau, Gabriel-Victor-Honoré Riqueti, comte de (1749—1791) — a francia forradalom politikusa, a nagyburzsoázia és a polgárosodott nemesség érdekeinek védelmezője. — 42

Montesquieu, Charles de Secondat, baron de la Brède et de (1689—1755) — francia szociológus, közgazdász és író, a XVIII. századi polgári felvilágosodás képviselője, az alkotmányos monarchia és a hatalmak megosztása elméletének teoretikusa. — 62

Mottershead, Thomas — ír munkás, vezető chartista, szakszervezeti dolgozó, 1869-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Murray, Charles — angol munkás, vezető chartista, trade-unionista, 1869-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Napóleon, I. Bonaparte (1769—1820) — francia császár (1804—1814 és 1815). — 11 16 23 28 43 67 93 94 96 99 100 103

Napóleon, III., Charles-Louis-Napoléon Bonaparte (1808—1873) — köztársasági elnök (1848—1852), francia császár (1852—1870); I. Napóleon unokaöccse. — 5 8—9 19 21 25—26 29 31—32 37 39 43—45 49 51 57—58 63 67 69 72 75—76 93 94 96 98 101

Odger, George — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Palikao, Charles-Guillaume (1796—1878) — francia tábornok, politikus; 1870 augusztus 9-től szeptember 4-ig hadügyminiszter. — 47

Pène, Henri de (1830—1888) — francia újságíró; legitimista, majd bonapartista. — 52

Pfänder, Karl (kb. 1818—1876) — német kézműves, a Kommunisták Szövetségének tagja; 1864-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Pic, Jules — francia bankár. — 40

Picard, Eugène-Arthur (1825—1877) — francia nagybirtokos, újságíró és tőzdespekuláns, bonapartista. — 40 85

Picard, Ernest (1821—1877) — francia ügyvéd és politikus; a nemzeti védelem kormányában pénzügyminiszter, február 19-től a Kommün leveréséig belügyminiszter. — 40 47 54

Piétri, Joseph-Marie (1820—1902) — párizsi rendőrfőnök, tevékenyen részt vett az 1851 december 2-i államcsínyben. — 21 73

Pouyer-Quertier, Auguste-Thomas (1820—1891) — roueni gyáros, bonapartista; 1871-ben pénzügyminiszter. — 47 77

Proudhon, Pierre-Joseph (1809—1865) — publicista, közgazdász, kispolgári szocialista, az anarchizmus megalapítója; 1848-ban az alkotmányozó nemzetgyűlés képviselője. Irányzata — a proudhonizmus — az önálló kisárutermelők társadalmának megvalósítását tűzte ki célul. (Vö. Marx: „A filozófia nyomorúsága. Marx—Engels Művei 4. köt. Budapest 1959. 59—167. old.) — 15

Reitlinger — Jules Favre magántitkára. — 105

Roach, John — 1871-től az I. Internacionálé Főtanácsának angol tagja. — 103

Rühl (Rubl), J. — 1870-től az I. Internacionálé Főtanácsának német tagja. — 86

Sadler — az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Saisset, Jean-Marie-Joseph (1810—1879) — francia admirális. — 53

Sándor, II. (1818—1881) orosz cár (1855—1881). — 29

Scheffer — a Kommün egyik harcosa. — 55

Simon, Jules (1814—1896) — francia politikus és publicista; a nemzeti védelem kormányában közoktatásügyi miniszter. — 47

Stepney, Cowell William Frederick (1830—1872) — angol szocialista; 1868-tól az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 86

Sulla, Lucius Cornelius (i. e. 138—78) — római hadvezér és diktátor; politikai ellenfeleit kegyetlenül kiirtotta. — 44 79

Suzanne (Susane), Louis (1810—1876) — francia tábornok, 1871 februárjában ideiglenes hadügyminiszter. — 39

Tacitus, Publius Cornelius (kb. i. sz. 55—kb. 120) — római történetíró. — 80

Taillefer — egy biztosító társaság pénztárnoka. — 40

Tamerlan (Timur Lenk) (1336—1405) — mongol hódító, Közép-Ázsiában hatalmas államot alapított. — 54

Tamisier, François-Laurent-Alphonse (1809—1880) — francia ezredes, katonai fel-
találó, baloldali republikánus; 1870 szeptember 4-től október 31-ig a nemzet-
őrség főparancsnoka. — 51

Taylor, Alfred — az I. Internacionálé Főtanácsának angol tagja. — 103

Thiers, Louis-Adolphe (1797—1877) — történész, államférfi; orléanista; a júliusi monarchia idején többször miniszter; 1870—1873-ban köztársasági elnök; a Párizsi Kommün hóhéra. — 10 12—13 20 37—38 40—50 52—55 58—59 66 68 70 72—83 85 99 102

Thomas, Clement (1809—1871) — francia tábornok; 1848-ban a nemzetőrség parancsnoka; 1871 március 18-án a nép pártjára álló katonák Lecomte-tal együtt megölték. — 50—51 56 75—76 78

Tolain, Henri-Louis (1828—1897) — kézműves, az I. Internacionálé francia tagozatának egyik alapítója, proudhonista; a Párizsi Kommün idején átment a versailles-iakhoz; később szenátor. — 55

Townshend, William — az I. Internacionálé Főtanácsának angol tagja, volt chartista. — 86

- Trochu*, Louis-Jules (1815—1896) — francia tábornok, bonapartista, III. Napóleon bukása után a nemzeti védelem kormányának elnöke, Párizs katonai parancsnoka; a Kommün hóhéra. — 37—39 45 49 51 82
- Vaillant*, Edouard-Marie (1840—1915) — francia mérnök és orvos, blanquista; tagja az I. Internacionálé Főtanácsának és a Kommünnek; később a francia szocialista párt vezetőinek egyike. — 14
- Valentin*, Edmond (1823—1879) — francia csendőrtábornok; 1870—1871-ben Párizs rendőrfőnöke. — 47—48 73
- Vilmos*, I. (1797—1888) — porosz király (1861—1888), és német császár (1871—1888). — 25 78
- Vinoy*, Joseph (1800—1880) — francia tábornok; a Párizsi Kommün idején a versailles-i tartaléksereg parancsnoka. — 47 48—49 51—52 54
- Voltaire*, François-Marie Arouet (1694—1778) — francia író és történész, felvilágosító, deista filozófus. — 54
- Weston*, John — angol munkás, vezető owenista; 1864-től az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 87
- Wróblewski*, Walery (1836—1908) — lengyel forradalmár, az 1863-as lengyel felkelés résztvevője, a Párizsi Kommün tábornoka, majd Londonba emigrál; az I. Internacionálé Főtanácsának tagja és lengyelországi levelező titkára. — 68 101
- Zabicki*, Anton — lengyel munkás, forradalmi szocialista, részt vett az 1848/49-es magyar forradalomban; 1866-tól az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 87
- Zévy*, Maurice — az I. Internacionálé Főtanácsának magyar levelező tagja; állítólag (a „Világ” c. magyar napilap 1911. augusztus 4-i számában megjelent cikk szerint) báró Láng Lajos (1849—1918) magyar közgazdász, politikus és újságíró álnéve. — 87

KÉPMELLÉKLETEK JEGYZÉKE

Manet: Barikád	12-13
Daumier: A földemet kirabolták . . . a lovamat elvitték . . . a pénzemet ellop- ták . . . ezt nevezik ők hazafiasságnak. 1870. (Német megszállás Elzászban a porosz—francia háború idején.)	16-17
Daumier: Üdvözölnek a halálba menők. 1870. (A sedani vereség után a nép fog fegyvert a Párizs felé nyomuló német hadak ellen.)	24-25
Daumier: Egy császárság története. 1870. (III. Napóleon császársága — a köz- társaság megdöntésétől a sedani vereségig — szinte guzsbakötve tartotta a francia népet.)	32-33
Daumier: A császárság — a béke. 1870. (III. Napóleon jelszava, melyet trónra- lépésekor hangoztatott, s uralma Franciaország pusztulását okozta.) . . .	40-41
Daumier: Egy előadás a bordeaux-i színházban. Unalmas, hogy az ember nem látja a sűgőt. 1871. (A bordeaux-i nemzetgyűlésen ismét fellép Thiers, a különböző államformákon keresztül mindig szereplő és az eseményeket állandóan mozgó burzsoá politikus.)	46-47
Denis: A kommün kikiáltása. Vízfestmény.	56-57
Daumier: Parlamenti vonatok. (A jobboldali képviselő, meglátva a pályáőr vörös zászlóját, azt hiszi, hogy Versailles-ban kikiáltották a kommuniz- must.) 1872.	64-65
Daumier: Hát nem ezért szavaztunk igennel. 1871. (A III. Napóleon által el- vakított parasztság saját otthona pusztulását látva rádöbben arra, hogy félrevezették.)	66-67
Daumier: Az állam szekere 1871-ben. 1871. (A versailles-i burzsoá parlament és a Párizsi Kommün küzdelme Franciaországért.)	72-73
Daumier: A vér csapolása után az arany csapolása. 1871. (Bismarck kancellár könyörtelenül behajtja a Franciaország leverése után kivetett hadisarcot.)	78-79
Manet: Polgárháború. Litográfia.	80-81
Pont de Neuilly-i barikád védelme. Ismeretlen litográfia.	88-89

Manet: Barikád

Daumier: A földemet kirabolták... a lovamat elvitték... a pénzemet ellopták...
ezt nevezik ők hazafiasságnak. 1870.

Daumier: Üdvözlnek a halálba menők. 1870.

Daumier: Egy császárság története. 1870.

Daumier: A császárság — a béke. 1870.

Daumier: Egy előadás a bordeaux-i színházban. Unalmas, hogy az ember nem látja a sugót. 1871.

Denis: A Kommün kikiáltása.

Daumier: Parlamenti vonatok. 1872.

Daumier: Hát nem ezért szavaztunk igennel. 1871.

Daumier: Az állam szekere 1871-ben. 1871.

Daumier: A vér csapolása után az arany csapolása. 1871.

Manet: Polgárháború.

Ismeretlen szerző: Pont de Neuilly-i barikád védelme.